

ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Криворізький навчально-науковий інститут

ЗБІРНИК ТЕЗ

VI Всеукраїнської науково-практичної конференції

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

26 травня 2023 року

м. Кривий Ріг

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**КРИВОРІЗЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ФАКУЛЬТЕТ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ПРАВА ТА ПРАВООХОРОННОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

**кафедра кримінально-правових дисциплін, кафедра державно-правових дисциплін,
кафедра цивільного та господарського права**

ЮРИДИЧНА КЛІНІКА «ЗАХИСНИК»

КРИВОРІЗЬКИЙ ЦЕНТР НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

VI Всеукраїнська науково-практична конференція

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ДІЯЛЬНОСТІ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

**26 травня 2023 року
м. Кривий Ріг**

УДК 342.7 : 351.741 (082)

Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (в авторській редакції), м. Кривий Ріг, 26 травня 2023 року. Кривий Ріг: КННІ ДонДУВС, 2023. 204 с.

Рекомендовано до друку Вченою радою Донецького державного університету внутрішніх справ (протокол № 18 від «28» червня 2023 року)

Публікується за матеріалами VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів», що проводилася кафедрами кримінально-правових дисциплін, державно-правових дисциплін, цивільного та господарського права факультету у Криворізькому навчально-науковому інституті Донецького державного університету внутрішніх справ 26 травня 2023 року (м. Кривий Ріг, вул. Степана Тільги, 21).

Видання спрямоване на наукових та науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти та наукових установ, здобувачів вищої освіти всіх рівнів, в тому числі аспірантів (ад'юнктів), докторантів юридичного напрямку, працівників правоохоронних органів, а також на осіб, зацікавлених в реалізації прав людини в діяльності правоохоронних органів.

Матеріали опубліковані в авторській редакції.

Редакційна колегія може не поділяти точку зору авторів.

За точність і достовірність наведених даних, відсутність у роботі плагіату, інформації, що ображає честь, гідність чи ділову репутацію, відомостей, що виправдовують фашизм, расизм, шовінізм, ксенофобію тощо несе відповідальність автор та його науковий керівник.

© КННІ ДонДУВС, 2023

Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів»,
Криворізький навчально-науковий інститут ДонДУВС, 26 травня 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	10
ВІТАЛЬНІ ПРОМОВИ	11
СЕКЦІЯ 1. КОНСТИТУЦІЙНІ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ТА ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ	15
Богдан О.С. МІЖНАРОДНІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ	15
Братель С. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	17
Діхятренко Ю.І. ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО	19
Кисельова М.С. БЕЗПЕКА НА ДОРОЗІ В КОНТЕКСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ	21
Ревикіна В.В. ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ ЯК КОНСТИТУЦІЙНА ЗАСАДА КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ТА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ В ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	23
Скляр Н.М. KIDNAPPINGS СУЧАСНОЇ ВІЙНИ ЯК ДЕЖАВЮ 21 СТОРІЧЧЯ	25
Ястремська Н.М. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ	30
СЕКЦІЯ 2. ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ	34
Андріяшевський А.Г. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПОРЯДКУ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ ДЛЯ ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ЗА ПРИЗОВОМ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ	34
Багаденко І.П. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ПРАВОПОРУШЕННЯ (ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ)	38

Бездуган-Щербина В.В. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ.....	40
Безуса Ю.О. РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ДОТРИМАННІ ПРАВА НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ.....	43
Головчук В.А. ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІЙСЬКОВОЮ АГРЕСІЄЮ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	47
Госпдаренко В.М. «ПРАВИЛО МІРАНДИ» ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНОВОГО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ.....	51
Гура О.П. ПРОВОКАЦІЯ ЗЛОЧИНУ І НАСЛІДКИ ЇЇ ВСТАНОВЛЕННЯ ПІД ЧАС СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ.....	53
Кобець Д.О. ЩОДО ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНТАКТУ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ДОПИТУ.....	57
Кубарєв І.В., Барган С.С. ЩОДО ПРАВА СЛІДЧОГО ПРОВОДИТИ НСРД ОСОБИСТО.....	59
Лоскутов Т.О. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	61
Ляшенко М.О. РОЗШУК ВИКРАДЕНОГО МАЙНА ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ МАЙНОВИХ ЗЛОЧИНІВ.....	63
Мілімко Л.В. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ПОДАТКОВИХ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	66
Отришко А.О. ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНО-ПРОТИПРАВНОГО ПОСЯГАННЯ НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ АБО ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ.....	70
Пащенко О.О. ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ТА ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОЛІТИКИ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ.....	73
Пилипенко Д.О. МІЖГАЛУЗЕВІ ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА.....	77

Радзівський Ю.Є. ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ОБҐРУНТУВАННЯ В УХВАЛІ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ РИЗИКІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ Ч. 1 СТ. 177 КПК УКРАЇНИ	79
Ткаченко А.В. ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДІЇ, ЩО ДЕЗОРГАНІЗУЮТЬ РОБОТУ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	81
Чигрина Г.Л. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ НА ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	83
СЕКЦІЯ 3. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В СФЕРІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ	88
Абусова К.О. МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗПЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ ПЕРЕЙНЯТТЯ ДОСВІДУ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ	88
Близнюк Є.О., Сахарова О.Б. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	91
Булгакова О.В. ГОТОВНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ДО НАДАННЯ ДОПОМОГИ ОСОБАМ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ ГЕНДЕРНОЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ	94
Веселов М.Ю. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ПРИТЯГНЕННЯ ЇХ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВІЙСЬКОВІ ПРАВОПОРУШЕННЯ	97
Зеленяк Є.С. ВЗАЄМОДІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ	101
Кошанок С.В. ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА СЕПАРАТИСТСЬКІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ	102
Лавренко А.І. ЗАКОНОДАВЧІ НОВЕЛИ ЩОДО ВИЗНАННЯ ПРОТИПРАВНИМ АДМІНІСТРАТИВНОГО АКТА	105
Лактіонова Т.В. РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕНІ ПРАВ ЛЮДИНИ	108

<i>Лелеко А.М., Нестеренко К.О. ПРОБЛЕМИ В ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....</i>	111
<i>Мігрін Б.О. PREVENTION OF INHUMANE AND ARBITRARY METHODS OF ACTIVITY OF LAW ENFORCEMENT AGENCIES.....</i>	113
<i>Назимко О.В. ОСОБЛИВОСТІ КОНТРАКТУ ПРО ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ В ПОЛІЦІЇ ЯК РІЗНОВИДУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ.....</i>	115
<i>Нестеренко О.М. ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ ПІД ЧАС ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ.....</i>	117
<i>Опришко Д.О. ЗАКОННІСТЬ ЯК ПРИНЦИП, РЕЖИМ, ПРАВОВИЙ СТАН: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА СПОСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....</i>	120
<i>Сахарова О.Б., Близнюк Є.О. ЗАХИСТ ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ, ОСОБИ У КІБЕРПРОСТОРІ. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ.....</i>	124
СЕКЦІЯ 4. ЗАХИСТ ПРАВ, СВОБОД ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ОСОБИ В СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	128
<i>Врадій В.А., Роєва О.С. ОСНОВНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ПРИ ФОРМУВАННІ ДЕРЖАВНОЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ.....</i>	128
<i>Гапонюк А. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ В ЕПОХУ ВІДКРИТИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДАНИХ.....</i>	132
<i>Гіченко Т.О. ЗАХИСТ ПРАВ, СВОБОД ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ОСОБИ В СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....</i>	135
<i>Журавель О. ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ.....</i>	138
<i>Зубко В. ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЗАХИСТ ПРАВА НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ В УМОВАХ ВІЙНИ.....</i>	140
<i>Роєва О.С. ЗАХИСТ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....</i>	143

<i>Савченко А.К., Роєва О.С. СВІТОВА ПРАКТИКА ПІДБОРУ ПЕРСОНАЛУ: ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ КАНДИДАТІВ НА ПОСАДУ У ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ.....</i>	147
<i>Юнацький М.О., Алфімова А.О. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....</i>	150
СЕКЦІЯ 5. ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЦИВІЛЬНИХ, ГОСПОДАРСЬКИХ, ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ, ПРАВОВІДНОСИНАХ З СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ.....	154
<i>Абдель Фатах А.С. ФІДУЦІАРНІ ПРАВОВІДНОСИНИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ.....</i>	154
<i>Баліна С.Н. ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ТА НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ</i>	156
<i>Кузьменко С.Г. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІКОВОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ В ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ (МОРАЛЬНИЙ ТА ПРАВОВИЙ АСПЕКТ).....</i>	160
<i>Кустова С.М. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВІДШКОДУВАННЯ.....</i>	164
<i>Марасін О.В. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ АВТОМОБІЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ.....</i>	167
<i>Олюха В.Г. ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ.....</i>	169
<i>Осінська О.А. ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН.....</i>	171
<i>Роженко О.В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УПРАВЛІННЯ БУДІВЕЛЬНИМИ ВІДХОДАМИ В ЛИТВІ.....</i>	174
<i>Тімченко К.Г. ТЛУМАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПРАВОЧИНУ ЯК ОКРЕМА КАТЕГОРІЯ СУДОВИХ СПОРІВ.....</i>	177
<i>Троценко Д.Є. АНАЛІЗ ВИДІВ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ.....</i>	181

Червінська О.В. КЛАСИФІКАЦІЙНІ КРИТЕРІЇ ТА ВИДИ ШКОДИ ЯК УМОВИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	184
Шафранова О.В. ЕКОСЛІДСТВО БУТИ ЧИ НЕ БУТИ?.....	187
Шендер Т.Ю. ПРАВА ЛЮДИНИ НА КОРИСТУВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ ЕНЕРГІЇ ТА ЇХ ЗАХИСТ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ.....	189
Якімова А.С. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ СТОРІН ДОГОВОРІВ ПРО НАДАННЯ ПОСЛУГ.....	191
Кузьменко А.С. КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ У ТУРИСТИЧНІЙ СФЕРІ	195
Гуртова К.М. ФРАУДАТОРНІ ПРАВОЧИНИ ЯК ВИД ЗЛОВЖИВАННЯ СУБ'ЄКТИВНИМ ПРАВОМ.....	197
Семенішина-Фіголь Б.М. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....	200

ВСТУПНЕ СЛОВО

ШАНОВНІ УЧАСНИКИ КОНФЕРЕНЦІЇ!

Щиро вітаємо Вас з початком роботи VI Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченій реалізації прав людини у діяльності правоохоронних органів. Ми вдячні науковцям, керівникам вищих навчальних закладів та наукових установ України, представникам правоохоронних та державних органів влади, студентам, аспірантам, курсантам, які зацікавились і відгукнулися на наше запрошення та знайшли можливість взяти участь в роботі Конференції.

Загалом сьогоднішній науковий захід викликав неабияку зацікавленість в якому беруть участь понад 60 осіб, серед яких представники наукової спільноти, правоохоронних органів, органів влади та місцевого самоврядування.

Проблеми реалізації та захисту прав людини набувають особливого значення в умовах повномасштабної війни в Україні, адже стосується надзвичайно важливого питання – захисту прав її громадян, тобто правових можливостей (надбань), необхідних для існування і розвитку особи, які визнаються невід'ємними, мають бути загальними і рівними для кожного, забезпечуватись і захищатись державою в обсязі норм національного та міжнародного законодавства.

Лише спільні наукові зусилля мають реальний потенціал до втілення в життя. Глибоко переконана, що фахові доповіді, повідомлення і дискусії, нові ідеї, погляди та концепції доповідачів та учасників конференції сприятимуть узагальненню наукових підходів й розробці рекомендацій щодо подальшого вдосконалення теоретичної та практичного, а також законодавчого забезпечення питань захисту та реалізації прав людини правоохоронними органами.

Участь кожного без винятку учасника наукової конференції сприятиме внесення особистої вагомої частки у подальше поліпшення партнерства й взаємодії правоохоронних органів з органами державної влади та громадськістю щодо впровадження прав людини, ознайомлення громадян з правилами їх дотримання та механізмами звернень громадян в разі порушень їх прав.

Отже бажаю, усім учасникам наукової конференції творчого натхнення, конструктивного діалогу та плідної співпраці.

З повагою,

РЕКУНЕНКО Тетяна Олександрівна

Заступник директора з освітньої та науково-дослідної діяльності

Криворізького навчально-наукового інституту

Донецького державного університету внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, доцент

ВІТАЛЬНІ ПРОМОВИ

ЯРОШЕНКО Олег Миколайович

*Проректор з навчально-методичної роботи
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
член-кореспондент Національної академії правових наук України
доктор юридичних наук, професор*

Щиро радий Вас вітати усіх учасників цього науково-практичного заходу.

Права та свободи людини – соціальні блага, які мають найвищу цінність.

Проблема суті й реалізації поняття «права та свободи людини і громадянина» є ключовою в життєдіяльності суспільства, яке претендує на статус демократичного, гуманного. Саме тому права людини виступають основним критерієм оцінки якості державності, ступеня її демократичності, прихильності до правового підґрунтя, моральності, загальнолюдських цінностей.

Серед державних органів, на які покладено обов'язок здійснення заходів щодо забезпечення конституційних прав і свобод громадян, важливе місце відводиться правоохоронним органам України. Вони порівняно з іншими структурами вирішують найбільше коло питань, пов'язаних із забезпеченням прав і свобод людини і громадянина, що реалізуються через призму принципу верховенства права. Оскільки саме до компетенції правоохоронних органів входить захист життя, здоров'я, прав і свобод, власності громадян, інтересів суспільства й держави від протиправних посягань, попередження правопорушень, охорона громадського порядку, розкриття кримінальних правопорушень, розшук злочинців, піклування про безпеку дорожнього руху, виконання кримінальних покарань... В контексті провадження їх діяльності, реалізація прав людини стає необхідною умовою забезпечення законності та правопорядку, дотримання прав і свобод людини та громадянина; є важливим показником та вимагає від правоохоронних органів ефективної діяльності щодо їх дотримання.

Разом з тим, з огляду на тенденції зростання рівня злочинності, корумпованості, групових і масових протиправних проявів, соціальної напруженості, ускладнення оперативно-службових завдань, які вирішуються правоохоронними органами України, особливої актуальності набуває необхідність детального дослідження питань реалізації прав людини під час діяльності правоохоронних органів.

Маю особисте переконання, що участь кожного без винятку учасника науково-практичної конференції сприятиме внесенню особистої вагомої частки у подальше поліпшення ситуації з реалізації прав людини у діяльності правоохоронних органів.

Отже бажаю, усім учасникам науково-практичної конференції активної й плідної роботи, а також творчого натхнення!

КІТ Григорій Васильович
Директор Івано-Франківської філії Університету «Україна»
кандидат технічних наук, доцент

Шановні колеги, учасники та гості VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів»!

Дозвольте мені від імені наукової спільноти Івано-Франківської філії Університету «Україна» привітати Вас з початком роботи науково-практичного заходу.

Сьогодні обговорюватимуться найважливіші напрямки реалізації прав людини в конституційному, міжнародно-правовому, адміністративному, цивілістичному та інших аспектах. Наразі питання діяльності правоохоронних органів в контексті забезпечення реалізації прав людини є актуальними, оскільки маючи євроінтеграційне спрямування Україна сповідує європейські цінності та постійно вдосконалює законодавчу базу, державні та правоохоронні інститути з метою подальшої розбудови демократичного та правового суспільства. Також питання реалізації прав людини у діяльності правоохоронних органів є дуже важливим саме на сьогоднішній момент через збройну агресію, повномасштабне вторгнення та тимчасову воєнну окупацію частини території нашої держави.

Динаміка процесів, які відбуваються в нашій державі, наявні загрози та виклики наочно демонструють нагальну потребу в проведенні подібних заходів, адже саме тут ми можемо обговорити питання розвитку теорії й практики забезпечення діяльності правоохоронних органів, висловити свої думки та погляди щодо подальших дій на шляху створення дієвих механізмів гарантування реалізації прав людини.

Впевнений, що і під час пленарного засідання і в ході роботи секцій висвітлюватимуться не тільки розвиток усталених наукових підходів в сфері реалізації прав людини у діяльності правоохоронних органів, а й почуємо нові погляди, категорії, поняття, дефініції тощо. А це, в свою чергу, дозволить отримати нові напрямки наукових досліджень, розвиток наукових шкіл та визначити коло завдань із наукового забезпечення нашої практичної діяльності.

Склад учених, широта й глибина запропонованих для дискусії наукових ідей підтверджують важливість та необхідність проведення наукового заходу.

Всім учасникам конференції бажаю плідної співпраці, яскравих ідей і приємного спілкування, щоб прийняті рекомендації та пропозиції були спрямовані на покращення та удосконалення законодавчої бази й правової системи нашої держави.

БУРЛАКА Владислав Васильович
*Начальник відділу Головного слідчого управління
Національної поліції України
кандидат юридичних наук, полковник поліції*

Вітання всім учасникам конференції, які мають змогу долучитись до дискусусу з пошуку відповідей на питання щодо реалізації прав людини в діяльності правоохоронних органів. Саме правоохоронні органи є основою сектору безпеки відповідно до положень Закону України «Про національну безпеку». Відповідно на правоохоронні органи покладено надважливий обов'язок забезпечувати національні інтереси України як життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян.

Сьогодні актуальність і важливість права на життя людини, його реалізація і захист є очевидними, адже без такого фундаментального права всі інші права перестають мати будь-яке значення. Життя це – передумова реалізації всіх прав і свобод людини.

Дане право знаходить своє закріплення у всіх договорах у контексті регулювання прав людини, є частиною загального міжнародного права. Незважаючи на це, право на життя має відносний характер і за певних юридичних і фактичних умов, може бути правомірно обмеженим. На практиці, головною загрозою і перешкодою для реалізації цього права стають збройні конфлікти й ситуації насильства всередині держави.

Сьогодні виклики, з якими стикаються правоохоронці в своїй діяльності, безпосередньо обумовлені воєнними діями, спрямованими проти України і українців. Фаховість виконання складних завдань щодо максимального збереження життя людей, забезпечення прав людини навіть за умов постійної загрози життю є пріоритетним напрямом діяльності всіх сил сектору безпеки.

Необхідним елементом реалізації цього завдання є удосконалення порядку підготовки майбутніх правоохоронців та створення сучасної моделі правоохоронної діяльності. Сподіваємось що результати сьогоднішньої зустрічі забезпечать використання практичними працівниками отриманих знань для захисту прав і свобод особи. Саме такий підхід до процесу підготовки правоохоронців сприятиме підвищенню ефективності діяльності системи МВС та зростанню рівня довіри до поліції й правоохоронців загалом.

Сподіваємося, що плідна робота конференції у її учасників залишать тільки позитивні враження і дадуть поштовх до подальших наукових досліджень.

НЄДОВ Роман Сергійович
старший детектив Національного бюро Першого відділу детективів
Третього підрозділу детективів Головного підрозділу детективів
Національного антикорупційного бюро України
кандидат юридичних наук

Щиро вітаю Вас з початком роботи VI Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченій реалізації прав людини у діяльності правоохоронних органів.

Тема сьогоднішньої конференції в умовах воєнних дій, набуває особливого значення, адже стосується надзвичайно важливого питання для всієї України, для її сталого розвитку та захисту її громадян, а саме – проблеми реалізації та захисту прав людини, тобто правових можливостей (надбань), необхідних для існування і розвитку особи, які визнаються невід'ємними, мають бути загальними і рівними для кожного, забезпечуватись і захищатись державою в обсязі норм національного та міжнародного законодавства.

Варто наголосити на тому, що забезпечення принципу верховенства права в нашому суспільстві покладено на правоохоронну систему, в тому числі і на Національне антикорупційне бюро України. Саме правоохоронні органи вирішують найбільше коло питань, пов'язаних із забезпеченням прав і свобод людини і громадянина, що реалізуються через призму принципу верховенства права.

Отже, юридична наука не може стояти осторонь вирішення вказаних проблем, навпаки, вона має стати флагманом у процесі їх вирішення, запропонувавши правові механізми ефективного і дієвого забезпечення реалізації прав людини у діяльності правоохоронних органів. Звичайно, за умови об'єднання зусиль представників наукової спільноти, органів державної влади й місцевого самоврядування, адже вирішення вказаної проблеми потребує вжиття комплексних заходів.

З певністю можна стверджувати, що цікаві та інформативні матеріали й доповіді заохочуватимуть до жвавого наукового обговорення та поглиблення досліджень у цій сфері, а результати нашої спільної праці стануть вагомим внеском у розв'язання актуальних правових проблем реалізації прав людини у діяльності правоохоронних органів.

Бажаю вам приємного та результативного наукового спілкування на цьому заході, творчих вам успіхів, здоров'я, миру і добра!

СЕКЦІЯ 1. КОНСТИТУЦІЙНІ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ТА ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Богдан Олександра Олександрівна
*здобувач вищої освіти другого курсу факультету підготовки фахівців для
підрозділів превентивної діяльності Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Плахотний Артем Павлович
*старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

МІЖНАРОДНІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

З кожним днем права людини стають все більш важливими і отримують все більшу підтримку. Це перемога не лише правозахисників, а й усього людства загалом. Результатом цих успіхів стала розробка великого та складного комплексу текстів (документів) про права людини, а також порядок їх реалізації.

Конвенції, що стосуються прав людини, зазвичай поділяються на три основні категорії: відповідно до їхнього географічного охоплення (регіональні чи універсальні), відповідно до категорії прав, які передбачаються, а також відповідно до категорії осіб або груп осіб, яким поширюються права. застосувати.

Міжнародно-правові гарантії прав людини включають різні засоби та інститути, що входять до універсальних і регіональних механізмів захисту прав людини. Рада ООН з прав людини виступає як центральний спеціалізований орган ООН, діяльність якого спрямована на зміцнення міжнародного режиму захисту прав людини. Важливими гарантіями прав людини також є Консультативний комітет, що діє під егідою Ради, спеціальні доповідачі, спеціальні представники, а також Верховний комісар ООН з прав людини. [3]

На забезпечення прав людини спрямована також діяльність моніторингових органів ООН (Комітет з прав людини, Комітет проти катування, тортур та нелюдського поводження, Комітет з ліквідації расової дискримінації, Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок та ін.). на яких покладені повноваження забезпечення міжнародного контролю за виконанням державами своїх зобов'язань за основними договорами ООН з прав людини.

Важливою міжнародно-правовою гарантією прав людини є право кожного після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій. Це право закріплене в ч. 4 ст. 55 Конституції України [1].

Лише в рамках ООН існує більше сотні документів, які стосуються прав людини. Найбільш значущими у сфері забезпечення прав людини згідно навчальному посібнику КОМПАС є:

- широко визнані документи, які заклали основу для розробки інших угод з прав людини, особливо Міжнародний білль про права;
- основні європейські документи;
- документи, які стосуються спеціальних проблем бенефіціарів [2].

Найважливішим універсальним документом з прав людини є Загальна декларація прав людини, прийнята в 1948 році Генеральною Асамблеєю ООН. Він був настільки широко визнаний, що його початково необов'язковий характер змінився, і тепер його часто розглядають як юридично обов'язковий документ звичайного міжнародного права. Це критерій для всіх документів з прав людини, який став відправною точкою для десятків інших міжнародних та регіональних документів, а також сотень національних конституцій та інших законодавчих актів.

Загальна декларація прав людини складається з преамбули та 30 статей, які визначають права людини та основні свободи, на які мають право чоловіки та жінки всюди без будь-якої дискримінації. Він гарантує як громадянські та політичні права, так і соціальні, економічні та культурні права. [2]

Надзвичайно важливими є судові гарантії, які забезпечують доступ до неупередженого та незалежного суду. Стандарти доступності та ефективності правосуддя додатково визначені в практиці Європейського суду з прав людини, яка склалася під час застосування ст. 6 Європейської конвенції «Право на справедливий суд».

Основою права на справедливий судовий розгляд є право кожного на справедливий і публічний розгляд його справи впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом. З метою забезпечення права на захист та надання правової допомоги при розгляді справ у судах та інших державних органах діє асоціація адвокатів, яка є автономним недержавним професійним об'єднанням.

На національному рівні виконання державою її зобов'язань з питань забезпечення прав людини регулюють суди – коли документи із захисту прав людини ратифікуються або включаються до національного законодавства – але також, залежно від країни, управління омбудсменів/омбудсменок, комітети із захисту прав людини, консиліуми із захисту прав людини, парламентські комітети.

Основними наглядовими органами є комісії або комітети та суди, які повністю складаються з незалежних членів (експертів або суддів), які не є представниками своїх держав. Ці організації використовують у своїй діяльності такі основні механізми:

- скарги (представлені окремими особами, групами осіб або державами);
- судові справи;
- процедури подання доповідей [2].

Список використаних джерел:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141. 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96->

[%D0%B2%D1%80#Text.](#)

2. Компас. Посібник з освіти з прав людини за участю молоді / Патриція Брандер, Лор де Вітте, Націла Гані та ін.], 2020. URL: <https://rm.coe.int/compass-2020-ukr-yfdua/1680a23873>.

3. Національні та міжнародні гарантії прав людини. 2015. URL: https://pidru4niki.com/70701/pravo/natsionalni_mizhnarodni_garantiyi_prav_lyudini.

Сергій Братель

*перший проректор, Одеський державний університет внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Основоположні права людини і громадянина не підлягають обмеженню навіть у період дії воєнного стану, адже без їх забезпечення і гарантування неможливим є існування людини і держави у правовому демократичному полі. Відповідно до чинного законодавства перелік прав і свобод людини та громадянина, які не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану є вичерпним, а всі інші права і свободи людини і громадянина, передбачені Конституцією України, можуть бути обмежені тільки за умови введення воєнного стану та означають можливість законного обмеження прав і свобод громадян та тимчасовий відступ від положень Конвенції з прав і основоположних свобод людини.

Конституція України як основний закон, який гарантує забезпечення і захисту прав і свобод громадян містить перелік прав, які не можуть обмежуватися навіть в період дії воєнного стану. До цих прав належить: громадяни України не можуть бути позбавлені громадянства і права змінити громадянство; не може бути обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками; не підлягає обмеженню право направляти індивідуальні або колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади та місцевого самоврядування; не можуть бути порушеними невід'ємне право на життя; на повагу до гідності, на свободу та особисту недоторканність; неприпустимим є порушення рівності дітей у своїх правах незалежно від походження; не можуть бути обмеженими право на житло, на шлюб і рівні права та обов'язки в шлюбі і сім'ї; не підлягає обмеженню право на захист прав і свобод у суді; на відшкодування коштами держави або органів місцевого самоврядування матеріальної і моральної шкоди, заподіяної незаконними рішеннями органів державної влади; не може бути обмеженим право на професійну правничу допомогу; право не притягуватися двічі до юридичної

відповідальності одного виду за одне і те ж правопорушення; презумпція невинуватості; право на захист і відмову свідчити або давати пояснення чи показання щодо себе, членів сім'ї або близьких родичів, коло яких визначено законом [1].

В чинному законодавстві передбачено дотримання таких стандартів, як мінімальна заробітна плата, мінімальний строк відпустки та час відпочинку між змінами на час залучення громадян до виконання трудової повинності та відшкодування вартості майна у разі його примусового відчуження.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17 травня 2012 року, примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості. У разі неможливості попереднього повного відшкодування за примусово відчужене майно таке майно примусово відчужується з наступним повним відшкодуванням його вартості. Майно, що підлягає примусовому відчуженню обов'язково оцінюється у порядку, встановленому законодавством. Саме завдяки цій процедурі і можливе повне відшкодування його вартості власнику [2].

Гідність людини, беззаперечно, є однією із основоположних цінностей людства. Порушення цього уставу неприпустиме за жодних умов, навіть у період дії воєнного стану. Заборона катування є імперативною нормою міжнародного права, і, як постійно підкреслює у своїй практиці Європейський суд з прав людини, «відображає одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства». Вона знайшла своє закріплення в усіх основних міжнародних інструментах, починаючи від загальних принципів міжнародного права, міжнародних документів звичаєвого права до міжнародних договорів на універсальному та регіональному рівнях.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к-96/ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 16.05.2023)..
2. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 17 трав. 2012 р. № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text> (дата звернення 16.05.2023).

Діхтяренко Юлія
рядовий поліції, курсант факультету №1
Криворізького навчально-наукового інституту
Нестеренко Катерина Олександрівна
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Європейські стандарти поліцейської діяльності - це система норм і принципів, які регулюють діяльність правоохоронних органів в Європі з метою забезпечення захисту прав і свобод громадян, збереження громадського порядку та боротьби зі злочинністю [1].

Основні європейські стандарти діяльності поліції закріплені в Резолюції No 690 (1979) Парламентської асамблеї Ради Європи «Декларація про поліцію», яка була прийнята 08.05.1979, Рекомендації Rec (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики» від 19.09.2001; а також у відповідних документах ООН: Резолюції 34/169 Генеральної Асамблеї ООН «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку» від 17.12.1979; Основних принципах застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку, прийняті восьмим Конгресом ООН 07.09.1990.

Європейські стандарти поліцейської діяльності є важливими принципами та правилами, які встановлюються для забезпечення ефективної та високоетичної діяльності поліції. Україна, як і багато інших країн світу, прагне виконувати ці стандарти, щоб забезпечити захист прав людини та дотримання закону в поліцейській діяльності. Вона активно співпрацює з Європейським Союзом та іншими міжнародними організаціями для того, щоб впроваджувати європейські стандарти поліцейської діяльності в своє законодавство та практику. Однак, стандарти ЄС відрізняються від українських, а саме:

- європейські стандарти приділяють більше уваги незалежності та підзвітності органів поліцейського нагляду, тоді як українське законодавство надає більше повноважень Міністерству внутрішніх справ;
- європейські стандарти вимагають, щоб співробітники поліції проходили широку підготовку в таких галузях, як права людини і різноманітність, тоді як українське законодавство не визначає таких вимог;
- європейські стандарти підкреслюють роль поліції в запобіганні злочинності та зниженні страху перед злочинністю, тоді як українське законодавство зосереджене насамперед на правоохоронній діяльності та підтримці громадського порядку [2].

В свою чергу, Україна зробила спроби адаптуватися до європейських стандартів поліцейської діяльності, але насправді не вдалося досягти їх практичної реалізації. Одним з таких кроків є ухвалення у 2015 році Закону України "Про Національну поліцію", який передбачає нову модель поліції в Україні з орієнтацією на права людини, забезпечення громадської безпеки та дотримання принципів демократії. Також було запроваджено інститут омбудсмена з прав поліцейських для забезпечення контролю за дотриманням прав людини в поліції. Однак, на практиці реалізація цих стандартів залишається проблемою в Україні. Звіт Європейської комісії за результатами моніторингу реформи поліції в Україні, опублікований у 2021 році, показує, що поліція часто порушує права людини, зокрема здійснюючи незаконне утримання під вартою, застосовуючи надмірну силу та інші порушення. Крім того, система подання скарг на дії поліцейських не є прозорою, що робить важким притягнення поліції до відповідальності за їхні дії для громадян.

Але важливо зазначити, що Україна робить певні кроки для вирішення цих проблем. Наприклад, у 2020 році було прийнято Закон України "Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення додержання прав людини під час затримання та притягнення до відповідальності за порушення цих прав" [3], який має на меті зміцнення прав людини в поліцейській діяльності, зокрема шляхом встановлення механізмів контролю за діями поліцейських. Крім того, в Україні діє Національна поліція, яка веде свою діяльність на основі нового законодавства та стандартів.

Також важливо враховувати, що реалізація європейських стандартів поліцейської діяльності є довготривалим процесом, який потребує значних зусиль, ресурсів та змін, серед яких:

- запровадження чіткої системи набору та підготовки поліцейських, яка б включала всебічну підготовку з питань прав людини, різноманітності та взаємодії поліції з громадою;
- створення потужної системи підзвітності поліції, включаючи незалежний наглядовий механізм, який би розглядав скарги на неправомірні дії поліції;
- забезпечення належного оснащення поліцейських відповідними інструментами та ресурсами для ефективного та етичного виконання ними своїх обов'язків;
- розвиток міцних партнерських відносин між поліцією та громадою з акцентом на розбудові довіри та покращенні комунікації;
- забезпечення справедливого та ефективного функціонування системи кримінального правосуддя з акцентом на запобігання злочинній поведінці та захист прав усіх громадян;
- зміцнення нормативно-правової бази, що регулює діяльність поліції, включаючи імплементацію європейських стандартів в українське законодавство.

Отже, зусього вищезазначеного, можна зробити висновок, що імплементація європейських стандартів в українське законодавство є надзвичайно важливою для розвитку національної системи правопорядку. Запровадження цих стандартів допоможе забезпечити більш високу якість

роботи правоохоронних органів, що зробить життя громадян безпечнішим і сприятиме зміцненню довіри до держави.

Список використаних джерел:

1. Ярмиш О. Н., Холод Ю. А. Поліцейське право // Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 2002. Т. 4. С. 720.
2. Бондаренко О. О., Павлюк В. І. Законодавство України про поліцію: проблеми та перспективи реформування. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія «Право», 2018 .
3. Закон України "Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення додержання прав людини під час затримання та притягнення до відповідальності за порушення цих прав» від 21.04.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2217-20#Text>

Кисельова Марина Сергіївна

молодший науковий співробітник

*Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України*

БЕЗПЕКА НА ДОРОЗІ В КОНТЕКСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Питання безпеки на дорогах України вже давно перейшло із площини дорожньої статистики у площину національної трагедії. Така ситуація є неприйнятною, оскільки право громадян на безпеку на дорогах є важливим аспектом прав людини, яке повинно бути захищене законодавством.

Становлення сучасної України повинно супроводжуватися створенням безпеки у всіх сферах життєдіяльності людини, включаючи безпеку дорожнього руху. Суспільні відносини у зазначеній сфері характеризуються нормативно-правовим регулюванням на рівні законів, які мають різну юридичну силу.

Конституція України є юридична основою зобов'язань щодо убезпечення безпеки дорожнього руху, оскільки перш за все закріплює наступні положення:

- кожна людина має невід'ємне право на життя... Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань [1, ст. 27];

- кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування... Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя [1, ст. 49];

- кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди [1, ст. 50].

Отже, Конституція України, як основний закон нашої держави гарантує право на життя та особисту недоторканність кожному громадянину, включаючи

захист від будь-яких незаконних втручань, а також право на захист від дій, які загрожують життю та здоров'ю, зокрема дій, які призводять до небезпеки на дорогах нашої країни.

Законодавство про дорожній рух включає нормативні акти, які встановлюють правила дорожнього руху, вимоги до транспортних засобів, процедури ліцензування та навчання водіїв, встановлення штрафів та санкцій для порушників, тощо.

Наприклад, Закон України «Про дорожній рух» № 3353-ХІІ від 30.06.1993 визначає правові та соціальні основи дорожнього руху з метою захисту життя та здоров'я громадян, створення безпечних і комфортних умов для учасників дорожнього руху.

Зокрема, в Законі визначені наступні права учасників дорожнього руху, а саме: на безпечні умови дорожнього руху, на відшкодування збитків, завданих внаслідок невідповідності стану автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів вимогам безпеки руху; вивчення норм і правил дорожнього руху; отримання від гідрометеорологічних, дорожніх, комунальних та інших організацій, а також органів Державтоінспекції Міністерства внутрішніх справ України інформації про умови дорожнього руху [2, ст. 14].

Учасник дорожнього руху може оскаржити дію працівника відповідних підрозділів Національної поліції, військової інспекції безпеки дорожнього руху Військової служби правопорядку у Збройних Силах України у разі порушення з його боку чинного законодавства [2, ст. 14].

До обов'язків учасників дорожнього руху належать: знати і неухильно дотримуватися вимог цього Закону, Правил дорожнього руху та інших нормативних актів з питань безпеки дорожнього руху; створювати безпечні умови для дорожнього руху, не завдавати своїми діями або бездіяльністю шкоди підприємствам, установам, організаціям і громадянам; виконувати розпорядження органів державного нагляду та контролю щодо дотримання законодавства про дорожній рух [2, ст. 14].

З метою забезпечення безпеки дорожнього руху та збереження людських життів в Україні встановлений єдиний порядок дорожнього руху на всій території України. Цей порядок нормативно закріплений в Постанові Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306 «Про правила дорожнього руху» [3]. Цей акт встановлює стандарти та вимоги щодо безпеки на дорогах. Він допомагає уникнути небезпечних ситуацій, забезпечує стандартизацію поведінки на дорозі, організовує дисципліну серед учасників дорожнього руху. Загалом, нормативне закріплення правил дорожнього руху відіграє ключову роль у забезпеченні безпеки, організації та дисципліни на дорогах. Нормативне закріплення правил дорожнього руху створює основу для навчання, контролю та відповідальності за їх дотриманням. Воно сприяє свідомому ставленню учасників дорожнього руху до безпеки, розумінню ризиків та потенційних небезпек на дорозі.

Окрім вищезгаданого, Україна є учасником різних міжнародних конвенцій, які стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху. Наприклад,

Віденська конвенція про дорожній рух 1968 року та Женевська конвенція про дорожній рух 1949 року встановлюють загальні правила дорожнього руху та стандарти безпеки.

Вищевказані нормативно-правові акти встановлюють правила та норми поведінки учасників дорожнього руху, а отже становлять правову основу для забезпечення конституційних прав громадян на безпеку у всіх сферах життєдіяльності, зокрема і у сфері дорожнього руху.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про дорожній рух: Закон України № 3353-ХІІ від 30.06.1993. Дата оновлення: 29.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12#Text>
3. Постанові Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306 «Про правила дорожнього руху». Дата оновлення: 14.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text>

Вікторія Ревикіна

*рядовий поліції, курсант факультету №1
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ*
Нестеренко Катерина Олександрівна
*доцент кафедри державно-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ ЯК КОНСТИТУЦІЙНА ЗАСАДА КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ТА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ В ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Презумпція невинуватості є однією з основних конституційних засад кримінального судочинства в більшості країн світу, включаючи Європейський Союз. Ця засада передбачає, що кожна людина є невинною, поки не буде доведено її вину відповідним судом. Засада презумпції невинуватості має глибокі коріння в правових традиціях країн світу і визнається міжнародними документами, включаючи Європейську конвенцію з прав людини.

Застосування цієї засади в практиці Європейського суду з прав людини є дуже важливим, оскільки це дозволяє забезпечити справедливість та захист прав людини. У своїх рішеннях Суд активно застосовує цю засаду, зокрема, шляхом оцінки доказів та вимог до презумпції невинуватості у судовому процесі.

Зміст засади презумпція невинуватості знаходить своє відображення у

низці міжнародних нормативно-правових актів, зокрема: Загальній декларації прав людини (п. 1 ст. 11); Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (п. 2 ст. 14); Європейській конвенції прав людини і основоположних свобод (п. 2 ст. 6). Вказані міжнародні нормативно-правові акти встановили загальний перелік прав та свобод, необхідних для нормального життя людини в суспільстві. Цей перелік відображено в основних законах країн, які прийняли ці акти, включаючи Конституцію України.

Так, відповідно до статті 62 Конституції України, особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь [1]. Варто зазначити, що Конституція України більш детально та точно визначає право особи на презумпцію невинуватості, ніж перелічені міжнародні нормативно-правові акти. Право особи на презумпцію невинуватості встановлено не тільки в Конституції України, але й в галузевому законодавстві, зокрема в Кримінальному кодексі України (частина 2 статті 2) та опосередковано в Кримінально-процесуальному кодексі України (частина 2 статті 15).

Розглядаючи положення п. 2 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, в якому йдеться про те, що: «кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку»[2], варто зауважити, що зазначається саме сутність дії такого принципу як презумпції невинуватості.

Сучасне європейське право підтримує більш широкий концепт презумпції невинуватості, що означає не лише те, що поведіння з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не була підтверджена обвинувальним вироком суду, повинно бути таким же, як і з невинною особою, але й досудове розслідування має бути проведене з урахуванням того, що підозрюваний є невинуватим.

Аналізуючи практику Європейського суду з прав людини, можна зробити висновок, що презумпція невинуватості найчастіше порушується у наступних випадках:

- при висловлюванні політиками та прокурорами публічних заяв про вину особи до завершення судового процесу (коментування кримінальних справ представниками влади, яке зазвичай здійснюється політиками та державними діячами щодо осіб, яких вони вважають винними у вчиненні тяжких або особливо тяжких злочинів);
- коли виправдовувальний вирок суду відображає думку про вину особи (відображення у судовому рішенні щодо особи, обвинуваченої у вчиненні кримінального правопорушення, думки про те, що вона винна без доведення її вини відповідно до закону);
- під час затримання та застосування запобіжних заходів щодо

підозрюваних та обвинувачених у вчиненні злочину.

З усього вищезазначеного можна зробити висновок, що презумпція невинуватості є однією з основних конституційних засад кримінального судочинства в Україні та інших країнах Європи. Вона передбачає, що особа, обвинувачена у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватою, доки її вина не буде доведена в суді. Ця засада є необхідною для захисту прав та свобод людини, а також для забезпечення справедливості в кримінальному процесі. За практикою європейського суду з прав людини, презумпція невинуватості має більш широкий сенс, ніж просто відсутність обвинувального вироку. Вона охоплює також досудове розслідування та поведінку правоохоронних органів, які повинні діяти так, наче особа, яку вони підозрюють, є невинуватою. Застосування презумпції невинуватості є дуже важливим у правовій системі будь-якої демократичної країни. Це допомагає забезпечити справедливість та захист прав людини в кримінальному процесі. Однак, необхідно забезпечити баланс між захистом прав обвинуваченого та захистом інтересів суспільства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Конвенція про захист прав людини та основних свобод від 1950 року.

Скляр Надія Михайлівна

*доцент кафедри державно-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту*

*Донецького державного університету внутрішніх справ
кандидат економічних наук, доцент*

KIDNAPPINGS СУЧАСНОЇ ВІЙНИ ЯК ДЕЖАВІЮ 21 СТОРІЧЧЯ

Рік воєнного протистояння України проти Росії ініціював активну роботу дипломатичної, правової, судової та правоохоронної системи нашої держави щодо притягнення до відповідальності країни – агресорки за міжнародні воєнні злочини. За останній рік наша країна звернулась до усіх міжнародних інституцій, в яких можна росію притягнути до відповідальності.

17 березня 2023р. Міжнародний кримінальний суд у Гаазі видав ордер на арешт Володимира Путіна, а також уповноваженої з прав дитини при президентові Росії Марії Львової-Белової. За версією суду, Путін та Львова-Белова особисто відповідальні за примусову депортацію дітей з окупованих українських територій до Росії. Звинувачення МКС засновані на тому, що російська влада після початку масштабного вторгнення в Україну вивезла з окупованих районів України до Росії дітей-сиріт або дітей, які залишилися без батьківського піклування, без згоди української влади або родичів таких дітей.

Крім того, повідомлялося, що в окупованому Криму та низці регіонів Росії у дитячих таборах утримують дітей, які вирушили туди зі згодою батьків, проте тепер батьки не можуть їх забрати. За даними ОГП, офіційно зафіксовано депортацію 16 тисяч 226 дітей з Донецької, Луганської, Харківської та Херсонської областей, а повернути вдалося – 308 [1].

На травень місяць 2023р. більше 1463 дитини в Україні постраждали в результаті повномасштабної озброєної агресії РФ. За даними ювенальних прокурорів 482 дитини загинуло та 981 отримали поранення різного ступеню тяжкості. Більше усього постраждало дітей у Донецькій обл.- 460, Харківській - 277, Київській- 128, Херсонській – 102, Запорізькій- 91, Миколаївській- 89, Чернігівській- 70, Дніпропетровській- 70, Луганській- 66, областях.

До цього причетна велика кількість людей. Зокрема, представники місцевої влади у різних регіонах Росії, які приймають таких дітей. Офіс генпрокурора України регулярно фіксує відеодокази злочинних діянь представників влади РФ та передає їх слідчим МКС. Першим кроком до визнання геноциду українського народу через викрадення дітей є видача ордеру на арешт Путіна та Белової. Згідно положень ст. 2 Конвенції про запобігання злочину геноциду 1948р., ст. 6 Римського статуту Міжнародного кримінального суду, ст. 442 Кримінального кодексу України, насильницька передача дітей з однієї групи до іншої з метою знищення національної, етнічної чи расової групи відноситься до складової міжнародного злочину геноциду [2].

Як зауважує українська омбудсмен Дарія Герасимчук, в стратегічних планах ворожої країни – поповнення своєї нації українськими дітьми. Такі дії російської влади, як прискорення процедури усиновлення та зміни громадянства, надання безкоштовного навчання для дітей із України, психологічна обробка молоді в тимчасових лагерьх у Криму та інших прикордонних містах, свідчать про те, що повертати злочинна влада дітей в Україну не планує. Крім того, росіяни проводять відбір дітей під виглядом медичних оглядів, де ділять дітей за категоріями, відбираючи найздоровіших. Відзначаються факти переправлення до російських родин дітей, які негативно відгукувалися про Володимира Путіна для психологічного тиску на дитячу психіку та зміни їх думки.

Розробка плану щодо вивезення українських дітей в Кремлі почалася ще задовго до 2014р. Після анексії Криму росіяни створили так званий «потяг надії», яким громадяни РФ добиралися до Криму для незаконного усиновлення дітей, змінюючи їх громадянство. За аналізом шляхів 308 дітей, яких вдалося повернути батькам на підконтрольні території України, на сьогоднішній день існують більше 5 сценаріїв викрадення дітей:

- у першому сценарії росіяни розводять дітей із сім'єю під час так званих фільтраційних заходів. Батьків безпідставно затримують, а дітей просто забирають. Фіксуються випадки, коли батьків дітей затримували на декілька місяців, а за цей період діти вже були переправлені до Росії;
- за другого сценарію росіяни вбивають батьків, а потім забирають дітей;
- під час третього сценарію дітей забирають безпосередньо із біологічної родини. Іноді це відбувається шляхом позбавлення батьківських прав. Зазвичай

таке застосовують до «незручних батьків», які не хочуть співпрацювати з окупаційною владою;

- четвертий сценарій - коли росіяни не дозволяють українським представникам забрати дітей із закладів інституційного догляду, які опинилися на окупованих територіях. Жодного разу Росія не узгоджувала гуманітарних коридорів для вивезення цих дітей. Натомість їх викрадають. З початку повномасштабного вторгнення викрадено дітей із чотирьох закладів, але з двох Україні вдалося повернути;

- п'ятий сценарій - найпоширеніший. Спочатку росіяни створюють непридатні для проживання дітей умови на окупованих територіях. А потім пропонують батькам віддати дитину до нібито оздоровлення у таборі відпочинку в РФ. Із цього табору діти не повертаються, їх переміщують без узгодження батьків. Деякі діти, яких Україні вдалося повернути, перебували у таких таборах понад рік [2].

Досліджуючи історичні події періоду другої світової війни та вивчаючи документи Гаазького трибуналу, можна провести пряму аналогію інструментів геноциду, які використовувалися фашистами з 1939 по 1944 роки. Приблизно 200 000 польських дітей, викрадених нацистами за цей період, було відправлено до Німеччини для «германізації». Коли німецька армія вторглася до Польщі у вересні 1939 р., загартників вразила велика кількість світловолосих і блакитнооких дітей. Генріх Гімлер, рейхсфюрер (національний лідер) СС, сказав у промові перед офіцерами в Позені в жовтні 1943 року: «Наш обов'язок — взяти з собою їхніх дітей, видалити їх з їхнього оточення, якщо це необхідно, шляхом пограбування чи крадіжки» і відправити їх до Німеччини.

Оскільки нацисти вважали поляків гіршими за самих себе, уявлення про поляків арійської зовнішності суперечило їхній ідеології. Як поляки можуть бути нижчою расою, якщо деякі з них схожі на ідеальних німців? Щоб вирішити цю дилему, нацисти пропагували ідею, що ці діти насправді походять від німецької крові. Таким чином, нацисти переконали себе, що вони не крадуть дітей, а просто повертають втрачену кров, яка належала Батьківщині. Польща була не самотня у цій трагедії; Діти арійської зовнішності з Чехословаччини, Словенії, Білорусії та України також були викрадені та відправлені до Німеччини.

У жовтні 1939 р. Адольф Гітлер створив офіс рейхскомісару зі зміцнення німецького народу на чолі з Гімлером. Його метою було допомогти заселити окуповані території німецьким населенням. У лютому 1942 року групенфюрер СС (генерал-майор) Ульріх Грайфельт із канцелярії Гімлера видав директиву 67/1. Польських дітей з відповідними арійськими характеристиками виявляли та забирали у батьків під приводом, що їхнє здоров'я перебуває у небезпеці. Дітей відправляли або в Лодзь, або в Каліш, де їх фотографували та аналізували за 62 фізичними характеристиками, включаючи колір волосся та очей, довжину носа, товщину губ та постать. Навіть розмір тазу дівчини вимірювали з репродуктивних міркувань. Якщо виявлялося, що діти є відповідним арійцем, то дітей віком від двох до шести років слід було відправити до пологових будинків, або Лебенсборн, до будинків Німеччини, де вони ставали «дітками Лебенсборна»

після їх усиновлення справжньою родиною СС. Було видано фальшиві свідоцтва про народження з новими німецькими іменами та місцями народження, щоб приховати справжність особи дітей. У багатьох випадках нацисти давали дитині схоже на звучання прізвище, щоб дитині було легше її запам'ятати.

Барбара Миколайчик стала Бейбер Міклер, нове ім'я Хелени Форнальчик було Хелена Формер, Алодія Віташек тепер стала Алісою Віттке, а Хелена Файс була змінена на Хелен Фішер. Дітей, які не пройшли медичний тест і вважали недостатньо арійськими, відправляли до концтаборів Освенцім і Треблінка, де багато хто з них був убитий.

Діти віком від шести до дванадцяти років, які пройшли тести, повинні були бути відправлені на батьківщину Німеччини, або Heimschulen, до шкіл, де їх навчали б тому, як стати гарними арійцями. Мета полягала в тому, щоб стерти будь-які сліди їхньої рідної спадщини і перетворити їх на лояльних нацистів. Їх вчили говорити німецькою; якщо діти говорили рідною мовою, їх або позбавляли їжі, або пороли ременем. Дітей змушували носити форму зі свастикою, співати військових пісень, привчали до нацистських переконань. Вони також були змушені терпіти незліченну годину навчань і маршів, щоб зруйнувати будь-яке почуття індивідуальності.

Щойно діти були належним чином «германізовані», їх всиновлювали німецькі сім'ї. Історик Ріхард Лукас пише, що деяких польських дівчаток з арійськими рисами навіть відправляли до пологових будинків СС у Німеччині, де вони ставали «поживним матеріалом» для офіцерів СС. У жовтні 1939 року Адольф Гітлер створив офіс рейхскомісару зі зміцнення німецького народу на чолі з Гімmlером. Його метою було допомогти заселити окуповані території німецьким населенням. У лютому 1942 року групенфюрер СС (генерал-майор) Ульріх Грайфельт із канцелярії Гімmlера видав директиву 67/1. Польських дітей з відповідними арійськими характеристиками виявляли та забирали у батьків під приводом, що їхнє здоров'я перебуває у небезпеці. Дітей відправляли або в Лодзь, або в Каліш, де їх фотографували та аналізували за 62 фізичними характеристиками, включаючи колір волосся та очей, довжину носа, товщину губ та поставу. Навіть розмір тазу дівчини вимірювали з репродуктивних міркувань.

Нацисти використовували кілька методів захоплення дітей. Спочатку нацисти переслідували світловолосих та блакитнооких дітей у польських дитячих будинках та прийомних сім'ях. Вони також конфіскували дітей поляків, відправлених до концтаборів. У деяких випадках нацисти забирали дітей прямо зі школи без попередження. Нарешті, нацисти забрали дітей арійської зовнішності прямо в їхніх польських батьків. В інших випадках батьки отримували повідомлення від СС, в якому їм було сказано привести дітей на місцевий вокзал у певний час, щоб вирушити у відпустку. Дітей відправили до Німеччини, де їх потім усиновлювали члени нацистської партії. Багато польських батьків більше ніколи не бачили своїх дітей.

Після війни польський уряд створив Операцію з відродження дітей, яку очолив професор Роман Храбар. Його місія полягала в тому, щоб об'єднати

вкрадених дітей із їхніми законними батьками, що було непростим завданням. Дослідники мали спочатку визначити, на що було змінено імена дітей, а потім визначити, де вони мешкають на Заході. Після виявлення багато німецьких батьків відмовлялися вірити, що їхні «діти» були поляками, і відмовлялися видати їх владі. Завдання ускладнювалося подвійно, коли діти більше не говорили польською мовою і не пам'ятали ні своє первісне життя, ні сім'ю.

Зрештою, польська місія не могла розраховувати на допомогу з боку британської та американської влади у відправленні дітей за залізну завісу під час холодної війни. До кінця 1950 року польський уряд зміг репатріювати назад до Польщі лише 3404 дитини. Підраховано, що лише 40 000, або 20 відсотків, із приблизно 200 000 дітей, викрадених із Польщі нацистами, колись воз'єдналися зі своїми сім'ями. Тисячі інших та їхніх нащадків досі живуть у Німеччині, не підозрюючи про свою справжню ідентичність та спадщину.

Як зазначає доктор Храбар, крадіжка Адольфом Гітлером польських дітей — одна з найчорніших сторінок в анналах людства [2].

Проводячи історико-правові паралелі, можна зробити висновки, що kidnappings сучасної війни як дежавю 21 сторіччя існує з нашими українськими дітьми і свідчить про тяжкі міжнародні злочини, які суперечать ст. 21 Конвенції ООН про права дитини, де зазначено, що країни-учасниці мають обов'язково дотримуватися і отримувати дозвіл, дотримуватись процедури по законах України й отримувати дозвіл від відповідного органу на вивезення дітей. А щодо статті 283 Сімейного кодексу України чітко сказано, що в Україні цим органом, що має видавати дозвіл, є Національна соціальна сервісна служба і, відповідно, без дозволу Національної соціальної сервісної служби усиновлення дітей є незаконним».

Лише в першу хвилю примусової евакуації в лютому – березні 2022р. окупантом було викрадено та переміщено більше 1500 дітей, які не мають батьків. В подальшому цих дітей підготували до усиновлення батьками РФ. Це така велика схема, яку можна порівняти з торгівлею людьми, в даному випадку дітьми. Про долю багатьох інших дітей нам ще прийдеться дізнатися пізніше. І задача правоохоронних органів і міжнародної спільноти не допустити наслідків, подібних до польської трагедії минулого сторіччя.

Список використаних джерел:

1. Янковський О. Бадюк О. «Рідні не знають, чи живі діти». Коли Путіна покарають у Гаазі за депортацію маленьких українців? *Новини Приазов'я*. 23 березня 2023, 13:04 URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-putin-haaha-trybunal-deportatsiya-ditey/32329619.html>

2. Конвенції про запобігання злочину геноциду: міжнародна конвенція, Нью-Йорк, 09 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155

3. Куницький О. Дитячий омбудсмен: У РФ є п'ять сценаріїв викрадення дітей. *DeutscheWelle* 22.03.2023 URL: <https://www.dw.com/ru/detskij-ombudsmen-u-rf-est-pat-scenarijev-pohisenia-detej/a-65078957>

4. Brent Douglas Dyck. *Hitler's Lebensborn Children: Kidnappings in German-Occupied Poland*. WWII History. Volume 12, No. 7. December 2013. URL: Warfarehistory network. <https://warfarehistorynetwork.com/article/hitlers-lebensborn-children-kidnappings-in-german-occupied-poland/>

Ястремська Наталя Миколаївна
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ
кандидат економічних наук, доцент

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Аналізуючи ситуацію, що склалася у світі – необхідно наголосити на зростаючій ролі міжнародного права, а особливо його найголовнішого напрямку - захисту прав людини. Хоча більша частина нормативно-правових документів, інституцій та процедур щодо захисту прав людини були прийняті в минулому столітті і проблема стала вивченням міжнародного співтовариства, сьогодні більш детальної конкретизації, уточнення, удосконалення потребують міжнародні норми, положення, принципи, що стосуються регулювання соціальних прав і свобод людини, дотримання взятих на себе зобов'язань на державному, регіональному та міжнародному рівнях, в тому числі зі сторони впливу міжнародних контролюючих органів. Комплексний підхід до питання - говорить про забезпечення прав людини на міжнародній арені.

Проголошенні стандарти з прав людини передували появі великої кількості взаємопов'язаних та доповнюючих універсальних та регіональних договорів, що їх гарантують та передбачають відповідні зобов'язання держав та в окремих випадках недержавних суб'єктів в цій сфері. Більшість нормативних документів з прав людини містять посилання на Загальну декларацію прав людини, прийняту Генеральною Асамблеєю Організації об'єднаних націй 10 грудня 1948 року, що є прикладом стандарту. Декларація має рекомендаційний статус, але на її базі були прийняті ряд документів, що є обов'язковими для держав-членів ООН: Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1976р.) і Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1976р.), Факультативний протокол до МПГПП (1976р.). З часом, в ході практичної діяльності, окремі положення Декларації отримали статус норм звичаєвого права [1]. Це поклало початок нормотворчого процесу серед міжнародного співтовариства на світовому рівні. Міжнародні нормативно-правові акти про права людини містять в собі певні міжнародні гарантії прав особистості, тобто вони виступають системою універсальних міжнародних способів захисту прав і свобод людини правового характеру, які закріплені у міжнародних договорах (деклараціях, конвенціях, пактах, договорах тощо).

«Сучасний етап міжнародного права включає систему законодавчих актів у сфері прав людини, серед яких можна відзначити:

- Міжнародний білль про права людини (1948р.), що містить перелік невід'ємних прав;
- Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів проти людства від 26 жовтня 1968 р. (угоди, спрямовані на запобігання та покарання злочинів, що призводять до масових порушень прав людини);
- Конвенція про права дитини 1989 р. (конвенції, націлені на захист груп населення, які потребують особливого піклування з боку держави);
- Конвенції, спрямовані на захист індивіда від зловживань з боку органів держави та посадових осіб
- Женевські конвенції 1949 р. (про захист жертв війни);
- Міждержавні конференції з прав людини, що приймають заключні документи, обов'язкові для виконання державами-учасницями (Заключний документ Всесвітньої конференції з прав людини. — Відень, 1993 р.)» [2].

До загально визнаних принципів, що покладені в основу міжнародних стандартів з прав людини, можна віднести: повагу суверенітету держави; неприпустимість втручання у внутрішні справи держави; самоврядування народів та націй; рівноправність всіх людей та заборона дискримінації; дотримання прав людини, навіть, за умови збройних конфліктів і відповідальність за злочинні порушення прав людини; рівність прав і можливостей чоловіків та жінок. Значимість даних принципів полягає у тому, що вони є фундаментом розроблення прав людини та їх закріплення в законодавстві конкретної держави, а також є критерієм законності діяльності держави у сфері прав людини [3].

Після приєднання до пактів, державам необхідно в обов'язковому порядку привести своє національне законодавство у відповідність до вимог, що зазначені у підписаних міжнародних договорах. Отже, міжнародно-правові акти мають верховенство над внутрішнім законодавством. Таким чином, громадянин, політичні чи громадянські права якого порушені, і який вичерпав можливості захисту, надані національним законодавством, має можливість звернутися за захистом безпосередньо до Комітету з прав людини при ООН.

Універсальність міжнародно-правових документів полягає в тому, що вони включають комплекс основних прав та свобод, які в поєднанні з конституційними правами повинні забезпечити нормальну життєдіяльність людини. Якщо в конституції певної держави не було закріплено право людини з боку держави, тоді за основу беруться міжнародні акти, що визначається пріоритетністю міжнародного права над внутрішньодержавним у сфері прав людини є загально визнаним принципом міжнародного співтовариства [3].

Стандарти та принципи, проголошені у Загальній декларації прав людини, є початковими як для міжнародного права, так і для побудови національних систем прав людини та знайшли своє відображення в регіональних правових системах та законодавстві держав. Для регіонального рівня притаманний високий рівень ефективності системи захисту прав людини та наявність діючих

механізмів, що реально впливають на заохочення та захист прав людини у відповідних регіонах світу [2].

Держави, які взяли на себе обов'язки виконувати міжнародні конвенції, в тому числі й з прав людини, повинні керуватися принципами і нормами цих угод у своєму внутрішньому законодавстві, тобто приведення законодавства у відповідність до своїх міжнародних зобов'язань. Норми, що містяться в міжнародних договорах, обов'язкові для законотворчості розвинутих держав, тобто є міжнародними стандартами [2]. Отже, кожна держава повинна не лише привести своє законодавство у відповідність зі взятими на себе міжнародними зобов'язаннями, а й здійснювати певні дії та створювати реальні умови для гарантування і здійснення прав [3].

Відповідно до міжнародних договорів користування правами людини не повинно обмежуватися. Однак, за необхідності, та встановлення чіткого обґрунтування, конкретні межі запровадження обмежень прав і цілі можливих відступів від тих прав, котрі захищені міжнародними угодами (визнання й повага прав і свобод інших осіб, оскільки особу та її права неможливо розглядати ізольовано від інших, і кожна людина має усвідомлювати, що права інших людей заслуговують такого самого захисту, як і її власні; задоволення справедливих вимог моралі, оскільки людина живе у суспільстві і має рахуватися з загально визнаними нормами моралі; забезпечення громадського порядку, що має на увазі дотримання сукупності правил, що забезпечують безпеку суспільства, безпеку життя, здоров'я, власності громадян; забезпечення загального добробуту, що передбачає створення умов, які забезпечують економічний і соціальний добробут суспільства). З однієї сторони, це дозволяє державі, посиляючись на дію відповідних міжнародно-правових норм, запроваджувати вимушені обмеження на користування певними правами, а з іншої - захищати громадян від свавільних дій держави щодо обмеження їх прав [2].

Аналізуючи міжнародно-правові аспекти прав людини необхідно наголосити, що на практиці здійснення прав людини, закріплення юридичними засобами рівних і загальних можливостей для усіх суб'єктів не завжди є гарантією реалізації відповідного права людини за однакових формально рівних можливостей:

- існують проблеми з реалізацією принципу та відсутність належних механізмів при правозастосуванні;
- заходи повинні бути спрямовані не просто на забезпечення формально рівних юридичних можливостей для реалізації прав і свобод людини, а й на створення фактично рівних умов;
- потребують активізації ad hoc трибунали, які б притягали до відповідальності винних у військових злочинах, геноциді, злочинах проти людства (зокрема і росію, за злочинну агресію проти України) [2];
- більшість статей зазначених міжнародних документів мають загальний характер, тобто потребують конкретизації норми з прав людини, які особливо активно здійснюється в рамках Організації з безпеки і співробітництва у Європі;

- окрім приведення свого законодавства у відповідність зі взятими на себе міжнародними зобов'язаннями, кожна держава повинна створювати реальні умови та здійснювати конкретні заходи для гарантування і здійснення прав [3], тобто мати реальні механізми усунення будь-яких порушень.

Узагальнюючи вищезазначене можна зробити висновки, що прийнятті ще в середині 20 ст. міжнародно-правові стандарти з прав людини, в тому числі і Загальна декларація з прав людини сьогодні є одним із основних джерел міжнародного права, служить моделлю, що широко використовується багатьма країнами для розробки окремих положень конституцій, різних законів і документів, що стосуються прав людини. Загальна декларація прав людини лежить в основі всього міжнародного законодавства про права людини [2].

Таким чином, міжнародно-правові договори і стандарти у сфері прав людини - це сукупність принципів і норм, що забезпечують права та свободи людини в різноманітних сферах життєдіяльності, а також включають обов'язки та контроль держави взятих на себе зобов'язань у сфері прав людини, усунення дискримінації як у мирний час, так і під час збройних конфліктів; відповідальність за злочинне порушення прав людини; розширення сфери прав людини; дотримання загальних принципів природного права тощо.

Саме цілеспрямована діяльність держав щодо виконання зобов'язань направлених на: впорядкування чинного законодавства, усунення протиріч з нормами міжнародного права, відміну застарілих норм, ліквідацію прогалів, забезпечить реальність та ефективність міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Список використаних джерел:

1. Шуміло І.А. Міжнародна система захисту прав людини. Навчальний посібник для студентів юридичних вищих навчальних закладів. Київ: ФОП Голембовська О.О. 168 с.

2. Желєзнов О.Є. Права людини: міжнародно-правовий аспект. Міжкафедральний круглий стіл до Дня Соборності України. Харків. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/20_01_2017/pdf/11.pdf

3. Компас. Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/legal-protection-of-human-rights>

СЕКЦІЯ 2. ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Андріяшевський Артур Геннадійович,
студент 3-го курсу факультету № 2
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник:

Пилипенко Дмитро Олексійович,
декан факультету № 2
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПОРЯДКУ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ ДЛЯ ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ЗА ПРИЗОВОМ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ

Широкомасштабне вторгнення російської федерації на територію України 24 лютого 2022 року стало новою межею історичного відліку та розвитку в історії нашої держави. Розпочата росією війна фактично внесла корективи в усі сфери життєдіяльності кожного громадянина нашої країни.

Внутрішні правовідносини не стали виключенням у цьому питанні. Так, у кримінальному процесуальному законодавстві також відбулися відповідні зміни, згідно з якими в Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) було впроваджено розділ IX-1 Кримінального процесуального кодексу України про «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» (далі – Розділ IX-1 КПК). Вказаним розділом доповнено чинний КПК на підставі ЗУ «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14 квітня 2022 року № 2201-IX, який, відповідно, врегулював низку проблемних питань, що постають перед досудовим слідством під час воєнного стану [1, с. 84]. На даний час важливим аспектом є оперативне реагування на нові зміни не лише з боку законодавця, а й науковців з метою аналізу, корегування та внесення змін до їх змісту в умовах складної внутрішньодержавної ситуації, обумовленої воєнним станом.

Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 р. у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2] по всій території нашої держави було введено в дію правовий режим воєнного стану.

З метою стримування та відсічі повномасштабної російської агресії в

Україні була запроваджена загальна мобілізація. Варто також зазначити, що це також цілком зумовило необхідність максимального залучення громадян до оборони країни. Одним із таких заходів слід назвати саме скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації.

Досить слушно зазначає Зозуля О.І., що дана можливість в цілому сприяє ефективній відсічі та стримуванню збройної агресії росії, надаючи підозрюваним і обвинуваченим без зміни їх процесуального статусу в умовах воєнного стану можливість стати до захисту суверенітету України [3].

Так, відповідно до ч. 1 ст. 616 КПК, у разі введення в Україні або окремих її місцевостях воєнного стану, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації та/або інших держав проти України підозрюваний, обвинувачений, який під час досудового розслідування або судового розгляду тримається під вартою, крім тих, які підозрюються у вчиненні злочинів проти основ національної безпеки України, а також злочинів, передбачених статтями 115, 146-147, 152-156, 186, 187, 189, 255, 255-1, 257, 258-262, 305-321, 330, 335-337, 401-414, 426-433, 436, 437-442 Кримінального кодексу України (далі – ККУ), має право звернутися до прокурора з клопотанням про скасування цього запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період [4].

Отже, в запропонованій редакції статті між іншим йдеться про певні правові обмеження, які можуть бути фактичною перешкодою у скасуванні запобіжного заходу. Такими обмеженнями є кваліфікаційні критерії вчинених злочинів. З наведеного переліку можна дійти висновку, що законодавець керувався умовами суспільної небезпеки та громадського резонансу під час їх визначення. Цілком погоджуючись із законодавцем, на нашу думку, запропонований перелік кримінальних правопорушень доцільно дещо змінити у контексті збільшення їх кількості.

У першу чергу, хотілось би зупинитися саме на II та III Розділах ККУ, які стосуються життя, здоров'я, волі, честі, гідності, статевої свободи та недоторканості особи. Що, у свою чергу, є найвищими цінностями демократичного суспільства.

Так, наприклад, доречно було б разом зі ст. 115 ККУ «Умисне вбивство», також додати до цього переліку ч. 2 ст. 119 ККУ «Вбивство через необережність», якою передбачено покарання у вигляді позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років за вбивство двох або більше осіб, вчинене через необережність. Даною статтею не визначається чіткої межі потенційно вбитих осіб. Обставини справи можуть бути різними, враховуючи кількість постраждалих. Особа, яка вчинила дане кримінальне правопорушення, на наша думку, також може нести велику небезпеку для суспільства, а тому, слушно було б додати ч. 2 ст. 119 ККУ до переліку статей у ч. 1 ст. 616 КПК.

Також, на наше переконання до складу перерахованих злочинів доцільно включити ст. 121 ККУ «Умисне тяжке тілесне ушкодження», адже, як у випадку

з вже зафіксованим в законі складом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 115 ККУ «Умисне вбивство», наслідки вчинення злочину передбаченого ст. 121 ККУ, також можуть мати спричинення смерті постраждалій особі. Тому на наш погляд, включення злочину передбаченого ст. 121 КК до ч. 1 ст. 616 КПК – є цілком обґрунтованим кроком.

Окремо варто звернути увагу на ч. 2 ст. 127 ККУ «Катування». Згідно з Римським статутом Міжнародного кримінального суду тортури є злочином проти людяності, якщо вони здійснюються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу на будь-яких цивільних осіб (ч. 1 ст. 7), або військовим злочином, коли вони направлені проти осіб або майна, що охороняються згідно з положеннями відповідної Женевської конвенції (ч. 2 ст. 8 Статуту). Норми про заборону тортур також включені в Загальну декларацію прав людини (ст. 5), Міжнародний пакт про цивільні і політичні права 1966 року (ст. 7), в конвенціях про захист жертв війни, про боротьбу з геноцидом, апартеїдом, рабством тощо. Виходячи із вищенаведеного, вбачаємо за потрібне доповнити перелік ч. 1 ст. 616 КПК також ст. 127 ККУ «Катування».

Розглядаючи питання доповнення переліку, визначеного ч. 1 ст. 616 КПК, не можна не звернути увагу на ст. 143 ККУ «Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини». За даними відомчої кримінально-правової статистики в Україні, а саме за період із 2004 по 2015 роки загалом виявлено 59 злочинів, передбачених ст. 143 ККУ. Слушно зазначає Лісіцина Ю.О., що виникає нагальна потреба у розробці сучасної кримінально-правової й кримінологічної характеристик порушень встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини та насильницького донорства задля удосконалення юридичної практики щодо комплексної протидії їм. Цілком погоджуючись із даною думкою, вважаємо за потрібне доповнити перелік ч. 1 ст. 616 КПК ст. 143 ККУ [5, с. 3].

Також, в складі згаданої процесуальної норми, законодавець визначає злочини передбачені ст. ст. 146 - 147 КК як гіпотетичні перешкоди у скасування запобіжного заходу, за умов їх вчинення. Однак, на наш погляд, перелік вказаних в КПК злочинів, які, у свою чергу, містяться в Розділі III ККУ «Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи» доцільно доповнити іншим злочином цього ж розділу, а саме кримінальним правопорушенням передбаченим ст. 149 ККУ «Торгівля людьми». Слід вказати, що злочинне діяння передбачене вказаною нормою КК небезпідставно вважають - одним із найганебніших явищ, які існують у сучасному світі [6]. Цілком погоджуючись з подібним формулюванням, вважаємо, що ч. 1 ст. 616 КПК також доцільно доповнити злочином, передбаченим ст. 149 ККУ.

Варто також звернути увагу на ч. 3 ст. 120 «Доведення до самогубства», ч. 3 ст. 150 «Експлуатація дітей», ч. ч. 2-3 ст. 150-1 «Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом» ККУ, що, у свою чергу, є тяжкими кримінальними правопорушеннями і, безпосередньо, потерпілими в яких є діти. З погляду на те, що у сьогоднішній війні Збройні сили України захищають не лише нашу землю, наше право на існування, а й, найперше, дітей та жінок. Особа,

яка вчинила одне із перехованих вище кримінальних правопорушень, на нашу думку, не повинна йти захищати нашу Батьківщину. Тому, як вбачається, слід доповнити ч. 1 ст. 616 КПК злочинами, передбаченими ч. 3 ст. 120, ч. 3 ст. 150, ч. ч. 2-3 ст. 150-1 ККУ.

Додатково, в межах питання, яке розглядається, слід звернути увагу на перелік кримінальних правопорушень Розділу IV ККУ «Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи», які також визначені в ч. 1 ст. 616 КПК як «блокуючи» для скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період. Так у вказаній процесуальній нормі зокрема зазначені кримінальні правопорушення передбачені ст. ст. 152-156 ККУ. Однак, на наше переконання, законодавець з невідомої причини не включив до цього переліку злочин передбачений ст. 156-1 ККУ «Домагання дитини для сексуальних цілей». Вбачається, що цей злочин також має бути визначений в законі як правова перешкода для скасування запобіжного заходу, а тому доцільно кримінальне правопорушення передбачене ст. 156-1 ККУ також додати до переліку вже визначених в ч. 1 ст. 616 КПК кримінальних правопорушень.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене слід зазначити, що позиція законодавця стосовно надання можливості підозрюваним, обвинуваченим нести військову службу за призовом під час мобілізації, на наше переконання безумовно заслуговує на увагу й підтримку. Разом з тим запропонований законодавцем перелік кримінальних правопорушень у ч. 1 ст. 616 КПК України, які фактично являють собою правові обмеження для можливого скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, потребує відповідного перегляду з боку законодавця у бік їх кількісного збільшення. На наш погляд такий умовивід цілком обумовлений наявними в особливій частині ККУ кримінальними правопорушеннями, які за своєю сутністю несуть суттєву суспільну небезпеку.

Список використаних джерел:

1. Маринич Ю.В. Особливості внесення відомостей до єдиного реєстру досудових розслідувань в умовах воєнного стану. Правові засоби протидії злочинам проти основ національної безпеки в умовах військової агресії: матеріали круглого столу. Київ. 26 травня 2022 р. С. 83 – 85.

2. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України. Редакція від: 18.11.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

3. Зозуля О.І. Щодо скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації / Олександр Ігорович Зозуля // Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри: зб. доп. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 12 квіт. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінол. асоц. України, Наук. парк «Наука та безпека». Харків: ХНУВС, 2023. С. 93-96.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Редакція від: 28.04.2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

5. Лісіцина Ю. О. Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини та насильницьке донорство: кримінально-правова та кримінологічна характеристика: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право/Лісіцина Юлія Олександрівна. Львів: ЛьвДУВС, 2016. - 23 с.

6. Торгівля людьми – одне із найганебніших явищ сучасного світу. URL: <https://muzykivskaotg.gov.ua/news/torgivlya-lyudmi--odne-iz-naganebnishih-yavisch-suchasnogo-svitu--2021-07-07>

Багаденко Ірина Петрівна,
*начальник 2-го науково-дослідного відділу
науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень
та проблем запобігання злочинності
Державного науково-дослідного інституту МВС України,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ПРАВОПОРУШЕННЯ (ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ)

На міжнародному рівні Конвенцією про права дитини, низкою правил та керівних принципів (серед яких «Пекінські правила», Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, тощо) закріплено важливість та необхідність захисту прав дітей, які опинились у конфлікті із законом. Зокрема, мета правосуддя стосовно дітей спрямовується на забезпечення благополуччя кожної дитини-правопорушника та пропорційності (відповідності) заходів відповідальності скоєному правопорушенню [1] з урахуванням віку дитини, фізичного та психічного розвитку, а також обставин справи; повинно бути гарантоване право на реабілітацію та реінтеграцію [2] тощо.

В Україні в результаті імплементації міжнародних нормативно-правових норм у сфері ювенальної юстиції національне законодавство останніми роками збагатилось наступними нормативно-правовими актами: Законами України «Про пробацію» (2015 р.), «Про судоустрій і статус суддів» (2016 р.), «Про медіацію» (2022 р.), розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року» (№ 1027-р від 2018 р.) та відповідним розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року» (№ 1335-р від 2019 р.), спільним наказом Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України № 172/5/10 «Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у

вчиненні кримінального правопорушення»» (2019), спільним наказом Міністерства юстиції України (Координаційний центр із надання правової допомоги та державна установа «Центр пробації») «Про затвердження Порядку взаємодії регіональних центрів із надання безоплатної вторинної правової допомоги та уповноважених органів з питань пробації у межах реалізації пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення»» № 25/723 (2022 р.) тощо.

На підставі зазначених нормативно-правових актів, зокрема у сфері реалізації відновної функції ювенальної юстиції, здійснюється впровадження Програми відновлення для неповнолітніх, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення в регіонах України, окрім окупованих. Умовами застосування зазначеної програми є:

наявності потерпілої сторони – фізичної особи, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридичної особи, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди;

вчинення неповнолітнім вперше кримінального проступку або нетяжкого злочину;

визнання неповнолітнім факту вчинення кримінального правопорушення; згоди неповнолітнього і потерпілого на участь у програмі [3].

Водночас, з урахуванням змін стосовно посилення відповідальності за мародерство, внесених до Кримінального кодексу України, крадіжка, грабіж, розбій чи інше правопорушення проти власності, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану, визнається тяжким злочином [4]. А зважаючи на те, що найбільш розповсюдженими кримінальними правопорушеннями серед неповнолітніх традиційно є правопорушення у сфері власності (крадіжки та інші), то виникає відповідна перешкода для «корисливих» правопорушників неповнолітнього віку у можливості примирення із потерпілою стороною та добровільного відшкодування завданої шкоди. Оскільки вчинення тяжкого злочину автоматично виключає можливість застосування зазначеної програми відновлення.

Таким чином, в умовах війни здійснення діяльності у сфері у захисту дітей, які вчинили правопорушення, відновлення порушених прав потерпілих від правопорушення, реабілітації та ресоціалізації неповнолітніх правопорушників має окремі проблеми та перепони, які потребують пошуку актуальних рішень компетентними органами та установами.

Список використаних джерел:

1. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних («Пекинские правила»). URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/beijing_rules.shtml. (Дата звернення : 20.05.2023).

2. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей. URL : <https://rm.coe.int/16804c2188>. (Дата звернення : 20.05.2023).

3. Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» : наказ Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України від 21.01.2019 № 172/5/10. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text> (Дата звернення: 17.05.2023).

4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство : Закон України від 03.03.2022 № 2117-IX. (Дата звернення: 19.05.2023).

Бездуган-Щербина Вікторія Віталіївна
студентка групи 501/22КР-(П)-М-К
Криворізького навчально-наукового інституту
Науковий керівник:
Кубарєв Іван Володимирович,
професор кафедри кримінально-правових
дисциплін факультету №2 КННІ,
кандидат юридичних наук, професор

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ

Криміналістична техніка вже у ХІХ столітті заклала основи для розвитку сучасної криміналістики. На сьогоднішній день криміналістика стала динамічною наукою, яка постійно розвивається. Ця наука нерозривно пов'язана з науково-технічним прогресом інформаційного суспільства і постійно перетворює його досягнення на практичні методи боротьби зі злочинністю [7, с. 12]. У галузі криміналістики термін «криміналістична техніка» використовується для опису сукупності технічних пристроїв, пристосувань і матеріалів, що використовуються для виявлення, фіксації і дослідження матеріальних джерел інформації. Застосування технічних засобів ґрунтується на досягненнях природничих і технічних наук. Методи і засоби, розроблені в межах природничих наук, використовуються для розв'язання конкретних завдань у криміналістиці, і на їх основі розробляються засоби та методи дослідження матеріальних джерел інформації [2, с. 112].

В сучасних реаліях швидкий розвиток технологій призводить до того, що криміналістична техніка не завжди може залишатися на одному рівні з науковими досягненнями людства. Це може призвести до ситуації, коли правоохоронні органи не зможуть використовувати нові технології для ефективного виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, що зменшує довіру громадськості до правоохоронних органів. В цьому плані криміналістичну техніку почали розглядати значно ширше – як розділ

криміналістики, який є системою наукових знань, а також розроблених на їх основі технічних засобів, прийомів і методів, призначених для збирання, дослідження й використання криміналістично значущої інформації з метою встановлення обставин кримінального провадження [3, с. 148]. Окрім того виникнення криміналістичної техніки як системи криміналістичних знань і різновиду практичної діяльності пов'язано з впровадженням досягнень природничих і технічних наук у практику боротьби зі злочинністю [4, с. 7].

Одним із прикладів новітніх технологій є аналіз ДНК. Він дозволяє встановлювати особу злочинця за допомогою його генетичного матеріалу, що може бути зібрано з різних джерел, наприклад, зі слідів на місці злочину. Такий аналіз є надзвичайно ефективним у встановленні осіб, які здійснили злочини, та допомагає у попередженні злочинів у майбутньому.

Іншим прикладом є використання безпілотних літальних апаратів (дронів) для отримання інформації з повітря. Вони можуть бути використані для виявлення злочинів, спостереження за територією або збору інформації про транспортні засоби або особи.

Також до новітніх технологій криміналістики входить автоматизація процесу розпізнавання обличчя та інших біометричних даних, що дозволяє швидко і точно встановлювати осіб, які беруть участь у злочинних діях. Крім того, використання систем відеоспостереження забезпечує збір інформації з місць злочину, що може стати важливим доказом у судовому процесі.

Криміналістична техніка використовується на всіх етапах розкриття, розслідування та запобігання злочинам. Згідно з частиною 2 статті 9 Кримінального процесуального кодексу України, прокурор, керівник органу досудового розслідування і слідчий зобов'язані докладно, повністю і безпристрасно розслідувати обставини кримінального провадження. Вони мають виявити як обставини, що викривають підозрюваного або обвинуваченого, так і ті, що виправдовують його, а також обставини, які пом'якшують або обтяжують покарання. Таким чином, їм необхідно надати цим обставинам належну правову оцінку і забезпечити прийняття законних і безпристрасних процесуальних рішень.

На наш погляд, справедливою є думка В.Ю. Шепітько, який зазначає, що в сучасній слідчій діяльності все більше поширюються застосування новітніх науково-технічних засобів і технологій. Серед них можна виокремити аудіо- та відеоконтроль, системи спостереження, цифрову фототехніку і відеозапис, електронні контролери, безпілотні літальні апарати (БПЛА) - квадрокоптери, а також застосування криміналістичної аерозольної маркування. В.Ю. Шепітько підкреслює, що використання новітніх науково-технічних засобів має важливе значення не лише в дистанційному досудовому розслідуванні, але й під час проведення допиту, відеовпізнавання, пред'явлення для ідентифікації особи через відеоконференцію, а також в аудіо- та відеоспостереженні та інших ситуаціях. Автор також зауважує, що застосування новітніх науково-технічних засобів є важливим при пошуку злочинців, зборі інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних систем, проведенні

обстеження громадських місць, житла чи іншої власності особи, визначенні місцезнаходження радіоелектронних пристроїв, спостереженні за особою, річкою або місцем, а також аудіо- та відеоконтролі за особою або місцем [5, с.146].

Одним з сучасних напрямків розвитку є використання штучного інтелекту для аналізу та обробки інформації. Створення інтелектуальних систем дозволить швидко та точно виявляти злочини, аналізувати докази та встановлювати осіб, які беруть участь у злочинах. Крім того, важливим напрямком розвитку криміналістичної техніки є застосування квантових комп'ютерів для розробки нових методів криптографії та розшифрування зашифрованих даних, що може допомогти у розслідуванні кіберзлочинів.

Отже, дослідження тенденцій розвитку криміналістичної техніки є перспективним напрямом для забезпечення ефективного прогнозування майбутнього розвитку криміналістики та забезпечення своєчасного впровадження нових технологій та методів отримання інформації. Сучасні можливості криміналістичної техніки надають правоохоронним органам ефективні інструменти для боротьби зі злочинністю. Проте поруч із розвитком технологій постають нові виклики, пов'язані вдосконаленням злочинної діяльності, що потребує розробку нових методів і способів криміналістичної техніки. Зазначимо, що криміналістична техніка є важливою складовою правоохоронної діяльності та має великий потенціал для розкриття злочинів та забезпечення правопорядку. Проте, з урахуванням швидкого розвитку технологій, необхідно постійно вдосконалювати методи та засоби криміналістичної техніки та забезпечувати використання їх у відповідності з принципами захисту прав та свобод громадян.

Список використаних джерел:

1. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. Київ: Кондор, 2008. С. 588
2. Пяковський В.В., Чорноус Ю.М., Іщенко А.В., Алексеев О.О. Криміналістика: підручник. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.
3. Шевчук В.М. Інновації у криміналістичній техніці: сучасні можливості й проблеми застосування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Вип. 43, 2020. С. 146-151.
4. Шепітько В.Ю. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 1. Харків: Право, 2019. 456 с.
5. Шепітько В.Ю. Проблеми оптимізації науково-технічного забезпечення слідчої діяльності в умовах змагального кримінального провадження: матеріали наукової конференції за результатами роботи фахівців НДІ вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України за фундаментальними темами у 2018 р., м. Харків, 26 березня 2019 р. Харків: Право, 2019. С. 144-147.

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ДОТРИМАННІ ПРАВА НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ

Будь-яке відкрите суспільство будується на основі двох фундаментальних складових: свободі поглядів та верховенстві права. В такому суспільстві перше є неможливим без другого. Якщо відсутня свобода вираження думок, інші свободи – ЗМІ, зібрань, асоціацій, участі у політичному житті - є безкорисними або недоступними. Таким чином, свобода вираження поглядів є не лише основою для використання цих більш масштабних прав, але і сама по собі є фундаментальним правом, яке покликана захищати держава [4, с.15].

Ч.1 статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі Конвенція) наголошує: «Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів». [1] Л. В. Ярмол визначає поняття свободи вираження поглядів людини, як можливість виражати внутрішньо та назовні в будь-якій формі ставлення ймовірного характеру до будь-яких теперішніх, минулих, майбутніх явищ, процесів, подій, фактів дійсності або давати їх оцінку. [5, с. 21] Також згадана вітчизняна дослідниця виокремлює структурні елементи цього поняття – це «можливості людини: 1) дотримуватися своїх поглядів; 2) вільно виражати погляди (це право охоплює такі свободи: шукати, одержувати, поширювати, передавати будь-яку інформацію й ідеї); 3) змінювати свої погляди; 4) не виражати своїх поглядів. Більш того, структурним елементом свободи вираження поглядів людини є також можливість відмовлятися від своїх поглядів – вона повинна бути відображена в основних міжнародних документах з прав людини» [5, с.22].

Слід зауважити, що право на свободу вираження своїх поглядів включає не лише свободу дотримуватися своєї думки, тобто не переслідуватися за свої переконання, але також можливість вільно отримувати і розповсюджувати інформацію та ідеї. Принциповий момент в реалізації права на свободу вираження поглядів полягає в тому, що таке право може мати транскордонний характер. Воно також діє у відношенні кожної людини будь-якого віку, статі та у будь яких обставинах. Це означає, що цим правом можуть скористатись не лише законотворчі повнолітні громадяни держави чоловічої або жіночої статі, а й діти, в'язні та іноземці, які працюють і живуть в цій державі в будь-якій якості, в тому числі й іноземні журналісти. [4, с.21]. Конституція України в ст.34 підтверджує, що «кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати,

зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір» [2].

З іншого боку, норми ч. 2 ст. 10 Конвенції, як і ч. 2 ст. 34 Конституції України, встановлюють певні обмеження щодо свободи вираження поглядів: «Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві». [1] Отже, право на свободу вираження не є абсолютним. Як і більшість прав та основоположних свобод, воно може бути обмежене національними органами відповідних держав, які ратифікували Конвенцію. Проте такі обмеження також не можуть бути безмежними. Загалом, будь-яке обмеження чи втручання у здійснення права на свободу вираження поглядів може застосовуватися лише до якоїсь конкретної форми прояву цієї свободи. Причому не можна зачіпати зміст свободи вираження. Це випливає з тексту ст. 17 Конвенції, в якій йдеться про те, що «жодне з положень цієї Конвенції не може тлумачитися як таке, що надає будь-якій державі, групі чи особі право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних цією Конвенцією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції». Тому будь-яке обмеження, яке не відповідає вимогам Конвенції, буде таким, що підлягатиме скасуванню [6, с. 31].

Безперечно, якщо співробітники правоохоронних органів виступають представниками держави, вони зобов'язані захищати зазначені права. Але наразі навіть у найрозвинутіших демократичних країнах світу співробітникам правоохоронних органів часто недостатньо знань та інструментів для ефективної взаємодії із ЗМІ, розслідування нападів і злочинів проти свободи вираження поглядів. У зв'язку зі стрімким розвитком цифрових технологій, таких, як штучний розум, розпізнавання облич і технологій спостереження, стає дедалі складніше зберігати баланс між захистом громадського порядку та права на недоторканість особистого життя і свободу думки.

Європейський суд з прав людини у своїй практиці застосовує три критерії для встановлення правомірності обмеження права на свободу вираження поглядів і думок, що накладаються органами державної влади:

- передбаченість законом

Будь-які обмеження повинні мати правове обґрунтування, яке є доступним і достатньо чітко сформульованим для того, щоб особа могла зрозуміти чи не буде її конкретна дія порушувати закон.

- правомірність цілей

Вичерпний перелік згаданих цілей міститься в ч. 2 ст. 10 Конвенції: питання забезпечення державної безпеки, охорони громадського порядку, захисту здоров'я населення, проблем у сфері суспільної моралі, захисту прав інших осіб.

Що стосується питань забезпечення державної безпеки, а особливо в умовах воєнного стану, то наразі виникає така можливість введення правоохоронними органами України певних обмежень щодо свободи вираження

думок на території країни. Відповідно до пункту 3 Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» №64/2022 (затверджено Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» реєстр. № 2102-ІХ від 24.02.2022) у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України [3] (наприклад, може застосовуватись впровадження контролю за змістом і поширенням інформації з метою обмеження або недопущення неправдивої інформації або вилучення у фізичних та юридичних осіб електронного комунікаційного обладнання та інших технічних засобів), що, однак, не свідчить про абсолютне обмеження таких прав, а, по суті, зобов'язує суб'єкта владних повноважень, який здійснює відповідне обмеження, знаходити баланс між обсягом вжиття заходів та реальною загрозою захищуваному інтересу виключно задля забезпечення «національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам» (ч.3 ст. 34 Конституції України), а також дотримуватись певної процедури при впровадженні таких обмежень. Зважаючи на відсутність в національному законодавстві детального юридичного механізму обмеження окремих прав людини, при вирішенні таких питань важливо звертатись до норм Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини.

Щодо питання охорони громадського порядку, як правомірної мети, воно може підійматись лише коли протести несуть загрозу життєдіяльності або фундаментальним принципам функціонування суспільства, таким, як повага до прав людини та верховенство права. З цього випливає і наступна правомірна ціль – захист здоров'я населення, щодо якого може виникати загроза під час зібрань, внаслідок розповсюдження хвороби, а також пов'язанні з цим обмеження для надання медичної допомоги хворим та пораненим. На проблеми у сфері суспільної моралі можна посилались, якщо обмеження є вкрай необхідним для підтримки поваги до фундаментальних цінностей суспільства, принципу недискримінації та верховенства права. Права ж людини можуть порушуватись внаслідок підбурювання до насилля, дискримінації за будь-якою ознакою та під час виступів, які розпалюють ненависть. Однак, слід зауважити, що пов'язанні з цим обмеження не повинні запроваджуватись на основі виразу заперечень інших людей щодо проведення протестів або недопущення політичної дискусії. Баланс у даному випадку завжди має бути витриманим на користь осіб, які відстоюють своє право на проведення мирних зібрань, якщо не існує вагомих доказів для обмеження зазначеного права.

- необхідність і пропорційність обмежень правомірній меті у демократичному суспільстві.

Обмеження вважаються пропорційними лише у випадку гострої соціальної необхідності. Орган, який вводить обмеження, зобов'язаний показати безпосередній зв'язок між протестом та захистом інтересів населення. Більш

того, обмежувальні заходи мають бути мінімальними, достатніми та індивідуальними для досягнення конкретного результату відповідно до принципів демократії. Але усі вказані вимоги стосуються ситуацій, які виникають у мирний час – натомість у період дії надзвичайного чи воєнного стану державам дозволяється відступати від міжнародних зобов'язань у сфері прав людини, якщо існує небезпека для населення. При цьому будь-які подібні відхилення мають бути офіційно та законно оголошені у відповідності до національного та міжнародного права, і в ніякому разі не можуть виступати самоціллю введення надзвичайного чи воєнного стану [4, с. 28].

Отже, згідно з положеннями, викладеними у загальних деклараціях та міжнародних нормативних актах, а також в Конституції України свобода вираження думок є фундаментальним аспектом верховенства права, яка гарантує підзвітність уряду. У зв'язку з цим вона є ключовим компонентом демократичної системи управління, яка повинна знаходитися під захистом правоохоронних органів. Слід зауважити, що для успішного виконання представниками правоохоронних органів своїх службових обов'язків із захисту права осіб на свободу вираження поглядів, їм слід виконувати вимоги законодавства, а не діючого уряду, провадити свою роботу чесно, прозоро, неупереджено та професійно, враховуючи як, позитивні, так і негативні результати використання цифрових технологій під час охорони громадського порядку та забезпечення безпеки.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод Рим, 4.XI.1950 ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 Редакція від 01.08.2021 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 21.05.2023)
2. Конституція України: Закон від 28.06. 1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 21.05.2023)
3. Указ Президента України Про введення воєнного стану в Україні Редакція від 19.05.2023 Документ 64/2022, підстава - 254/2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 21.05.2023)
4. Thomas Jem, Averkiou Anna, Judd Terri, Kelly Sarah. Global Toolkit for Law Enforcement Agents. Freedom of Expression, Access to Information and Safety of Journalists. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Paris, France © UNESCO 2022, 220 с. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000383978>
5. Ярмол Л. В. Свобода вираження поглядів та проблеми юридичного забезпечення її реалізації в Україні (загальнотеоретичне дослідження): автореферат/ Нац.ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2019, 39 с.
6. Нагнічук О. І. Обмеження реалізації права на свободу вираження поглядів та умови їх застосування відповідно до ч. 2 ст. 10 Конвенції про захист

прав людини та основоположних свобод. *Наукові записки. Юридичні науки.* Том 25. Києво-Могилянська академія. Київ, 2014, с. 31-35.

Головчук Віталій Анатолійович
*старший викладач кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
кандидат юридичних наук*

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІЙСЬКОВОЮ АГРЕСІЄЮ ПРОТИ УКРАЇНИ

Відкрита військова агресія Російської Федерації проти України 2022 – 2023 років та подій 2014 року – захоплення Криму та частини Донбасу стали викликом не лише для українського народу, але для кримінальної юстиції України, яка покликана здійснювати кримінально-правову охорону прав та свобод людини і громадянина від кримінально-протиправних посягань.

Правоохоронні органи, які виявляють, фіксують, збирають докази, пред'являють обвинувачення в кримінальних провадженнях з розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з військовою агресією проти України, мають, насамперед, відмежувати данні кримінальні правопорушення від інших суспільно небезпечних діянь. Для цього потрібно визначити поняття кримінальних правопорушень, пов'язаних з військовою агресією проти України, їх ознаки та кримінально-правові характеристики.

Особлива частина Кримінального кодексу України (далі за текстом КК України) [1] передбачає в двадцяти свої розділах відповідні види кримінальних правопорушень, об'єднаних між собою їх спільними родовими об'єктами.

У той же час, для забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, докільля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, пов'язаних з військовою агресією проти України, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання зазначеним кримінальним правопорушенням, є необхідним виділити зазначені кримінальні правопорушення в структурі КК України не за родовим об'єктом кримінальних правопорушень, а за загальною кримінально-правовою характеристикою розглядуваних кримінальних правопорушень.

Вітчизняне кримінальне право знає такі випадки виділення кримінальних правопорушень не за їх родовим об'єктом. Відповідно підпункту 44 пункту 2 розділу I Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року №2617-VIII [2], викладено статтю 45 КК України в новій редакції та передбачено примітку до

даної статті, в якій розкривається поняття корупційних кримінальних правопорушень. Пізніше, згідно підпункту «а» пункту 2 розділу I Законом України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» від 29 червня 2021 року №1576-IX [3], примітку до статті 45 КК України доповнено кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією.

Пропонується наступне визначення кримінальним правопорушенням, пов'язаним з військовою агресією проти України, – це передбачені КК України суспільно небезпечні, винні діяння (дії або бездіяльність), вчинені суб'єктами кримінального правопорушення, які приймали рішення та/або розробляли плани (завдання) чи видавали, та/або виконували накази щодо військової агресії проти України, чи вчиняли насильницькі, та/або корисливі, чи корисливо-насильницькі діяння пов'язані з військовою агресією проти України.

Розглядуваним кримінальним правопорушенням притаманні як загальні ознаки кримінального правопорушення так і спеціальна ознака даного виду кримінальних правопорушень.

До загальних ознак кримінальних правопорушень пов'язаних з військовою агресією проти України, як і до будь якого кримінального правопорушення, традиційно відносять такі: суспільна небезпека, протиправність, винність, караність. Суспільна небезпечність полягає в тому, що кримінальне правопорушення або заподіює шкоду відносинам, що охороняються законом про кримінальну відповідальність, або містять у собі реальну можливість заподіяння такої шкоди. В ознаці винності втілено найважливіший принцип кримінального права – принцип суб'єктивного ставлення, тобто відповідальності за наявності вини. Протиправність як формальна ознака кримінального правопорушення вона означає передбачуваність його в законі про кримінальну відповідальність. Під ознакою караності розуміють загрозу застосування за кримінальне правопорушення покарання, що міститься в кримінально-правових санкціях.

Звертає на себе увагу спеціальна ознака кримінальних правопорушень, пов'язаних з військовою агресією проти України, а саме вчинення даних суспільно небезпечних діянь суб'єктами кримінального правопорушення, які приймали рішення та/або розробляли плани (завдання) чи видавали та/або виконували накази щодо військової агресії проти України, чи вчиняли насильницькі, та/або корисливі чи корисливо-насильницькі діяння під час військової агресії проти України.

Відмежування кримінальних правопорушень, пов'язаних з військовою агресією проти України, від інших суспільно небезпечних діянь має здійснюватися за особою потерпілого, об'єктивною стороною (місцем, часом, обстановкою вчинення кримінального правопорушення), суб'єктом, суб'єктивною стороною кримінального правопорушення (виною, метою, мотивами кримінального правопорушення).

Потерпілими від розглядуваних кримінальних правопорушень є:

- фізичні особи (громадяни України або особи без громадянства та іноземці, які проживають постійно в Україні), яким завдано моральної та/або фізичної чи майнової шкоди внаслідок військової агресії проти України;
- юридичні особи, яким завдано майнової шкоди внаслідок військової агресії проти України.

Місцем вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з військовою агресією проти України є:

- територія України, яка тимчасово окупована та/або на якій ведуться бойові дії чи яка зазнала ракетних, та/або артилерійських, чи диверсійних, та/або інших атак внаслідок військової агресії проти України;
- територія інших держав, на якій перебувають потерпілі та відносно яких вчиняються кримінальні правопорушення, пов'язані з військовою агресією проти України.

Часом вчинення розглядуваних кримінальних правопорушень є: час прийняття рішень, розроблення планів (завдань), відання та/або виконання наказів щодо військової агресії проти України, вчинення насильницьких, корисливих, корисливо-насильницьких діянь під час військової агресії проти України.

Обстановка вчинення кримінальних правопорушень пов'язаних з військовою агресією проти України, це обстановка під час проведення бойових дій, тимчасової окупації території України, нанесення ракетних, артилерійських, диверсійних та/або інших атак внаслідок військової агресією проти України.

Суб'єктами у розглядуваних кримінальних правопорушеннях є: політичне та/або військове керівництво держави агресора або іншої держави, яка надає військову допомогу державі агресору; фізичні особи, які сприяли військовій агресії проти України; військовослужбовці збройних сил або інших військових формувань держави агресора або інших держав.

Форма вини кримінальних правопорушень, пов'язаних з військовою агресією проти України, – умисел (прямий або непрямий). Мета та мотиви суб'єктів розглядуваних кримінальних правопорушень можуть бути різними, але обов'язково включають в себе або спосіб реалізації мети через військову агресією проти України та/або реалізацію мети, суб'єктами даних кримінальних правопорушень, в умовах військової агресії проти України.

Для нормативного визначення кримінальних правопорушень, пов'язаних з військовою агресією проти України, є необхідним внести відповідні зміни до КК України та закріпити поняття кримінальні правопорушення, пов'язані з військовою агресією проти України, з вказівкою на їх кримінально-правову характеристику.

Для розуміння стану досудового розслідування розглядуваних кримінальних правопорушень та проведення їх кримінологічного аналізу доцільно внести зміни до Наказу Генерального прокурора від 30 червня 2020 року №298 «Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення» [4]. Передбачити у Розділі

2 «Відомості про кримінальні правопорушення» додатку 1 до Положення (пункт 3 глави 2 розділу I) «Картка про кримінальне правопорушення» додатковий пункт, який відображав би відомості про кримінальні правопорушення, пов'язані з військовою агресією проти України.

Одночасно, необхідно вести зміни до форми звітності ф1 «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення», затвердженої Наказом Генерального прокурора від 30 червня 2020 року ф299 [5], та доповнити її інформацією про кримінальні правопорушення, пов'язані з військовою агресією проти України.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 ф2341-III. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n393> (дата звернення: 21.05.2023).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон від 22.11.2018 ф2617-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#n132> (дата звернення: 21.05.2023).

3. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: Закон від 29.06.2021 ф1576-IX. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-20#n11> (дата звернення: 21.05.2023).

4. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: Наказ Генерального прокурора від 30.06.2020 ф298. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text> (дата звернення: 21.05.2023).

5. Форма звітності ф1 «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення»: Наказ Генерального прокурора від 30.06.2020 ф299. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0299905-20#Text> (дата звернення: 21.05.2023).

Господаренко Володимир Миколайович
викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук

«ПРАВИЛО МІРАНДИ» ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНОВОГО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Для встановлення правової держави в Україні, вкрай необхідно мати механізми для забезпечення прав і свобод людини. Даний механізм має бути і в кримінальному процесі. Важливо забезпечити виконання прав для всіх учасників кримінального процесу, в том числі і для підозрюваного, чи обвинуваченого, для досягнення справедливого правосуддя. Пункт 2, частини 3, статті 42 КПК України встановлює такі права обвинуваченого: бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права, передбачені цим Кодексом, а також отримати їх роз'яснення [1]. Тим самим законодавець встановлює норму, що підозрюваний повинний бути проінформований про свої права, які передбачені КПК України. Це дозволяє забезпечити права підозрюваного, обвинуваченого. Але як забезпечити виконання даної норми? Для цього треба вивчати міжнародний досвід з даного питання.

Розглянемо досвід Сполучених Штатів Америки, як праведної правової, та лідера серед демократичних країн в світі. Для США є характерно якісно продуманий механізм реалізації прав людини і в тому, числі реалізація прав підозрюваних в злочинах. Для забезпечення механізму реалізації прав підозрюваної особи, в Сполучених Штатів на федеральному рівні діє «Правило Міранди» (англ. Miranda warning). У загальному вигляді «Правило Міранди» полягають у тому, що перед тим, як поставити перше запитання, співробітник поліції зобов'язаний попередити заарештованого про те, що: 1) він має право мовчати; 2) все, що він скаже, може бути використано як доказ проти нього в суді; 3) у нього є право на адвоката; 4) якщо він не в змозі найняти адвоката, то його буде призначено [4]. «Правило Міранди» було сформовано Верховним Судом США при розгляді судової справи «Міранда проти штату Аризона». Суть судової справи полягало в том, що 13 березня 1963 року Ернесто Міранда був заарештований поліцією міста Фінікс штату Аризона, та був обвинувачений у викраденні та зґвалтування вісімнадцятирічної дівчини. Після двох годин допиту Ернест зізнався в скоєному злочинні і це зізнання стало доказом в суді. Адвокат Ернесто Міранди в ході судового розгляду заявив, що це зізнання не було справді добровільним. Бо Ернесту не було повідомлено про право на адвоката, ані право зберігати мовчання, ані про те, що його слова на допиті когут бути використані проти нього. Але суд не прийняв заяву адвоката, та засудив Ернесто Міранду до 20-річного строку ув'язнення. Адвокат подав апеляцію до Верховного суду штату Аризона, але Верховний суд штату Аризона підтвердив рішення суду

першої інстанції. Тоді адвокат подав в Верховний Суд США, який визнав використання зізнання Ернеста Міранди, яка була зроблена без повідомлення про його права, як порушення П'ятій поправці і неприпустимість використання його зізнання в якості доказу. Справа була переглянута, без використання зізнання Ернеста Міранди в якості доказу. Але завдяки наявності інших доказів, в том числі і показання свідків, Ернеста Міранда було визнано винним в злочині. Особливість правової системи США в тому, що вона збудована на праві прецеденту. Та рішення Верховного Суду США є обов'язковим для всіх судів в США, яка отримала власну назву – «Правило Міранди» і стала обов'язковою на всій території США. Одразу «Правило Міранди» довело важливість в забезпеченні прав підозрюваних у злочинах і забезпечення законності отримання доказів. Позитивний американський досвід став широко застосовуватися у всьому світі, що призвело до прийняття аналогічних правових норм у ряді країн: Австралія, Велика Британія, Ізраїль, Іспанія, Канада, Нідерланди, Нова Зеландія, Німеччина, ПАР, Таїланд, Філіппінах, Франції, Швейцарії та інших країнах.

В кожній країні «Правило Міранди» має свої варіанти: наприклад в Австралії така норма звучить так: «Ви не зобов'язанні будь-що робити чи говорити, якщо самі того не бажаєте. Будь-які Ваші слова або дії можуть бути використані у якості доказів. Вам все зрозуміло?» В Франції доповнюється тим, що підозрюваний повинен бути проінформований про: максимальний термін покарання, у праві повідомити родичів чи роботодавцю про затримання, право на медичний огляд та консультації адвоката, право зберігати мовчання, робити заяви і давати відповіді на запитання. Права повинні бути зачитані на мові, яку розуміє обвинувачений. В Німеччині обвинувачений на початку першого допиту повинен, згідно кримінально-процесуального кодексу Німеччині повинен бути проінформований: в якому правопорушенні його обвинувачують; о можливості висловитися з приводу звинувачень або не робити висловлювань; будь-який час і до допиту проконсультуватися з вибраним їм захисником. В Великій Британії при затриманні, підозрюваному робиться застереження: Ви не зобов'язанні говорити що-небудь. Проте це може зашкодити вашому захисту, якщо ви не згадаєте при допиті те, на що згодом збиратись посылатися в суді. Все, що ви скажете, може бути використано як доказ. Потім обвинуваченому видають письмову пам'ятку на мові, на який він розмовляє, де написано його права.

Ефективність «Правил Міранди» спонукало Європейську комісію в 2004 році запропонувати ввести обов'язково «Правило Міранди» на всій території Європейського Союзу, у вигляді універсальної форми – друкарського повідомлення. Яка получила назву «Letter of Right». «Letter of Right» має форму переліку основних прав особи під час кримінального процесу, на мові процесу, з можливим перекладом на рідну мову затриманого.

Враховуючий успішний міжнародний досвід, «Правило Міранди» має свою варіацію в нашому національному праві. Відповідно до частини 4 статті 408 КПК України «Уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також

роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього». [1] Також правоохоронець повинен роз'яснити частину 1 статті 63 Конституції України, про право давати покази проти себе або близьких родичів і про право на мовчання до приїзду захисника. Але треба зазначити, що відмінно від США та інших країн, невиконання з боку правоохоронця даного правила, не несе ніяких юридичних наслідків. Тобто правоохоронці не зобов'язані виконувати це правило.

Враховуючи вище сказане, можемо сказати, що «Правило Міранди» доказало ефективність, в якості механізму гарантії забезпечення прав підозрюваного, не тільки в Сполучених Штатах але в багатьох країнах розвинених демократії. В Україні вже застосовується Правило Міранди, та закріплено в нормативних актів. Але нажаль Правило Міранди в українському законодавстві не представлено як одна конкретна нормативно-правова норма, яка повинна обов'язково вручатися всім особам під час затримання, та мати юридичні наслідки в разі невиконання. Застосування зарубіжного досвіду, дозволить покращити національне законодавство і забезпечити гарантії дотримання прав людини.

Список використаних джерел:

1. Кримінально процесуальний кодекс України: редакція від 28.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.05.2023).
2. Н. Mitchell Caldwell, Michael S. Lief. You Have The Right To Remain Silent. URL: <https://www.americanheritage.com/you-have-right-remain-silent> (дата звернення: 17.05.2023)
3. Стаценко А.В. «Правило Міранди» як елемент міжнародного права людини: український досвід. *Альманах міжнародного права*. Одеса, 2015. №8. С. 47-54.
4. Юридична енциклопедія: у 6 т. / Ю. С. Шемшученко [та ін.]; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2002. Т. 4. 720 с.

Гура Олексій Петрович

*член Національної асоціації адвокатів України,
помічник судді Вищого антикорупційного суду*

ПРОВОКАЦІЯ ЗЛОЧИНУ І НАСЛІДКИ ЇЇ ВСТАНОВЛЕННЯ ПІД ЧАС СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Виходячи із прямих приписів статті 87 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), нерозривно пов'язаним із питаннями дотримання прав людини є питання доказування у кримінальному судочинстві.

*Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів»,
Криворізький навчально-науковий інститут ДонДУВС, 26 травня 2023 р.*

Аналіз численних вироків судів справах, що пов'язані із незаконним обігом наркотиків (ст. 307, 309, 315 Кримінального кодексу України (далі – ККУ)) та справах про білокомірцеві злочини (ст. 368, 369-2 ККУ), що наведені у єдиному державному реєстрі судових рішень (далі – ЄДРСР), свідчить про те, що в переважній більшості, обвинувачені та їх захисники на усіх стадіях судового розгляду посилаються на наявність провокації вчинення злочину, здійсненої правоохоронними органами [1].

Норми чинного КПК не містять ані прямого визначення поняття провокації, ані прямої вказівки на дії суду у разі установлення факту провокації під час судового розгляду. Єдиною згадкою про провокацію у КПК є зміст ч. 3 ст. 271, відповідно до якої під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні [2].

Зазначену прогалину у нормативному регулюванні провокації та наслідків її установлення судом, було заповнено численною судовою практикою. Відтак, із аналізу ЄДРСР убачається, що в якості детермінанти поняття провокації суди використовують визначення, наведене у §55 справи «Ramanauskas v. Lithuania» [3].

Відповідно до цього визначення, під провокацією Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) розуміє випадки, коли задіяні посадові особи, які є або співробітниками органів безпеки, або особами, що діють за їх дорученням, не обмежують свої дії лише розслідуванням кримінальної справи по суті неявним способом, а впливають на суб'єкт з метою спровокувати його на скоєння злочину, який в іншому випадку не було би скоєно, задля того щоб зробити можливим виявлення злочину, тобто отримати докази та порушити кримінальну справу.

Разом із тим, повертаючись до змісту ч. 3 ст. 271 КПК, коли мова йде про докази отримані унаслідок провокації, законодавець оперує таким словосполученням як докази «не можуть бути використані у кримінальному провадженні».

Наведене визначення, хоча і не знаходить точного відображення у положеннях КПК, що стосуються оцінки доказів, проте дозволяють зробити висновок, що з огляду на пряму законодавчу заборону використання доказів, здобутих унаслідок провокації, такі докази підлягають виключенню із переліку допустимих доказів.

Оскільки питання недопустимості доказів урегульовано статтями 86-88¹ КПК, то є цілком логічним припустити, що докази, здобуті унаслідок провокації, підлягають визнанню недопустимими саме за правилами цих статей.

Зокрема, ч. 1 ст. 87 КПК визначає, що недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих

Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини [2].

У своїй розгалуженій прецедентній практиці, ЄСПЛ неодноразово висловлювався, щодо наслідків установаження провокації. Зокрема, у згаданому рішенні у справі «Ramanauskas v. Lithuania» (§ 60 рішення) Суд постановив, що якщо обвинувачений стверджує, що його провокували до вчинення злочину, то кримінальні суди повинні провести ретельне дослідження матеріалів справи для того, щоб судовий розгляд був справедливий в розумінні ст. 6 п. 1 Конвенції. Всі докази, отримані внаслідок підбурювання поліції, повинні бути виключені [4]. Застосована ЄСПЛ мовленева конструкція, «повинні бути виключені», є достатньо широким терміном, що не прив'язаний до правил оцінки доказів чи поняття допустимості. Разом із тим, така конструкція дозволяє застосувати наслідок констатації судом провокації до будь-якої правової системи країн ЄС, незалежно від їх внутрішніх кримінально-процесуальних норм, що продиктоване юрисдикцією ЄСПЛ.

У подальшому, неведене визначення зазнало змін і було дещо розширене ЄСПЛ у справі «Lagutin and other v. Russia» (§ 117 рішення) для того, аби судовий розгляд був справедливим, у значенні § 1 статті 6 Конвенції, всі докази, отримані в результаті підбурювання поліції, повинні бути виключені або застосовуватись процедура із подібними наслідками [5].

Як видно із наведеного змісту рішення, ЄСПЛ допускає застосування фактично будь-якої правової процедури, що може бути передбачена національним процесуальним законодавством країни учасника Конвенції, кінцевим наслідком якої є виключення доказів, здобутих унаслідок провокації злочину.

Як добре прослідковується із наведених рішень ЄСПЛ, Європейський Суд уважає, що застосування доказів, здобутих унаслідок провокації, тягне за собою невикористання права на справедливий суд, гарантованого § 1 статті 6 Конвенції.

Відповідні правозастосовчі положення були рецепційовані і національною судовою практикою. Так, наприклад, у постанові ККС ВС від 02.02.2023 по справі №161/13738/16-к Касаційний Суд зазначив, що за усталеною практикою Європейський суд з прав людини усі докази, отримані внаслідок провокації правоохоронних органів, слід визнавати недопустимими, оскільки їх отримано внаслідок істотного порушення права людини на справедливий судовий розгляд, що закріплене у п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Відповідно до ст. 86 КПК доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом. Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилається суд, ухвалюючи судові рішення.

Згідно з ч. 1 ст. 87 КПК недопустимими є докази, отримані внаслідок

істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав і свобод людини.

Враховуючи вищевикладене, апеляційний суд обґрунтовано погодився з висновком суду першої інстанції про недопустимість як доказів: протоколу огляду кабінету слідчого ОСОБА_3 від 11 грудня 2018 року та речових доказів, вилучених даним протоколом огляду; протоколів за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій від 26 грудня 2018 року з додатками до них на DVD дисках; доручення слідчого СВ Вільнянського ВП Пологівського ВП ГУНП щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій у вигляді контролю за вчиненням злочину від 22 листопада 2018 року.

Рішення місцевого суду щодо визнання ряду доказів недопустимими апеляційний суд визнав правильним, оскільки докази були отримані внаслідок провокації злочину. [6].

Таким чином, вітчизняна судова практика сформувала підхід до результатів установлення провокації злочинів, що базується на висновках ЄСПЛ, проте, одночасно ґрунтується і на національному кримінальному процесуальному законі, що передбачає визнання доказів отриманих унаслідок провокації недопустимими доказами, як таких, які отримані із істотним порушенням прав та свобод людини, а саме, права на справедливий суд, передбаченого § 1 статті 6 Конвенції

Список використаних джерел:

1. Гура О.П. Заборона провокації злочину: практика Верховного Суду. Частина 2. Провокація в справах про наркотики. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/zaborona-provokaciyi-zlocinu-praktika-verhovnogo-sudu-castina-2provokaciia-v-spravah-pro-narkotiki>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Голос України. від 19.05.2012. №90-91. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 15.05.2023 р.).
3. Постанова ККС ВС від 04.05.2023 р. у справі № 459/1995/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110692542>. (дата звернення 15.05.2023 р.).
4. Case of Ramanauskas v. Lithuania. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-84935>. (дата звернення 15.05.2023 р.).
5. Case of Lagutin and other v. Russia. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-142518>. (дата звернення 15.05.2023 р.).
6. Постанова ККС ВС від 09.12.2020 р. у справа №323/669/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93505820>. (дата звернення 15.05.2023 р.).

Кобець Дар'я Олександрівна,
студентка групи 501/22КР-(ПД)-М-К
Криворізького навчально-наукового інституту

Науковий керівник:
Кубарєв Іван Володимирович,
професор кафедри кримінально-правових
дисциплін факультету №2 КННІ,
кандидат юридичних наук, професор

ЩОДО ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНТАКТУ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ДОПИТУ

Під час розслідування кримінальних правопорушень важливо створити сприятливі умови для встановлення психологічного контакту під час допиту. Відповідно до положень чинного Кримінального процесуального кодексу України допит є слідчою (розшуковою) дією, яка включає інформаційно-психологічний процес спілкування з учасниками допиту. Ця слідча (розшукова) дія є важливим джерелом інформації про обставини, що мають значення для кримінального провадження. Тому належить створити відповідну атмосферу між слідчим та допитуваним, щоб зняти стан хвилювання, напруженості, неприязні, неспокою, тривоги та підозрливості. Під час проведення допиту варто зосередити увагу на встановленні психологічного контакту з допитуваним, застосовуючи при цьому різноманітні прийоми.

При проведенні допиту психологічний контакт може мати два рівні: перший – коли допитуваний добровільно надає показання, а другий – коли його примушують до цього. Встановлення і підтримка контакту залежить як від слідчого, так і від допитуваного, але ініціатива має йти від слідчого. Існує ще один вид двостороннього контакту, коли допитуваний відчуває, які відомості цікавлять слідчого. Для встановлення психологічного контакту слідчому необхідно розуміти психологічні особливості допитуваного, враховувати його індивідуальність, типологічні особливості, психологічний стан, життєвий досвід тощо. Існують тактичні прийоми, спрямовані на встановлення психологічного контакту з допитуваним, які використовуються в психології, логіці та інших науках. Дейл Карнегі запропонував шість таких способів: виявляти інтерес до інших людей; посміхатися; якомога частіше вживати ім'я співрозмовника, оскільки для людини звук її власного імені є найприємнішим і найважливішим звуком; стимулювати розповідати про себе, бути уважним слухачем; вести розмову на теми, що цікаві співрозмовнику; щиро демонструвати важливість людей та виявляти повагу до особистості.

Для того щоб правильно побудувати систему тактичних прийомів необхідно з'ясувати мету встановлення психологічного контакту. Відповідно до мети і процесуального стану допитуваного в системі тактичних прийомів можуть бути виділені такі підсистеми:

- *сприяюча*, для того щоб адаптувати співрозмовника до обстановки допиту і усуненню небажаних станів психіки допитуваного існують два види:

щодо обвинуваченого (підозрілого), в даному випадку уточнюються анкетно-біографічні дані, бесіда на тему, що не стосується допиту, демонстрація слідчим про обставини життя допитуваного, його потреби, інтереси; і щодо свідка (потерпілого), тут обговорюється повідомлення про мету допиту, бесіда на сторонню тему, що цікавить, але не належить до предмета допиту, переконання у невідворотності покарання злочинців.

- *стимулююча*, показує необхідність в спілкуванні: обвинуваченому (підозрюваному) роз'яснюється його процесуальне становище, перспективи ситуації, вплив щирого розкаяння на справу, пом'якшуючі обставини, використання позитивної оцінки окремих якостей особи допитуваного; щодо свідка (потерпілого), переконання в наданні допомоги органам розслідування, роз'яснення суті наслідків вчиненого злочину або можливості їх виникнення у майбутньому, показ фотознімків (предметів), що стосуються злочину та його наслідків, використання позитивної оцінки якостей особи допитуваного [1, с. 198].

Під час встановлення психологічного контакту іноді виникає ситуація, яку називають «захисною домінантою». Це стан, коли допитуваний проявляє такі ознаки як агресія, тривога, страх покарання, страх того, що про його злочинну діяльність дізнається хтось з його оточення, невпевненість у тому, що інформацію про його справу вже знає слідство, намагається показувати розкутість в зовнішньому вигляді, щоб зняти напругу, а також проявляє відмову від спілкування та неприйняття логічних міркувань. Для того, що уникнути таких ситуацій під час допиту можуть бути використані психологічні прийоми впливу такі, як: використання психологічних особливостей особистості допитуваного; використання стану емоційної напруженості; особисті спостереження за допитуваним, фіксація емоційних, мимічних, пантомімічних проявів з боку допитуваного; прийом «припущення легенди», це створення штучних умов проведення допиту (в процесуальних межах), які здаються досить природними допитуваному, однак таким не є; використання ефекту раптовості; прийом «вільної розповіді», в даному випадку допитуваному надається можливість детально, без обмежень часу, в оповідальній формі викласти всю послідовність дій; пред'явлення контрдоказів; поєднання прискореного та уповільненого темпів допиту, при цьому прийомі у допитуваного не буде можливості досконально обмірковувати варіанти відповідей і концентрувати увагу на деталях, як характеризують неправдивість свідчень; послідовність пред'явлення доказів [2, с. 11]. Вказані психологічні прийоми, на наш погляд, підвищують ефективність проведення допиту, оскільки вони впливають на точність показань від допитуваних осіб, що дозволить пришвидшити розкриття справ.

Таким чином, під час проведення допиту, спілкування слідчого або іншого уповноваженого суб'єкта є відповідною формою комунікації, що передбачає встановлення психологічного контакту між учасниками. Для поліпшення навичок психологічного впливу та переконання слідчим та іншим уповноваженим суб'єктам важливо підвищувати свої психологічні знання для вдосконалення практичних навичок встановлення психологічного контакту з

допитуваним.

Список використаних джерел

1. Шепітько В. Ю. Криміналістика: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти. - 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 728 с.

2. Белан С.В., Луценко Т.О. Психологічні прийоми подолання протидії слідству при проведенні окремих слідчих дій. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. № 6. 2009. С. 11-20.

Кубарєв Іван Володимирович

*професор кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету №2 Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, професор*

Барган Сергій Сергійович

*викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету №2 Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ*

ЩОДО ПРАВА СЛІДЧОГО ПРОВОДИТИ НСРД ОСОБИСТО

Інститут негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) у чинному Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) став одним з найбільш радикальних та дискусійних елементів реформи кримінального судочинства. Запровадження НСРД дозволило з одного боку дещо підвищити ефективність виконання завдань кримінального провадження стороною обвинувачення, з іншого – такий крок справив чималий вплив на виникнення потенційних ризиків суттєвого обмеження та порушення конституційних прав людини. Оскільки забезпечення прав людини є однією з основних функцій правоохоронних органів, важливо, щоб їхня діяльність відповідала принципу верховенства права, а тому питання, пов'язані з визначенням проблемних аспектів проведення НСРД, зокрема й особисто слідчим, залишаються дискусійними та потребують подальшого вивчення.

Негласність слідчих (розшукових) дій включає особливі вимоги до їх підготовки, проведення та обмеженого доступу до отриманих результатів, які мають бути збережені у таємниці від осіб, не залучених до їх проведення. Конфіденційність стосується не тільки осіб, щодо яких здійснюються негласні дії, але й будь-яких інших осіб, включаючи працівників органів досудового розслідування, оперативних підрозділів, посадових осіб правоохоронних та інших органів, які не мають причетності до конкретних негласних слідчих (розшукових) дій. Негласність є ключовим фактором, що визначає види НСРД, суб'єктів їх проведення, а також вибір методів фіксації процесу та результатів проведення цих дій. Відповідно до положень чинного КПК України, на

проведення негласних слідчих (розшукових) дій уповноваженими суб'єктами є або слідчий, який здійснює досудове розслідування, або оперативні підрозділи на підставі відповідного доручення слідчого на проведення таких дій (ч. 6 ст. 246 КПК України). При цьому оперативні підрозділи наділяються повноваженнями слідчого під час безпосереднього виконання таких доручень (ч. 2 ст. 41 КПК України). Водночас слідчий має право доручати оперативним підрозділам проведення слідчих (розшукових) дій та дій (далі НСРД) на підставі п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України, та кореспондуючи цьому праву відповідні обов'язки зазначених підрозділів, закріплених як у кодексі, так і в інших законах, зокрема Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність».

При цьому деякі дослідники, на наш погляд, справедливо зазначають, що слідчий самостійно провести НСРД не в змозі. В наукових джерелах наведено різні причини, з яких слідчий не має реальної можливості провести НСРД, які в узагальненому вигляді є наступними:

- відсутність у слідчого фахової підготовки та відповідного досвіду проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
- відсутність специфічних технічних засобів, значна частина яких потребує застосування спеціальних знань;
- тривалість проведення окремих НСРД і відсутність у слідчого відповідних ресурсів часу;
- публічність особи слідчого, що унеможлиблює дотримання конспірації, яка є обов'язковою умовою деяких НСРД;
- наявність підвищеної особистої небезпеки для осіб, що безпосередньо проводять окремі НСРД.

В теоретичній площині деякі автори вказують на неприпустимість поєднання кримінально-процесуальної та оперативно-розшукових функцій, а також невідповідність негласності відповідних дій засаді публічності.

Вважаємо за доцільне звернути увагу на ще один проблемний аспект на прикладі спеціального слідчого експерименту (п. 3 ч. 1 ст. 271 КПК України), право особистого проведення якого формально надано слідчому. Особи, які проводять цю НСРД сприймають обставини, що мають значення для справи, та зазвичай безпосередньо спостерігають за вчиненням злочину, тобто стають його очевидцями. За КПК України 1960 року вони мали бути допитані в якості свідків, і саме так відбувалось на практиці. Як бути зі слідчим, який провів спеціальний слідчий експеримент і з його відводом? З позицій чинного КПК, особа набуває статус свідка з моменту виклику для надання показань (ч. 1 ст. 65 КПК України). Тобто формально, до отримання виклику, слідчий свідком не є, а, отже, – підстав для його відводу (ст. 77 КПК України) немає. Але чи доцільно, щоб розслідування злочину проводив його свідок? Це питання є актуальним і для особистого проведення слідчим низки інших НСРД.

Таким чином, існує принципова різниця між дорученням слідчим оперативним підрозділам слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, яка полягає в тому, що перші слідчий може та повинен проводити особисто, але вимушений їх передоручати з огляду на певні

обставини. Другі провести особисто слідчий не має можливості, а, отже, доручення їх проведення насправді є не його правом, а його обов'язком, а право на проведення таких дій є декларативним, таким, що на практиці реалізованим бути не може.

Лоскутов Тимур Олександрович
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1. Умови правового режиму воєнного стану в Україні вимагають застосування спеціальних (особливих) процесуальних нормативних приписів, зміст яких дозволяє виконання завдань кримінального провадження та досягнення мети кримінального судочинства в обстановці проведення бойових дій.

2. У розділі IX-1 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) містяться спеціальні процесуальні норми, предметом правового регулювання яких є особливий режим кримінального провадження під час воєнного стану. Нормативні положення розділу IX-1 КПК України мають бути максимально адаптовані до обставин та умов ведення воєнних дій для забезпечення ефективного та справедливого досудового розслідування та судового провадження.

3. Ведення воєнних дій значно ускладнює реалізацію окремих гарантій прав, свобод і законних інтересів під час кримінального провадження. В умовах воєнного стану іноді важко забезпечити здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод і законних інтересів у ході досудового розслідування. Реалізація судового контролю в обстановці воєнного стану унеможлиблюється конкретною ситуацією виконання бойових дій. Тому цілком закономірним є тимчасова вимушена заміна судового контролю на прокурорський нагляд за проведенням окремих слідчих (розшукових) дій, застосуванням деяких заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжних заходів.

4. Попри розширення предмету регулювання ст. 615 КПК України у частині збільшення процесуальних засобів, рішення про реалізацію яких може прийняти керівник прокуратури замість слідчого судді в умовах воєнного стану, необхідно наголосити, що система вказаних процесуальних засобів є недосконалою. Включені у зміст п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України статті КПК України не охоплюють усіх потрібних процесуальних дій та заходів забезпечення кримінального провадження, застосування яких може знадобитися в обстановці проведення воєнних дій.

Недосконалість правової регламентації змісту п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України може обумовлювати проблеми щодо доказування обставин вчинення кримінальних правопорушень та забезпечення належної поведінки підозрюваних у кримінальних провадженнях під час воєнного стану

5. Крім дефектності правового регулювання тимчасової вимушеної заміни судового контролю на прокурорський нагляд щодо деяких процесуальних засобів в умовах воєнного стану, потрібно зупинитися на недосконалісті змісту та структури всього розділу IX-1 КПК України.

Прагнення законодавця врегулювати всі особливості кримінального процесу в умовах воєнного стану в трьох статтях КПК України (ст.ст. 615, 615-1, 616) призвело до проблем нормативної регламентації розділу IX-1 КПК України. Предметом правового регулювання вказаного розділу КПК України не охоплюються важливі особливості кримінального провадження. Зокрема, змістом ст.ст. 615, 615-1, 616 КПК України не регулюються особливості застосування загальних засад (принципів) кримінального процесу в обстановці воєнного стану.

6. Не сприяє результативності кримінального провадження під час воєнного стану правова регламентація особливостей такого провадження поза межами розділу IX-1 КПК України (наприклад, ч. 1 ст. 117, ч.ч. 6, 8 ст. 176, п. 4 ч. 1 ст. 280, ч. 2 ст. 236 КПК України). Цей спосіб правового регулювання ускладнює діяльність суб'єктів кримінального процесу, внаслідок чого останні можуть робити помилки у перебігу досудового та судового провадження в обстановці воєнного стану.

7. Правова регламентація кримінального провадження в умовах воєнного стану потребує удосконалення шляхом внесення змін та доповнень до розділу IX-1 КПК України. Насамперед, необхідно змінити структурну будову зазначеного розділу кримінального процесуального закону, включити до його змісту всі особливості кримінального провадження під час воєнного стану, що містяться в інших розділах КПК України. Окрім того, слід внести доповнення до процесуальних приписів розділу IX-1 КПК України, а саме передбачити на законодавчому рівні особливості кримінального судочинства під час дії правового режиму воєнного стану щодо загальних засад кримінального процесу, заміни судового контролю на прокурорський нагляд стосовно проведення слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжних заходів тощо.

8. В результаті здійсненої загальної характеристики правового регулювання кримінального провадження в обстановці воєнного стану можна констатувати, що зміст правової регламентації кримінального процесу в умовах воєнного стану потребує нормативного доопрацювання.

Ляшенко Марія Олександрівна,
студентка групи 501/22КР-(ПД)-М-К
Криворізького навчально-наукового інституту

Науковий керівник:

Кубарєв Іван Володимирович,
професор кафедри кримінально-правових
дисциплін факультету №2 КННІ,
кандидат юридичних наук, професор

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛОГІЧНОЇ ОДОРОЛОГІЇ

У контексті 21-го століття, епохи інформаційного та технічного прогресу, відбувається не лише науковий і технічний розвиток, але й зміна форм і видів злочинності. Це ставить працівників правоохоронних органів перед завданням знаходити нові та вдосконалювати наявні методи отримання доказів і розшуку осіб, які підозрюються у вчиненні злочину або ухиляються від відбування кримінального покарання. Важливим джерелом доказів, які свідчать про особу злочинця, є сліди, залишені нею на місці злочину. Виявляючи бажання не бути викритою, особа намагається не залишати за собою жодних слідів, наприклад, використовує рукавички, щоб не залишити відбитків пальців. Проте, існує ще одна властивість людського тіла, яка може вказати на особу злочинця - запах.

Запах є однією з властивостей матеріальних об'єктів або речовин, які сприймаються людиною або твариною за допомогою нюху. За походженням, пахучі речовини поділяються на ті, що виділяються живими організмами, і речовини природного (наприклад, запахи квітів, гниття, їжі, нафти) та штучного (наприклад, запахи пластмас, пально-мастильних матеріалів) походження [1, с. 184]. В цьому плані актуальність з'ясування значення криміналістичної одорології в сучасному світі стає ще більшою, оскільки розвиток наукових досягнень відкриває нові можливості для виявлення та аналізу запахових слідів. Використання спеціальних приладів та нових методик дозволяє здійснювати детальний аналіз запахових слідів, відкриваючи нові перспективи для більш ефективного розкритті і розслідування кримінальних правопорушень.

Запах тіла людини є особливо важливим в контексті криміналістики, оскільки він служить ключовим джерелом особистісної інформації. Незалежно від волі та бажань особи, запах тіла функціонує постійно і залишається на предметах навколишнього середовища. Пахучі речовини, які виділяються з потом людини та прилипають до предметів, зберігають важливі відомості про особу, навіть після того, як вона відійшла [2, с. 71].

Людина, як джерело запаху, залишає запахові сліди на предметах, з якими тривалий час має фізичний контакт, таких як головний убір, одяг, взуття, сидіння автомобіля, особисті речі (бритва, гребінець, окуляри, гаманець, сумка) та на предметах, з якими короткочасно контактує, наприклад, знаряддя злочину, предмети, що знаходяться в місці перебування злочину, транспортні засоби, ґрунт, сніг тощо. Ці предмети стають носіями запаху людини, оскільки

утримують пахучі виділення з поту. Запахову інформацію також містять кров, волосся та частки нігтів людини. Плями висохлої крові, волосся та нігті можуть зберігати запах протягом кількох десятиліть. Предмети одягу, недопалки сигарет, які були носієм запаху, зберігають його протягом кількох місяців при сприятливих умовах. Предмети, які перебували у контакті з тілом людини принаймні півгодини, можуть зберігати запах до 60 годин, сліди від ніг - від 10 до 24 годин. Таким чином, запахові сліди людини можуть бути використані як «гарячі сліди» для розкриття злочину, а також у подальшому, навіть через тривалий час після його скоєння. При цьому людина звикла до свого власного запаху і не відчуває його, що робить навмисне усунення запахових слідів більш складним [3, с. 154]. Дослідженням запахових слідів, залишених людиною, займається одорологія, яка виникла в 50-х роках ХХ століття в результаті розвитку молекулярної біології, хімії, електроніки й інших природних наук. Сам цей термін відбувся від латинського слова *odor* - «запах, почуваю запах» і грецького слова *logos* - «навчання, наука». Отже, у буквальному значенні під одорологією варто розуміти науку, що вивчає закономірності утворення, виділення, поширення і сприйняття запаху [4, с. 189].

У країнах Східної Європи, зокрема в НДР і Угорщині, з'явилася і розвинулася ідея консервації та використання запахових проб, отриманих зі слідів людини на місцях злочину, в роботі криміналістів. У початковій стадії, на початку 70-х років, криміналісти цих країн перейшли від консервації запахово-повітряних сумішей до адсорбції пахучих речовин зі слідів людини на бавовняних серветках. Таким чином, була розроблена методика підготовки і використання спеціалізованих собак-детекторів, а також були встановлені основи лабораторного аналізу запахових об'єктів. Угорським криміналістам вдалося вирішити питання організації регіональних банків або колекцій запахових зразків, отриманих від осіб, які перебувають на обліку. Ці колекції використовувалися для оперативної перевірки причетності конкретної особи до вчинення певного злочину [4, с. 189].

У той же період, в 70-х роках, в Україні продовжувалася робота з удосконалення методу криміналістичної одорології. О. Г. Гвахарія на основі теорії інформації запропонував спосіб, який унікав отримання помилкових результатів у кіннологічних вибірках шляхом повторного відтворення процесу виявлення запаху собаками. Сучасне відображення цієї теорії можна побачити у «Тесті № 9», де собака-детектор, отримавши запаховий слід певного зразка з п'яти осіб, вибирає ту особу, якій належить цей слід [4, с. 190].

На сьогоднішній день в криміналістичній одорології розрізняють дві складові - кіннологічну та інструментальну - в залежності від методів аналізу та реєстрації запахів. У кіннологічній одорології роль аналізатора пахучих речовин відіграє нюховий орган службового собаки. У інструментальній одорології (ольфактроніці) використовуються фізико-хімічні пристрої як аналізатори, що здатні виділяти спектр пахучих речовин, реєструвати його у вигляді ольфактограми та виявляти окремі компоненти пахучих виділень людини з високою чутливістю.

Кримінальне законодавство містить статті, за якими передбачена відповідальність за дії, пов'язані зі злочинами, пов'язаних з наркотиками, вибуховими речовинами, зброєю та боєприпасами (наприклад, контрабанда, незаконне виробництво, придбання, передача, збут, зберігання, перевезення, пересилання або носіння зброї або вибухових речовин, розкрадання вогнепальної зброї, боєприпасів або вибухових речовин, розкрадання та незаконний обіг наркотиків). Результати одорологічних досліджень можуть відігравати вирішальну роль у розслідуванні таких злочинів. Також важливим є пошук знарядь злочину та речових доказів, що використовується для розслідування кримінальних правопорушень.

Наразі планується створення єдиної бази запахових слідів для підвищення ефективності використання досягнень одорології. Це допоможе спростити та прискорити роботу кінологів у пошуку осіб, які підозрюються у скоєнні злочинів, що має велике значення в сучасних умовах.

Отже, одорологія виявляється невід'ємною частиною криміналістики, що має велике значення в розкритті кримінальних правопорушень. Вона допомагає виявляти докази на місці злочину та встановлювати осіб, які підозрюються у злочинах. Втім, як і в будь-якій науці, одорологія має свої переваги і недоліки, і є деякі невирішені питання, які вимагають подальшого дослідження. Одорологія є цінним інструментом розслідування, оскільки вона дозволяє виявляти більше доказової інформації. Впровадження інструментальних методів аналізу запахів разом з використанням службових собак-детекторів дозволяє забезпечити більш точні й надійні результати. Однак, розвиток цієї галузі потребує подальшого дослідження, особливо в контексті вдосконалення методів аналізу та реєстрації запахів, створення єдиної бази запахових слідів і розробки стандартів для забезпечення високої якості одорологічних досліджень.

Список використаних джерел

1. Басай В.Д. Основи криміналістичної одорології: дис докт. юрид. наук. Івано-Франківськ, 2003. 652 с.
2. Гусева В.О. Використання результатів одорологічного дослідження як доказів у кримінальному провадженні. *Право і безпека*. 2015. № 3 (58). С. 71-76.
3. Ізотов О.І. Проблеми достовірності результатів ольфакторних досліджень у криміналістичній одорології. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 154-157.
4. Гвахарія О.Г. Криминалистическая одорология и теория информации. Вып. 9. Киев, 1972. С. 189-192.

Мілімко Лариса Василівна
доцент кафедри кримінальних розслідувань
Державного податкового університету,
кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ПОДАТКОВИХ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ч. 2 ст. 3 Конституції України) [1]. Цей конституційний припис набуває особливої актуальності у галузі кримінально-процесуальних відносин, де існують найсуттєвіші обмеження конституційних прав та свобод громадян, в яких відносини людини та держави будуються на інтенсивному примусовому впливі з боку останньої (затримання, тримання під вартою, відсторонення від посади тощо).

Проблема гарантій прав особи є предметом постійної уваги науковців у галузі кримінального процесуального права. Цій проблемі, зокрема, присвячені наукові праці О.П. Банчука, А.М. Безносюка, В.В. Зуєва, О.В. Капліної, В.А. Колесник, О.С. Лановенка, О.Г. Шило та інших. Особливої актуальності ця проблема набула за умов запровадження в Україні воєнного стану.

Певною специфікою характеризуються відносини щодо гарантування прав осіб, щодо яких проводиться досудове розслідування у вчиненні податкових злочинів.

Стаття 67 Конституції України зобов'язує кожного сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом. Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), якщо ці діяння призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у значних розмірах або у великих розмірах тягне за собою кримінальну відповідальність, передбачену ст. 212 Кримінального кодексу України [2].

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

До податкових злочинів слід віднести діяння проти державної системи, зокрема податкової системи, та спричинення шкоди у вигляді ненадходження податків, зборів та інших платежів до державного та місцевого бюджетів. Хоча термін «податковий злочин» не закріплено в правових актах, крім того, не так часто він використовується науковцями, однак він вдало окреслює сферу суспільних відносин, де такий злочин може бути вчинено. Такими сферами відносин, зокрема, є:

сфера податкових відносин, пов'язані з безпосереднім здійсненням податкових стягнень і безпосередньо спричиняють фінансові втрати держави, органів місцевого самоврядування;

сфера відносин, які забезпечують додержання встановленого порядку управління в сфері оподаткування.

Тому застосування термінів «податкове правопорушення», «податковий злочин» є цілком прийнятними в наукових дослідженнях.

Розслідування податкових злочинів характеризується певною специфікою, хоча, безумовно, базується на загальних положеннях досудового розслідування, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України [3] – далі КПК.

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022 та затвердженого Законом України № 2102-ІХ від 24.02.2022, до КПК внесено низку змін та доповнень.

Воєнний стан передбачає особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії..., а також обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень, встановлено статтею 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3]. Тобто, Законом передбачено, що конституційні права і свободи людини і громадянина та права і законні інтереси юридичних осіб за цих умов можуть бути обмежені на визначений строк.

У даному дослідженні ставилося за мету з'ясування питання як гарантуються права особи щодо якої проводиться досудове розслідування за обвинуваченням у вчиненні податкового злочину у зв'язку із запровадженням в Україні воєнного стану.

Досудове розслідування передбачає здійснення низки гласних та негласних слідчих (розшукових) дій, які в умовах воєнного стану можуть бути ускладнені низкою чинників, зокрема, загрозою втрати життя, здоров'я людини, її майна. Багато труднощів при розслідуванні податкових злочинів спричинені різними обставинами: втратою матеріалів кримінальних проваджень; втратою установчих, бухгалтерських, податкових документів; розривом економічних зав'язків, припиненням або блокуванням діяльності суб'єкта господарювання, прагненням суб'єкта господарювання «втриматися на плаву» будь-яким шляхом тощо. Суб'єкти підприємницької діяльності стають більш вразливими, як всі громадяни нашої держави.

Законодавець, усвідомлюючи складнощі досудового розслідування в умовах воєнного стану, доповнив КПК розділом ІХ¹ «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану». Слід зазначити, що при цьому законодавець максимально прагнув забезпечити законні права учасників досудового розслідування.

Гарантуючи конституційне право особи на життя (стаття 27 Конституції України, якою визначено, що кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини), законодавець пунктом 6 статті 616 КПК України визначив, що у місцях ведення активних бойових дій за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого слідчий суддя, суд має право розглянути питання про зміну запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту на запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання.

Законодавець посилив вимоги до органів досудового розслідування що

*Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів»,
Криворізький навчально-науковий інститут ДонДУВС, 26 травня 2023 р.*

стосуються допиту свідка, потерпілого в умовах воєнного стану. Зокрема, абз. 1 п. 11 ст. 615 КПК встановив, що показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Таким чином ще більш забезпеченим є конституційне право особи, що виражається в тому, що обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь (п. 3 ст. 62 Конституції України).

Також в умовах воєнного стану підозрюваному надано більше гарантій на правничу допомогу (стаття 59 Конституції України гарантує кожному право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав) та уникнення від фальсифікації показань. Показання, отримані під час допиту підозрюваного, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо у такому допиті брав участь захисник, а хід і результати проведення допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації (абз. 1 п. 11 ст. 615 КПК).

Учасникам досудового розслідування гарантоване право власності, що впливає із конституційного положення ст. 41 про те, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Так, п. 6 ст. 615 КПК встановлює, що речі або документи, на які у кримінальному провадженні було накладено арешт у порядку, передбаченому цим Кодексом, та які були втрачені через об'єктивні обставини, що виникли в умовах воєнного стану, відшкодовуються державою за рахунок державного бюджету у випадках та порядку, передбачених законом.

Однак, існують і проблемні моменти при розслідуванні податкових злочинів. На наш погляд законодавець не врахував специфіку економічної злочинності в умовах воєнного стану. Зокрема, при загальній забороні на здійснення планових податкових перевірок пов'язаних із введенням воєнного стану, контролюючим органам Державної податкової служби надано дозвіл на здійснення позапланових перевірок. Особливі труднощі нині у суб'єктів господарювання виникають із відшкодуванням ПДВ, що здійснюється на основі складання податкових накладних.

Зазначена проблема нами вже порушувалася на науково-практичній конференції «Фінансові розслідування: імплементація світового досвіду в Україні» [5]. Контролюючі органи активно використовують процедуру блокування податкових накладних ще до порушення кримінальної справи. Підставою для їх блокування є спрацювання критеріїв ризиковості здійснення операцій або віднесення самого платника податку до ризикових. Порушення кримінальної справи та внесення відповідної інформації до Єдиного державного

реєстру досудових розслідувань відбувається автоматично, ще до встановлення ознак злочину. І це є підставою для встановлення об'єктивної істини та з'ясування факту наявності чи відсутності в діяннях особи ознак злочину. Таким чином, зупинення реєстрації податкових накладних не завжди виправдане та обґрунтоване. Крім того, ПН не розблоковують після того, як платник подав документи на підтвердження реальності операції, внаслідок здійснення якої реєструвалася податкова накладна. При цьому блокування діяльності суб'єкта господарювання щодо якого порушена кримінальна справа тягне за собою блокування діяльності контрагентів, які є добросовісними суб'єктами господарювання. Така ситуація має вкрай негативний вплив на всю сферу господарської діяльності, дискредитує податкові органи та органи досудового розслідування економічних злочинів.

Таким чином, можемо стверджувати, що за нинішніх умов держава не здатна повною мірою гарантувати особам конституційне право на підприємницьку діяльність та забезпечити захист конкуренції у підприємницькій діяльності, що впливає із положень статті 42 Конституції України.

Отже, на основі проведеного дослідження ми прийшли висновку, що при досудовому розслідуванні податкових злочинів, конституційні права осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності в умовах воєнного стану не зазнали суттєвих обмежень, а в окремих випадках – є більш забезпеченими нормами кримінального процесуального права.

Однак, при цьому існують проблеми щодо гарантування конституційного права особи на підприємницьку діяльність. У зв'язку з чим дане питання підлягає більш чіткому врегулюванню нормами як податкового так і кримінально-процесуального законодавства (зокрема, правовідносин щодо здійснення позапланових податкових перевірок та перевірок податкових накладних).

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 20.05.2023).
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Про правовий режим воєнного стану: закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 20.05.2023).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VIII. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 21.05.2023).
5. Мілімко Л.В. Податкова накладна, як допустимий доказ у фінансових розслідуваннях. / Фінансові розслідування: імплементація світового досвіду в Україні: тези Міжнародної науково-практичної конференції, 19 травня 2023 року / відп. за вип. Колосовський Є.Ю.; Державний податковий університет. Ірпінь, 2023. С. 71-75.

ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНО-ПРОТИПРАВНОГО ПОСЯГАННЯ НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ АБО ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ

Одним із елементів криміналістичної характеристики є предмет кримінально-протиправного посягання до якого належать найрізноманітніші фізичні об'єкти органічного та неорганічного походження, які є матеріальним вираженням суспільних відносин. Такі об'єкти характеризується, насамперед, ознаками їх агрегатного стану, споживчим значенням і фізико-хімічними властивостями. Для криміналістичної характеристики предмет кримінально-протиправного посягання важливий, у першу чергу, як слідоутворюючий об'єкт, через сліди, що він може залишити на взаємодіючих об'єктах (злочинці, обстановці місця події). Тому, опис саме цих ознак дозволяє найбільш об'єктивно прогнозувати наявність слідів-відображень у матеріальній сфері [2, с. 132].

В.Д. Берназ та М.В. Салтевський у структурі криміналістичної характеристики розглядають предмет безпосереднього посягання як найрізноманітніші фізичні тіла (речі та предмети) органічного та неорганічного походження. Криміналістика досліджує, головним чином, тверді, рідкі та газоподібні тіла з позиції взаємодії та слідоутворення, їх якісного та кількісного стану, можливостей ототожнення засобів вчинення злочину з їх відображеннями [1, с. 206].

Предметом кримінально-протиправного посягання злочинів, передбачених ст. ст. 263, 263-1 Кримінального кодексу України є зброя. Обіг зброї серед цивільного населення без передбаченого законом дозволу спричинює зростання рівня злочинності, ускладнення криминогенної обстановки, вчинення тяжких злочинів проти життя і здоров'я, використання зброї у злочинній діяльності організованих злочинних груп і злочинних організацій.

Постановою Пленуму Верховного суду України «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поведження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами від 26.04.2002 № 3 (далі – постанова Пленуму) роз'яснено, що відповідно до Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: наказ МВС України від 21.08.1998 № 622 та інших нормативних актів до вогнепальної зброї, яка є предметом злочинів, передбачених статтями 262-264, 410 КК України,

належать усі види бойової, спортивної, нарізної мисливської зброї, як серійно виготовленої, так і саморобної чи переробленої, для проведення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється при згоранні вибухової речовини (пороху або інших спеціальних горючих сумішей [3]).

Крім того, до предмету кримінально-протиправного посягання злочинів, передбачених ст. 263, 263-1 КК України належать вибухові пристрої або вибухові речовини. М.І. Скригонюк зазначає, що під вибуховими пристроями розуміють спеціально виготовлені пристрої, призначені для проведення вибуху з метою ураження людей чи пошкодження об'єктів, що складаються із заряду (вибухової речовини), конструктивно об'єднаного із засобом його ініціювання. Вибухові пристрої – це предмети, що за своєю конструкцією призначені для ураження людей, тварин і пошкодження різних об'єктів через вибухову хвилю чи уламки, що отримали напрямок руху в результаті термічного розкладу вибухових речовин або їх замінників. Злочинці використовують вибухові пристрої саморобного і промислового виготовлення. Вибухові пристрої саморобного вироблення – це ті, в яких хоча б один з елементів конструкції саморобного виробництва або застосоване непромислове складання. Інколи злочинці використовують саморобні вибухові речовини для вчинення злочину, тобто речовини, що вироблені індивідуально, групою осіб завдяки хімічним сполукам різних компонентів, у тому числі промислового виробництва, різної форми і розмірів, що за своїми характеристиками призначені для ураження людей, тварин, пошкодження різних об'єктів вибуховою хвилею чи уламками, які отримали напрямок руху в результаті їх термічного розкладу [4, с. 361-362].

Постановою Пленуму визначено, що до вибухових речовин належать порох, динаміт, тротил, нітрогліцерин та інші хімічні речовини, їх сполуки або суміші, здатні вибухнути без доступу кисню. Під вибуховими пристроями слід розуміти саморобні чи виготовлені промисловим способом виробу одноразового застосування, спеціально підготовлені і за певних обставин спроможні за допомогою використання хімічної, теплової, електричної енергії або фізичного впливу (вибуху, удару) створити вражаючі фактори – спричинити смерть, тілесні ушкодження чи істотну матеріальну шкоду – шляхом вивільнення, розсіювання або впливу токсичних хімічних речовин, біологічних агентів, токсинів, радіації, радіоактивного матеріалу, інших подібних речовин [3].

Враховуючи вищевикладене, до предмету кримінально-протиправного посягання незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами доцільно віднести такі види зброї:

1. бойова вогнепальна зброя (автомати: АКС 74У кал. 5,45 мм.; АК-74 кал. 5,45 мм., АКМ кал. 7,62 мм.; пістолети: ПМ кал. 9x18 мм.; ФОРТ 12 кал. 9x18 мм.; GLOCK кал. 9x19 мм.; ТТ кал. 7,62x25 мм.; кулемети: ПКМ кал. 7,62x54 мм.; НСВТ кал. 12,7x108 мм.; ДШК кал. 12,7x108 мм.; револьвери: НАГАН кал. 7,62 мм.; карабіни: СКС кал. 7,62x39 мм.; СВТ кал. 7,62x54 мм. та ін.);

2. спортивна зброя (ТОЗ-78-01 кал. 22Lr; ТОЗ-8 кал. 5,6 мм. та ін.);

3. нарізна мисливська зброя (серійно виготовлена, саморобна, перероблена, а саме: мисливські гвинтівки, карабіни та шнунци, гладкоствольні рушниці із свердловиною «парадокс» з нарізами 100-140 мм. на початку або в кінці ствола, мисливські рушниці зі свердловиною «сюпра», комбіновані рушниці, що мають поряд з гладкими і нарізні стволи та ін.);

4. бойові припаси (до бойових припасів належать патрони до нарізної вогнепальної зброї різних калібрів, а також заряджені патрони до гладкоствольних мисливських рушниць, мисливський порох і капсулі);

5. вибухові речовини (амоніти, амонали, тротил, динаміт, порох, пластид, нітрогліцерин, гексаметилентріпероксиддіамін та інші хімічні речовини, їх сполуки або суміші, здатні вибухнути без доступу кисню);

6. холодна зброя (кинджали, фінські ножі, кастети та ін.).

З метою формування типового предмету кримінально-протиправного посягання незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами проведено аналіз судової та слідчої практики розслідування вказаних злочинів. Так, за результатами вивчення 210 вироків суду, ухвалених у 2021-2022 роках за ст. ст. 263, 263-1 КК України, встановлено, що до типового предмету кримінально-протиправного посягання незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами належать: 1) бойова вогнепальна зброя – 22,8 %; 2) спортивна зброя – 1,4 %; 3) нарізна мисливська зброя – 7,1 %; 4) бойові припаси – 61,4 %; 5) вибухові речовини – 2,9 %; 6) холодна зброя – 4,3 %.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика : навч. пос. / Берназ В.Д., Салтевський М.В. Одеса : ОДУВС, 2010. 460 с.

2. Пономаренко Ю.Г. Характеристика предмета злочинного посягання в сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів / Ю. Г. Пономаренко // *Право і Безпека*. 2002. № 4. С. 132-134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2002_4_34

3. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами від 26.04.2002 р. 3 : постанова Пленуму Верховного суду України / Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02#Text>

4. Скригонюк М.І. Криміналістика : підручник. Київ : Атіка, 2005. 496 с.

Пащенко Олександр Олександрович
*завідувач відділу дослідження проблем кримінального права,
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії правових наук України*

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ТА ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОЛІТИКИ БОРТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Науки кримінально-правового циклу визначають політику в сфері боротьби зі злочинністю (кримінальну політику) різним чином. Водночас для забезпечення належного дотримання прав засуджених з'ясування цього питання набуває принципового значення. Справа у тому, що ці права мають забезпечуватися за допомогою здійснення кримінально-виконавчої політики, яка, своєю чергою, є частиною державної правової політики у сфері боротьби зі злочинністю. Тобто зазначені види політики співвідносяться між собою як вид і рід. З цього випливає, що для вирішення проблеми дотримання прав засуджених, мають значення виключно ті підходи до розуміння політики у сфері боротьби зі злочинністю, які знаходяться в стані кореляції із нею.

Насамперед слід зауважити, що наведені терміни «політика в сфері боротьби зі злочинністю» та «кримінальна політика» не є в науковій спільноті загальноприйнятими. Зокрема, дослідники пишуть також про «політику протидії злочинності», «політику впливу на злочинність», «антикримінальну» та «антикриміногенну» політику, «карну» та «каральну» політику тощо. Метою цієї публікації не є пошук відповіді на питання: який із наведених термінів точніше за інших відбиває сутність означеного явища? Для вирішення проблеми щодо забезпечення дотримання прав засуджених важливим є лише те, що всі вони стосуються поняття, яке виступає щодо цієї проблеми як родове.

Своєю чергою, родовим поняттям щодо досліджуваного (дотримання прав засуджених) може бути лише таке, зміст якого має кореляційні зв'язки із ним. Тому наукові підходи до визначення політики в сфері боротьби зі злочинністю, які не кореспондують правам засуджених, мають бути беззастережно відкинуті як непотрібні для вирішення цієї проблеми.

Вивчення літератури зумовлює висновок про наявність принаймні чотирьох підходів до розуміння політики в сфері боротьби зі злочинністю.

Перша група правників розглядають її як *діяльність держави* (іноді додаючи до неї й інших суб'єктів). Так, І. М. Даньшин визначав досліджуване поняття як діяльність держави й громадськості, що полягає у виборі стратегії, головних напрямів і різноманітних соціальних, правових підстав, форм, засобів і методів подолання злочинності та запобігання злочинам; встановленні й реалізації з додержанням відповідної процедури кримінальної відповідальності; виправленні засуджених [1, с. 30]. На думку В. С. Зеленецького, боротьба зі злочинністю являє собою особливий вид державної діяльності, що здійснюється спеціально вповноваженими органами за участю широкої громадськості

[2, с. 69]. Г. В. Єспур (у роботі 2001 р.) пише, що це система певних дій, які стосуються стратегії держави і відповідної тактики правоохоронних органів щодо боротьби зі злочинністю взагалі, а також розробки концептуальних положень, принципів і методів її здійснення [3, с. 322]. В. Я. Конопельський – це діяльність держави, її органів влади та місцевого самоврядування по профілактиці злочинів та інших правопорушень, запобіганню їх учинення, своєчасному припиненню, реалізації відповідальності осіб, які вчинили злочини, виконанню покарання у відношенні засуджених і досягненню його цілей [4, с. 108]. О. Д. Максимів визначає досліджуване поняття як цілеспрямовану стратегічну діяльність Української держави щодо впливу на злочинність [5, с. 8].

Науковці другої групи пов'язують визначення політики боротьби зі злочинністю із сукупністю певних заходів (або засобів). Зокрема, О. Власюк пише, що це сукупність аналітичних, політичних, правових, організаційних, інформаційних, фінансових заходів та окрема організаційна система [6, с. 10]. О. І. Шинальський – це комплекс засобів політичного, економічного, соціального та правового характеру, які визначають стратегію і тактику протидії злочинності [7, с. 291, 292]. Д. О. Балобанова – комплекс заходів з протидії злочинності (соціальний прогрес і безпосередньо правові заходи) [8, с. 322], І. М. Крапчатова – це спеціальні заходи державного та громадського характеру [9, с. 38]. Т. А. Денисова розглядала її як систему відповідних правових, політичних, економічних, соціальних заходів, що відображають стратегію і тактику протидії злочинності на сучасному етапі [10, с. 7], С. Ф. Денисюк – як комплекс соціально-економічних і політико-юридичних заходів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю та умовами, що її породжують [11, с. 295], Н. А. Савінова зазначає, що це комплекс політико-правових заходів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю [12, с. 15, 16], О. І. Бойко – це *управління розвитком* кримінальних процесів [13, с. 59]. З нашої точки зору визначення досліджуваного поняття за допомогою терміну *Ґуправління* є не зовсім вдалим, адже *Ґуправління* може стосуватися не лише негативних суспільних процесів і явищ (яким є злочинність, або за термінологією правника – *Ґкримінальні процеси*), а й позитивних (*управління державою, сферою транспорту, галуззю промисловості тощо*). Крім того, з такого визначення не випливає спрямованість такої діяльності, а тим паче – мета, для чого така діяльність здійснюється. Все це орієнтує на те, що замість *Ґуправління* краще використовувати інший термін, наприклад *Ґконтроль*, *Ґмінімізація*, *Ґзниження показників*.

Третя група дослідників пов'язують дефініцію досліджуваного поняття із *принципами* та *напрямами (напрямами)* боротьби зі злочинністю. Так, Л. Д. Гаухман та Ю. І. Ляпунов писали, що кримінальна політика – це основні принципи, напрями і перспективи боротьби зі злочинністю (охорони суспільних відносин від злочинних посягань) [13, с. 4]. До того ж правники вказували, що вони базуються на пізнанні об'єктивних закономірностей розвитку суспільства. З нашої точки зору така вказівка виглядає зайвою, адже в підґрунтя будь-якої державної діяльності не може бути покладений

волютаристський суб'єктивний підхід, що не враховує закономірності суспільного розвитку. Водночас, проводячи дослідження за часів панування в суспільстві адміністративно-командної системи, можливо науковці мали вагомні підстави наголосити саме на цій тезі. Інший науковець цієї групи, О. М. Джужа, визначає, що це завдання, принципи, стратегія, основні напрями, форми і методи контролю держави за злочинністю [14, с. 7].

I, нарешті, четверта група криміналістів розуміють під відповідною політикою систему певних ідей, знань. Наприклад, Г. В. Єпур (в публікації 2002 р.) – це цілісна система кримінально-правових, соціальних, психолого-кримінологічних і філософських ідей, які належить комплексно реалізувати в процесі практичної боротьби зі злочинністю [15, с. 130]. М. В. Шепітько розглядає кримінальну політику як сферу наукових знань про причини та наслідки вчинення кримінального правопорушення [16, с. 13, 14].

Акумулюючи ці підходи та розглядаючи їх під кутом зору політики поведіння із засудженими, зазначаємо таке.

По-перше, діяльність держави здійснюється за допомогою сукупності певних заходів (засобів), тобто немає сенсу окремо розглядати два перші наведені підходи в контексті забезпечення прав засуджених.

По-друге, принципи (так само як і напрями) боротьби зі злочинністю можуть стосуватися прав засуджених лише найзагальнішим чином: застосовуючи до відповідних осіб покарання слід водночас забезпечувати їх права, оскільки поведіння із засудженими включає в себе не лише законні обмеження прав і свобод цієї категорії осіб, що визначені в обвинувальному вирокі суду, а й їхні права, закріплені в чинному законодавстві, у тому числі міжнародному. Останнє набуває великого значення для євроінтеграції України.

По-третє, система наукових знань, ідей про боротьбу зі злочинністю цілком корелюється із правами засуджених, адже перша має здійснюватися виключно із додержанням других. Цілком логічним є існування наукових знань, ідей про права засуджених, що згодом можуть знайти своє втілення в положеннях кримінально-виконавчого законодавства.

З урахуванням викладеного політику поведіння із засудженими можна визначити як сукупність наукових знань, ідей, а також державних заходів (засобів), що мають місце в тій частині сфери боротьби зі злочинністю, що стосується поведіння із засудженими, шляхом захисту їхніх прав та забезпечення виконання ними своїх обов'язків, які визначаються правовим статусом цієї категорії осіб.

Список використаних джерел:

1. Даньшин І., Зеленський А. Кримінальна політика: за і проти. *Право України*. 1992. № 8. С. 29–35.
2. Зеленецкий В. С. Общая теория борьбы с преступностью: 1. Концептуальные основы: монография. Харьков: Основа, 1994. 321 с.
3. Єпур Г. В. Соціальна функція кримінальної політики. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2001. № 2. С. 318–325.

4. Конопельський В. Я. Кримінально-виконавча політика як засіб забезпечення громадської безпеки. *Актуальні проблеми протидії правопорушенням у сфері громадської безпеки*: матеріали наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 23–24 жовт. 2009 р.) / ред. кол.: О. В. Негодченко, М. В. Корнієнко, В. А. Мисливий та ін. Дніпропетровськ: Дніпропетров. держ. ун-т внутр. справ, 2010. С. 108–111.

5. Максимів О. Д. Теоретичні засади політики України у сфері протидії злочинності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016. 20 с.

6. Власюк О. Концептуальні основи формування і реалізації державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції України. *Науково-аналітичний бюлетень Національного центру євроатлантичної інтеграції України*. 2005. № 1. С. 9–11.

7. Шинальський О. І. Роль каральної політики в умовах розбудови незалежної Української держави. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса. 2005. Вип. 26. С. 291–296.

8. Балобанова Д. О. Зміна понять: від політики боротьби зі злочинністю до політики протидії злочинності. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса. 2009. Вип. 45. С. 344–348.

9. Крапчатова И. Н. Роль уголовной политики в борьбе с преступностью на современном этапе. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса. 2010. Вип. 55. С. 36–40.

10. Денисова Т. А. Корегування мети покарання як крок до гуманізації кримінальної політики. *Адвокат*. 2006. № 8. С. 7–10.

11. Денисюк С. Ф. Забезпечення правового режиму законності як пріоритетний напрямок правової політики держави у сфері правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ. *Актуальні проблеми державного управління*. Харків. 2007. Вип. 1. С. 295–301.

12. Савінова Н. А. Кримінально-правова політика забезпечення інформаційного суспільства: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2013. 40 с.

13. Бойко А. И. Проблемы синтеза уголовной политики и уголовного закона. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса. 2010. Вип. 54. С. 58–62.

13. Гаухман Л. Д., Ляпунов Ю. И. Понятие советской уголовной политики и ее основные направления: учеб. пособ. Москва: Акад. МВД СССР, 1980. 130 с.

14. Джужа О. М. Кримінально-виконавча політика та кримінально-виконавче право України. *Курс кримінально-виконавчого права: Загальна та Особлива частини*: навч. посіб. / О. М. Джужа, В. О. Корчинський, С. Я. Фаренюк, В. Б. Василець ; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Юрінком Інтер, 2001. Тема 1. С. 7–27.

15. Єпур Г. В. Необхідність комплексного методу дослідження процесу розвитку кримінальної політики. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2002. № 1. С. 130–139.

16. Шепітько М. В. Кримінальна політика у сфері забезпечення діяльності органів правосуддя: монографія. Харків: Апостіль, 2021. 192 с.

Пилипенко Дмитро Олексійович
*декан факультету № 2 Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

МІЖГАЛУЗЕВІ ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

Міжгалузеві принципи як й загальноправові являють собою групу основоположних засад, які відіграють ключову роль для галузі кримінально-виконавчого права нашої держави. Міжгалузеві засади поруч з галузевими формують подальший вектор розвитку й відображення загальноправових принципів із специфікою характерною для міжгалузевої їх реалізації. В.М.

Косович аналізуючи вказане питання, відносить міжгалузеві принципи до категорії так званих «спеціальних засад». Так науковець зазначає, що серед різноманітних класифікацій вирізняється з огляду на їх відображення в нормативно-правових актах України, тобто практичність використання, розмежування принципів на загальні (основоположні) та спеціальні (міжгалузеві, галузеві й інституційні) [1, с. 43]. В.В. Лямзенко та Л.В. Котова зазначають, що міжгалузеві принципи відображають єдині риси кількох галузей права [2, с. 118].

О.В. Гальцова та А.Х. Степанюк поділяючи точку зору О.Л. Захарова зазначають, що міжгалузеві принципи конкретизують зміст загальноправових принципів та забезпечують їх внутрішню єдність, спрощують тексти законів, роблять правові приписи більш гнучкими і пристосованими для регулювання й охорони динамічних суспільних відносин, а у випадках наявності прогалин правовому регулюванню суспільних відносин вони покликані виконати роль компенсуючого механізму. Саме міжгалузевим принципам відведена значна роль у регулюванні суспільних відносин, тому їх дослідження має велике значення для встановлення сутності права, правильного застосування правових норм і подальшого удосконалення законодавства. Автори зазначають, що міжгалузеві принципи становлять інтерес для кримінально-виконавчого права, вони тісно пов'язані із загальноправовими, конкретизують зміст останніх. У свою чергу до міжгалузевих принципів га думку вчених відносяться: диференціація й індивідуалізація виконання покарань; невідворотність виконання і відбування покарань; повага до прав і свобод людини [3, с. 37-38].

Досліджуючи зазначене питання Е.М. Наджафлі вказує, що міжгалузеві принципи є спільними засадами декількох галузей права, які найчастіше мають подібні елементи, такі як суб'єкти, характер правовідносин, відмінним у цьому випадку є лише об'єкт [4, с. 107-114]. Частково погоджуючись з автором, вважаємо, що запропонована конфігурація елементів міжгалузевості окремих принципів не завжди має подібну інтерпретацію. Так вказані принципи можуть стати основою врегулювання правовідносин в межах однієї галузі права, але з одночасним застосуванням нормативно-правових актів, що належать до різних галузей права. Така конвергенція законодавчих та підзаконних нормативно-

правових документів в межах врегулювання правовідносин однієї конкретної галузі права свідчатиме про єдність як правовідносин, зміст (характер) правовідносин та об'єкт цих правовідносин. Якщо мова йде про врегулювання певних правовідносин в межах галузі кримінально-виконавчого права, де «наріжним каменем» яких є засуджений та його правовий статус, то, відповідно, об'єкт таких правовідносин є обов'язковим елементом таких відносин. Проте якщо міжгалузеві засади стають основою для врегулювання правовідносин в різних галузях права, які попри їх схожість на перекликаються у практичній площині, а реалізуються «колінеарно», то за таких умов вже доцільно вести мову відмінності не лише у об'єкті правовідносин, а й у суб'єктах, які задіяні в цьому процесі.

Враховуючи викладене міжгалузевими принципами слід вважати правові засади, які є актуальними й реалізуються в різних галузях права. Специфіка цих засад полягає у критеріях конвергентності та колінеарності. Конвергентність полягає у застосуванні норм різних галузей права для визначення правового положення конкретних суб'єктів та/або правовідносин в галузі кримінально-виконавчого права (наприклад - застосування норм КК, КВК та КПК при умовно-достроковому звільненні засуджених від відбування покарання). Колінеарність передбачає актуальність й реалізацію міжгалузевого принципу в різних галузях права під час визначення правового положення різних суб'єктів та/або правовідносин в різних галузях права (наприклад – актуальність принципу презумпції невинуватості для сфер кримінально-виконавчого, кримінального процесуального та адміністративного права).

Список використаних джерел:

1. Косович В.М. Нормативне закріплення принципів права як чинник досконалості нормативно-правових актів України. Науково-інформаційний вісник. Право, 2013. № 7. С. 40 – 50.

2. Лямзенко В.В., Котова Л.В. Систематизація галузевих та міжгалузевих принципів трудового права України. Актуальні проблеми права : теорія і практика, 2016. №32. С. 117 – 124.

3. Гальцова О.В, Степанюк А.Х. Принцип поваги до прав і свобод людини у кримінально-виконавчому законодавстві, виконанні і відбуванні покарань : монографія. Харків : Право, 2020. 224 с.

4. Наджафлі Е.М. Класифікація принципів здійснення адвокатської діяльності в Україні. Юридичний бюлетень, 2018. Випуск 7. ч. 1. С. 107 – 114

Юрій Радзівський
*адвокат, керуючий партнер АО «Радзівський і партнери» м. Київ,
здобувач наукового ступеня доктора філософії
наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ*

ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ОБҐРУНТУВАННЯ В УХВАЛІ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ РИЗИКІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ Ч. 1 СТ. 177 КПК УКРАЇНИ

Основною задачею судового контролю в кримінальному провадженні є дотримання прав, свобод та інтересів осіб громадян. Особливого значення здійснення судового контролю набуває при обранні запобіжних заходів щодо підозрюваних обвинувачених, коли права і свободи особи є найбільш вразливими. При застосуванні запобіжного заходу можуть бути обмежені такі основоположні права громадян, як право на свободу та право на свободу пересування.

На етапі обрання запобіжного заходу вини особи ще не встановлено, але з метою захисту суспільства від нових злочинних посягань та забезпечення інтересів кримінального провадження може виникати необхідність обмежити особу в певних правах, зокрема в свободі. Таке обмеження має відбуватися тільки за наявності передбачених законом підстав, обережно і обґрунтовано. Обов'язково при цьому має дотримуватися балансу між правами конкретної людини і інтересами суспільства, держави. Свавільне застосування запобіжних заходів є неприпустимим за будь-яких обставин.

Запобіжний захід повинен застосовуватись лише у разі крайньої необхідності, якщо неможливо забезпечити належну поведінку підозрюваного у інший спосіб, а шкода спричинена застосуванням запобіжного заходу буде менша ніж та, яка могла б наступити.

Ні у практиків, ні в науковій доктрині не виникає сумнівів, що загальна вимога щодо обґрунтованості судових рішень (ч. 3 ст. 370 КПК) розповсюджується на рішення слідчих суддів при обранні запобіжних заходів. Згідно зазначеної норми обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до статті 94 КПК.

Як відомо, крім обґрунтованої підозри підставою для застосування запобіжного заходу є та наявність ризиків, передбачених ч. 1 ст. 177 КПК. З ч. 3 ст. 176 КПК слідує, що ризики мають бути доведені під час розгляду клопотання слідчим суддею. КПК чітко не розкриває зміст та сутність критеріїв, за якими можна встановити наявність чи відсутність кожного конкретного ризику, та зміст «достатніх підстав», залишаючи це на суб'єктивну оцінку слідчого судді.

Якщо про прокурор або слідчий заявляють про наявність конкретних ризиків згідно ч. 1 ст. 177 КПК, вони мають посилатися на конкретні докази, сукупність яких може доводити безсумнівну наявність такого ризику. Гіпотетичне посилення на ймовірне існування ризиків згідно ст. 177 КПК є

неприпустимим, така ситуація має призводити до відмови у застосуванні запобіжного заходу з боку слідчого судді.

Передбачені ст. 177 КПК ризики, як підстави застосування запобіжного заходу, мають «доказово-прогностичний» характер, що дає можливість зробити імовірний висновок про майбутнє в поведінці особи. Очевидно, що це зумовлює певну специфіку доведення наявності таких ризиків і суттєво його ускладнює. Ймовірність того, що підозрюваний вирішить переховуватися від слідства або вплинути на свідків буде завжди існувати, але це є лише припущення і самого його недостатньо для застосування запобіжного заходу.

Запобіжні заходи в переважній більшості застосовуються не за конкретну недобросовісну поведінку підозрюваного, що вже відбулася в минулому, а превентивно, як гарантія забезпечення належної процесуальної поведінки особи в майбутньому.

Ризики згідно ст. 177 КПК повинні доводитися конкретними доказами про вчинення особою певних дій, направлених на перешкоджання слідству або здійснення підготовки для такого перешкоджання. Так, наприклад, належним доказом наявності ризику переховування від слідства є придбання особою квитків для виїзду за кордон, продаж особою належного їй майна і придбання іноземної валюти. Підтвердження спілкування з певними особами за наявності заборони на таке спілкування буде свідчити про наявність ризику незаконного впливу на свідків і потерпілих. Порушення умов запобіжних заходів в минулому може свідчити про високу ймовірність повторення цього в майбутньому.

На жаль, на практиці доведення ризиків згідно ч. 1 ст. 177 КПК не відбувається належним чином. У переважній більшості клопотань про обрання запобіжного заходу використовуються шаблонні формулювання, не підтвержені доказами, які зводяться до опису тяжкості вчиненого злочину, тяжкості покарання за вчинений злочин, посилення та відсутність постійного місця роботи, стабільного прибутку, резонансність злочину. Одного разу, наприклад, наявність ризику переховування від органів досудового розслідування мотивувалась тим, «що у Житомирській області є дефіцит електронних засобів контролю», у зв'язку із чим відсутня можливість перевірки виконання умов запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту. Нерідко такий формальний підхід до доказування ризиків згідно ч. 1 ст. 177 КПК не знаходить належної оцінки з боку слідчого судді і зазначені «шаблонні формулювання» переносяться в ухвали про застосування запобіжних заходів.

В практиці нерідко зустрічаються ухвали про застосування запобіжних заходів, де ризик переховування від слідства і суду підтверджується виключно тяжкістю обвинувачення. І це не дивлячись на те, що ЄСПЛ в своїх рішеннях неодноразово звертав увагу, що тримання під вартою не може обумовлюватися лише тільки тяжкістю покарання за вчинений злочин. Іноді наявність ризику впливу на свідків і потерпілих обґрунтовується тим, що свідки і потерпіли ще не допитані в суді і це означає, що обвинувачений може чинити на них тиск. Ризик вчинення нових злочинів нерідко обґрунтовується кількістю інкримінованих правопорушень. Відсутність постійного місця роботи, стабільного прибутку, і,

особливо, резонансність злочину також дуже часто виступають в ухвалах слідчих суддів підтвердження наявності ризиків.

Неналежне обґрунтування наявності ризиків в ухвалах слідчих суддів про застосування запобіжних заходів неодмінно має призводити до подальшого скасування цих ухвал судом апеляційної інстанції на підставі п. 2) ч. 1 ст. 409 КПК з причини невідповідності висновків суду, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження (висновки суду не підтверджуються доказами, дослідженими під час судового розгляду).

Викладена вище практика є неприпустимою. Для її виправлення пропонуємо доповнити ч. 3 ст. 176 Кримінального процесуального кодексу України після слів «не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам.» наступним реченням «Наявність ризиків не може обґрунтовуватися припущеннями».

Ткаченко Андрій Владимирович,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДІЇ, ЩО ДЕЗОРГАНІЗУЮТЬ РОБОТУ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституція України проголосила людину найвищою соціальною цінністю в державі. Для забезпечення такого постулату у ст. 92 Основного Закону визначено найбільш важливі сфери суспільного розвитку, які визначаються виключно законами України. Однією з них є організація і діяльність органів і установ виконання покарань, що відносить будь-які порушення законності у цій сфері до таких, які негативно впливають на розвиток країни і, як наслідок, призводять до неможливості належного забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

У зв'язку із цим вчинення збоку засуджених дій, що дезорганізують роботу установ виконання покарань (ст. 392 КК України), свідчить як про посягання на одну з найбільш важливих сфер суспільного розвитку, так й про їх підвищену небезпечність через небажання стати на шлях виправлення.

Більш того, злочин, передбачений ст. 392 КК України, є багатооб'єктним, оскільки напади на адміністрацію супроводжуються вчиненням здебільшого злочинів проти життя і здоров'я людини [1, с. 5].

За даними Державної судової адміністрації України, протягом 2010-2022 рр. за вчинення злочину, передбаченого ст. 392 КК України, засуджено лише 17 осіб; в розрізі років: 2010 р. – одна, 2011 р. – жодної, 2012 р. – дві, 2013 р. – жодної, 2014 р. – одна, 2015 р. – дві, 2016 р. – п'ять, 2017 р. – дві, 2018 р. – 3,

2019 р. – 1, з 2020 р. і до тепер – жодної. Очевидно, що кількість засуджених явно дисонує з реальною картиною пенітенціарної злочинності, що у своїй більшості має латентний характер. Особливо це питання актуалізувалося із зв'язку із війною, розпочати рашистами 22 лютого 2022 року.

Також слід вказати на активізацію правозахисників та деяких вчених щодо захисту прав засуджених: більшість із них відносять ст. 392 КК України (разом із ст. 391 КК України – злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань) до інструменту незаконного впливу персоналу на засуджених та пропонують їх декриміналізувати.

Мною ще у 2017 році обґрунтовано, що засуджені як такі, що є потерпілими від злочину, передбаченого ст. 392 КК України, є особи, які відбувають покарання у виді обмеження волі (ст. 61 КК України), позбавлення волі на певний строк (ст. 63 КК України) або довічного позбавлення волі (ст. 64 КК України) в установі виконання покарань незалежно від їх поведінки (тобто незалежно від того, чи стали вони на шлях виправлення) [2, с. 4].

З початком війни питання про смертну кару в Україні знову актуалізувалося. Знову ж таки питання виникає питання щодо доцільності існування ст. 392 КК України.

З цього приводу наведу досить нетипову точку зору В.В. Шаблистого. Він зазначає, що кожен українець, який втратив своїх рідних та близьких, друзів чи знайомих (а це фактично всі громадяни) на цій проклятій, але Вітчизняній Визвольній війні, прагнуть одного – Перемоги, а вже потім сатисфакції. Для більшості це природне прагнення помсти, повної відплати – всі українці, як і я, із певним задоволенням спостерігаємо за опублікованими фото – та відеоматеріалами понівечених трупів орків, які удобрюють наші родючі ґрунти. Це я як людина, а як юрист – ст. 300 КК України (ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію) в умовах воєнного стану хтось відміняв... Смертна кара для рашистів є дуже гуманним видом покарання, оскільки виключає будь-які страждання. Після нашої Перемоги всі військовополонені (яких не обміняють на наших Героїв) та найманці мають дуже тривалі терміни безкоштовно разом із українцями колаборантами та державними зрадниками працювати на найважчих роботах із відбудови всіх зруйнованих міст, містечок, селищ та сіл. Із заробітних плат всіх громадян ерефії, їх дітей, внуків та правнуків (особливо із родичів військових злочинців) має стягуватися до 30 % у фонд відбудови України. Найголовніше, хто сказав, що смертної кари шляхом фізичного знищення зрадників нашими партизанами не існує? Однозначно, ця практика має бути поширена на багато років наперед – по всьому світу військові рашистські злочинці – від рядових виконавців до військово-політичного керівництва оркостану мають завжди жити у страху. Чого саме та кого саме їм треба буде боятися – час покаже [3, с. 103].

Такими чином, в умовах воєнного стану питання про кримінальну відповідальність за дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань є актуальним з точки зору такої дезорганізації, що вчиняється окупантами. Ці

питання однозначно мають мати своє подальше наукове дослідження.

Список використаних джерел:

1. Шаблистий В.В., Ткаченко А.В. Кримінальна відповідальність за дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань: монографія; ред. В.В. Шаблистий. Дніпро Видавець Біла К., 2018. 152 с.
2. Ткаченко А.В. Кримінальна відповідальність за дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Дніпро, 2017. 17 с.
3. Шаблистий В.В. Верховенство права та смертна кара для рашистів за звірства в Україні. Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 28 лют. 2023 р.). Дніпро: ДДУВС, 2023. С. 102-103.

Чигрина Галина Леонідівна

професор кафедри кримінальних розслідувань

Навчально-наукового інституту економічної безпеки та митної справи

Державного податкового університету

кандидат юридичних наук, доцент

полковник податкової міліції у відставці

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ НА ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Українське прислів'я зазначає: «Добрий початок – половина діла!». Цим мудрим народним висловом, на нашу думку, доцільно керуватися й у кримінальному провадженні, зокрема, на початку досудового розслідування кримінальних правопорушень. Категорично не погоджуємося з думкою тих фахівців-практиків та науковців, які вважають, що всі заяви та повідомлення про вчинені правопорушення повинні заноситися до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), необхідно проводити досудове розслідування і таким чином, буцімто, можна забезпечити дотримання прав і свобод людини у кримінальному провадженні, та справедливе судочинство. Рахуємо, що вислів «статей у Кримінальному кодексі України багато – щось та підберемо під час досудового розслідування» не повинен мати місця у правовій державі.

Кримінальна відповідальність є найсуворішим видом юридичної відповідальності. Зазначене актуалізує питання забезпечення прав і свобод людини під час кримінального провадження, особливо – на початку досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) [1], на думку міжнародних експертів, вітчизняних науковців та фахівців-практиків, є одним з кращих на теренах європейського простору і

містить достатню кількість запобіжників щодо необґрунтованого початку кримінального переслідування (кримінального провадження) та притягнення до кримінальної відповідальності.

Серед ключових запобіжників можна виділити наступні:

1. визначення попередньої правової кваліфікації кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність при внесенні відомостей до ЄРДР (п. 5 ч. 5 ст. 214 КПК України (Початок досудового розслідування));

2. слідчий (детектив), який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування, а дізнавач - керівником органу дізнання, а в разі відсутності підрозділу дізнання - керівником органу досудового розслідування (ч. 1 ст. 214 КПК України (Початок досудового розслідування));

3. слідчий (детектив), дізнавач невідкладно у письмовій формі повідомляє керівника органу прокуратури про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України (ч. 6 ст. 214 КПК України (Початок досудового розслідування));

4. прокурор, який здійснюватиме повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні, визначається керівником відповідного органу прокуратури після початку досудового розслідування. У разі необхідності керівник органу прокуратури може визначити групу прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, а також старшого прокурора такої групи, який керуватиме діями інших прокурорів (ч. 1 ст. 37 КПК України (Призначення та заміна прокурора)). Також керівник прокуратури на початку досудового розслідування має ще ряд суттєвих повноважень, які покликані забезпечити дотримання прав і свобод людини;

5. заявник має право отримати від органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію та витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) (пп. 1 та 1-1 ч. 2 ст. 60 КПК України (Заявник)).

Таким чином законодавцем створений дієвий процесуальний механізм, який здатен забезпечувати дотримання прав і свобод людини на початку досудового розслідування кримінальних правопорушень і убезпечувати від необґрунтованого кримінального переслідування.

Але статистика річ переконлива і свідчить вона про протилежне. Так, статистичні дані про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування, розміщені на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора, зазначені у Єдиних звітах за січень-грудень 2020-2022 року та січень-квітень 2023 року [2], зокрема у *Розділі 1* (Загальні відомості про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та результати їх досудового розслідування) *Таблиці 1.1. – колонка 1* (Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді) та *колонка 8* (Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом) наступні:

	2020 (січень- грудень)	2021 (січень- грудень)	2022 (січень- грудень)	2023 (січень- квітень)
<i>Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді</i>	360 622	321 443	362 636	172 267
<i>Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом</i>	148 332	153 109	113 159	42 704

Наведені статистичні дані дозволяють зробити такі висновки:

1. закінчується направленням до суду з обвинувальним актом тільки третя частина розпочатих проваджень кримінальних правопорушень;

2. тенденції до зменшення кількості розпочатих та направлених до суду кримінальних проваджень з року в рік не спостерігається, не зважаючи на пандемію, яка розпочалася з березня 2020 року, та широкомасштабне вторгнення російських військ на територію України у лютому 2022 року.

Спілкування з фахівцями-практиками, вивчення матеріалів кримінальних проваджень та вироків судів, а також власний понад 15-річний практичний досвід слідчої роботи дають підстави говорити про значення якісної, злагодженої роботи правоохоронних та, в окремих випадках – контролюючих органів, в процесі виявлення фактів вчинення кримінальних правопорушень та на початку досудового розслідування, та подальший вплив її на хід не тільки досудового розслідування, але й забезпечення справедливого судового розгляду кримінального провадження.

Враховуючи викладене, можемо виділити наступні причини, які, у разі їх ігнорування слідчими (дознавачами, детективами, прокурорами) на початку досудового розслідування, зазвичай тягнуть за собою порушення прав людини у кримінальному провадженні:

1) недостатність матеріалів («сирі», недопрацьовані матеріали – за висловлюванням фахівців-практиків), які стали підставою для попередньої правової кваліфікації правопорушення та внесення відповідних відомостей до ЄРДР (наприклад, відсутність документів, які підтверджують суму завданих збитків – за наявності тільки аналітичної довідки та/чи акту (висновку) за результатами проведеної перевірки; відсутність попереднього експертного дослідження предмету кримінального правопорушення щодо його невідповідності існуючим стандартам, підроблення (наприклад документу, підакцизного товару тощо); дослідження щодо віднесення вилученого предмета (пристрою) до категорії вогнепальної чи холодної зброї, що наразі є актуальним для України, тощо), результатом чого є недотримання розумних строків (затягування) досудового розслідування та неможливість прийняти законне рішення у кримінальному провадженні вже під час досудового розслідування;

2) необґрунтоване затримання особи на початку досудового розслідування і поспішне повідомлення їй про підозру за відсутності достатніх підстав, результатом чого є подальша зміна змісту підозри чи закриття кримінального провадження за відсутністю події (складу) кримінального правопорушення;

3) відсутність достатніх доказів вчинення кримінального правопорушення на стадії початку кримінального провадження, сподівання на усунення цієї прогалини шляхом подальшого проведення процесуальних дій, зокрема, негласних слідчих (розшукових) дій, та неможливість, з різних причин, зібрати достатню кількість доказів під час досудового розслідування;

4) відсутність визначеної на початку досудового розслідування та узгодженої з прокурором, який здійснює процесуальне керівництво, стратегії розслідування кримінального правопорушення. Як свідчить спілкування з фахівцями-практиками, вивчення слідчої та судової практики, непоодинокі факти коли прокурор самоусувається від процесуального керівництва, а в судовому засіданні відмовляється від подальшого підтримання державного обвинувачення. Такі випадки не повинні виникати в правовій державі і кожен з них доцільно аналізувати на спільних нарадах слідчих (детективів) та прокурорів та, за потреби – вирішувати питання про притягнення винуватих до відповідальності за службову недбалість. Крім того подібні випадки повинні бути предметом обговорення та вивчення під час здійснення службової підготовки слідчих (дознавачів, детективів) та прокурорів з метою підвищення професійної майстерності працівників прокуратури та слідства;

5) відсутність командної роботи, на стадії початку кримінального провадження (прагнення за будь-яку ціну розпочати кримінальне провадження, тим самим напрацьовуючи «власні» показники роботи) приводить до втрати доказів і сприяє уникненню підозрюваними відповідальності та справедливого покарання за вчинені протиправні дії. Чинним КПК України [1] не передбачено створення слідчо-оперативної групи у кримінальному провадженні з метою здійснення досудового розслідування, що, на нашу думку, є недоліком і втратою роками напрацьованої вітчизняної практики взаємодії оперативних та слідчих підрозділів (так званого, «оперативного супроводження» кримінального провадження (кримінальної справи)) під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. Наразі, керівником органу досудового розслідування може створюватися слідча група і призначатися старший групи (п. 1 ч. 2 ст. 39 КПК України (Керівник органу досудового розслідування)). Таким чином втрачаються докази, співробітники оперативних підрозділів, контролюючих органів (аналітики, детективи), які виявили правопорушення не мають доступу до матеріалів досудового розслідування, втрачають інтерес до кінцевого результату – фактичного притягнення підозрюваних до кримінальної відповідальності.

На нашу думку, доцільно внести зміни до чинного КПК України, доповнивши його можливістю включення співробітників оперативних підрозділів до складу слідчо-оперативної групи, яка здійснює досудове розслідування кримінального провадження. Такий підхід буде ефективнішим, ніж доручення на проведення окремих процесуальних дій, які передбачені чинним КПК України.

Фахівцям-практикам (слідчим, детективам, дізнавачам), при вирішенні питання про початок досудового розслідування, доцільно до початку

кримінального провадження, у непроцесуальній формі, спілкуватися зі спеціалістами, які виявили кримінальне правопорушення. Метою цього спілкування буде консультація щодо застосованого підозрюваним способу вчинення правопорушення, засобів та предметів, використаних для реалізації протиправного умислу, вилучення наявних у спеціаліста, який виявив кримінальне правопорушення копій документів, фото- та відеоматеріалів тощо.

Такий підхід, за активного заохочення його керівництвом правоохоронних, контролюючих органів та прокуратури, з успіхом може покращити якість та наповнити змістом матеріали, які стали підставою для початку кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.05.2023)

2. <http://www.gp.gov.ua> – офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора (дата звернення: 20.05.2023).

СЕКЦІЯ 3. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В СФЕРІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Абусова Крістіна Олексіївна

курсантка

*Криворізький навчально-науковий інститут
Донецький державний університет внутрішніх справ*

Нестеренко Катерина Олександрівна

доцентка кафедри державно - правових дисциплін

*Криворізький навчально-науковий інститут
Донецький державний університет внутрішніх справ*

кандидат юридичних наук, доцент

МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ ПЕРЕЙНЯТТЯ ДОСВІДУ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

Розробка та впровадження безпілотних літальних апаратів (БпЛА, дронів) в правоохоронну діяльність є однією з найбільш актуальних тем у галузі застосування новітніх технологій. За останні роки, спостерігається стрімкий розвиток цієї сфери в усьому світі, зокрема в країнах, які раніше не займалися науковою розробкою та виробництвом БпЛА, таких як Іран, Норвегія, Пакистан, Польща, Сирія, Чехія.

Однак, варто зазначити, що інші країни також зробили значний прогрес у використанні БпЛА у правоохоронних операціях. Наприклад, Ізраїль і Німеччина розробляють і використовують нові технології, що дозволяють підвищувати ефективність та точність дій поліції. У свою чергу, США мають вже значний досвід використання БпЛА у діяльності поліції та їхні Федеральне управління цивільної авіації авторизувало використання БпЛА для різноманітних діяльностей 74 урядових агентств, включаючи правоохоронні органи в різних штатах. Наприклад, Montgomery County в Техасі, Mesa County Sheriff's Department в Колорадо та Grand Forks в Північній Дакоті вже успішно використовують БпЛА для забезпечення безпеки та ефективності поліцейських операцій. Запровадження дронів у діяльність Національної поліції України може бути кроком до покращення якості та безпеки проведення поліцейських операцій.

Дозвіл FAA надав можливість правоохоронним органам США використовувати дрони для детального обстеження місць скоєння злочину і пошуку потерпілих [1]. На нашу думку, така інновація може бути застосована і в Україні, більш того бути досить ефективною.

Використання безпілотників у діяльності поліції є актуальним трендом в сфері захисту громадської безпеки. Серед найпоширеніших застосувань можна

виділити відеоспостереження, рятувальні операції, аналіз місць злочинів, контроль за транспортними потоками та переслідування злочинців. Наприклад, у червні 2018 року компанія Axon оголосила про поставки патрульних дронів поліції США за програмою Axon Air. Усі дрони з'єднані з системою управління даними Evidence.com, куди надходить інформація з камер дронів. Axon Air пропонує підрозділам поліції функції, які можуть виконувати БПЛА, такі як розшукування та рятування людей, проведення реконструкції автомобільних аварій, спостереження за великими скупченнями людей, переслідування правопорушників та моніторинг будівель. Ми вважаємо, що перспектива застосування таких засобів у діяльності Національної поліції України буде прогресивним та конкурентоспроможним.

Відповідно до Інструкції із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, затвердженої наказом МВС України від 18.12.2018 р. № 1026 та зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 11 січня 2019 р. за № 28/32999, безпілотний літальний апарат – це «повітряне судно, призначене для виконання польоту без пілота на борту, керування польотом якого і контроль за яким здійснюються за допомогою спеціальної станції керування, що розташована поза повітряним судном».

Для забезпечення виконання вимог авіаційного законодавства України, правоохоронні органи можуть використовувати безпілотні літальні апарати (далі БПЛА), які можуть бути обладнані системами фото- та відеозапису в залежності від їх технічних характеристик.

Правила використання відеокамер на БПЛА визначаються керівництвом з льотної експлуатації дронів або інструкцією виробника з урахуванням умов польотів, погодних умов та часу доби. При складанні польотного завдання, в якому визначається час роботи систем фото- та відеозапису на БПЛА, дотримуються всіх вимог законодавства. Керівник підрозділу поліції затверджує польотне завдання, а після його виконання інформація з карти пам'яті або флеш-карти безпілотних літальних апаратів передається працівнику поліції, який ставив завдання, і це зафіксовується в польотному завданні. [2].

БПЛА є новаторськими та потужними інструментами для контролю, виявлення, спостереження та реєстрації інформації. З основних переваг застосування цими мобільними літальними апаратами є те, що ними легко управляти і вони можуть використовуватися як на відкритих територіях, так і в населених районах. Завдяки своїм технічним характеристикам, БПЛА можуть ефективно застосовуватися для проведення різних подій, таких як культурно-масові, суспільно-політичні та спортивні, а також для припинення масових заворушень. Безпілотні літальні апарати можуть експлуатуватися цілодобово або в змінному режимі.

Застосування висотного відеоконтролю з використанням БПЛА дає змогу в одночасному режимі охопити площу розміром до 15 км, що дозволяє своєчасно виявляти місця виникнення конфліктів, вчинення протиправних дій та оперативно управляти наземними нарядами поліції. Це надає можливість

керівнику операції об'єктивно оцінювати ситуацію і приймати рішення щодо управління силами та засобами поліції для припинення правопорушень. Цими властивостями активно користуються Сполучені Штати Америки та інші провідні країни світу.

Наша країна насправді, в повній мірі, оцінила переваги застосування безпілотних літальних апаратів з початком повномасштабного вторгнення російської федерації. БпЛА стали незамінними помічниками Збройних Сил України і допомагають нашим воїнам боротися з ворогом в будь-які час, місцевість та погодні умови. Дійсно, на практиці наші воїни дослідили ефективність взаємодії новітньої технології та збройних сил. Завдяки тактико-технічним характеристикам БпЛА є зручним у використанні та не потребує додаткового спорядження та обслуговування.

Єдиною можливою проблемою у застосуванні є необхідність додаткового навчання для того, щоб вправно керувати та розуміти справжні можливості БпЛА.

Саме для цього у деяких вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ реалізують проект з підготовки пілотів-операторів дронів. На нашу думку, ця ініціатива є прогресивною та необхідною і не тільки в умовах воєнного часу.

Вважаємо, що гарною перспективою буде на загальних підставах впровадити у Департамент Патрульної поліції вивчення додаткового курсу по керуванню БпЛА. Переконані, що для освоєння дрону та для отримання елементарних навичок поводження з ним майбутнім фахівцям потрібно вивчати наступні дисципліни: загальні технічні характеристики квадрокоптерів, тактику застосування БпЛА, радіочастоти, топографію, метеорологію та набути практичних навичок щодо управління новітніми дронами. Спочатку поліцейські мають навчатися на симуляторах, потім вже переходити до льотної практики. Для збільшення позитивного результату по закінченні курсу, на нашу думку, його мають викладати пілоти з бойовим досвідом. Або ж можна організувати міжнародну програму перейняття досвіду, наприклад у США, це напевно навіть буде більш прогресивно, адже ті країни вже використовують БпЛА у діяльності правоохоронних органів і в них вже є певний досвід та результати, які нам можуть дуже допомогти. Наприкінці курсу має бути обов'язковий іспит.

Ми упевнені, що дрони стануть корисним нововведенням та дозволять патрульним поліцейським більш ефективно попереджувати та швидше реагувати на правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Гуляев А.А. Кримінальна наука і технології: інновації та розвиток/Анатолій Гуляев // Вид. «Нова книга» – 2019.
2. Інструкція із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису : Наказ МВС України від 18.12.2018 р.

№ 1026, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 11 січня 2019 р. за № 28/32999.

Близнюк Єлизавета Олегівна
*студентка 1 курсу освітнього ступеня «Магістр»
Донецький державний університет внутрішніх справ*
Науковий керівник
Нестеренко Катерина Олександрівна
*доцентка кафедри державно - правових дисциплін
Криворізький навчально-науковий інститут
Донецький державний університет внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Гендерна рівність є однією з основних складових прав людини та її захисту. В сфері правоохоронної діяльності, де важливо забезпечити права та свободи кожного громадянина, гендерна рівність відіграє особливу роль.

В сучасній юридичній науці склались різні підходи щодо дефініції правоохоронної діяльності. Проте найбільш вдалим є визначення поняття правоохоронної діяльності О. М. Бандурки, відповідно до якого – це державна діяльність, яка здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими органами шляхом застосування юридичних заходів впливу у строгій відповідності з законом і при неухильному дотриманні встановленого ним порядку [1, с. 6].

Гендерна рівність виступає об'єктом правоохоронної діяльності, так як вона є однією із умов, керівною основою утвердження і забезпечення конституційних прав та свобод людини.

Тому її втілення в життя є завданням усієї системи органів державної влади. Особливе місце в цій діяльності належить правоохоронним органам. Закон України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» дає чіткий перелік правоохоронних органів, до яких, зокрема, належать: прокуратура, органи внутрішніх справ, служба безпеки, митні органи, пенітенціарна система, прикордонна служба, контрольно-ревізійна служба, державна податкова служба та інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [3].

Реалізуючи свої функції на практиці, правоохоронні органи повинні діяти в точній відповідності до конституційних гарантій забезпечення основних прав і свобод людини і громадянина. До останніх слід віднести наступні положення: про невідчужуваність та непорушність прав і свобод людини (ст. 21), про рівність конституційних прав і свобод громадян та про рівність громадян перед законом (ст. 24), про невід'ємне право на життя (ст. 27), про право на повагу до його

гідності (ст. 28), про право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29), про недоторканність житла (ст. 30), про таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), про неможливість втручання в особисте і сімейне життя особи (ст. 32), про право на правову допомогу (ст. 59), про неможливість притягнення до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (ст. 61), про презумпцію невинуватості (ст. 62), про право на відмову від дачі показань або пояснень щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів (ст. 63), про неможливість обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, крім випадків, передбачених Конституцією України (ст. 64) тощо [7]. Виходячи з вказаних конституційних положень та норм національного законодавства кожному громадянину на засадах рівності перед законом, незалежно від національного чи соціального походження, мови, освіти, статі, релігійних, політичних переконань гарантується право на захист з боку правоохоронних органів.

Відповідно до положень Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіка та жінки» (2005 р.) кожній особі гарантується правовий захист від дискримінації за допомогою звернення до правоохоронних органів держави [6]. Так, наприклад, Законом України «Про державну податкову службу в Україні» (1990 р.) на співробітників податкової міліції покладено обов'язок незалежно від посади, яку вони обіймають, місцеперебування і часу в разі звернення до них громадян або посадових осіб із заявою чи повідомленням про загрозу особистій чи громадській безпеці або в разі безпосереднього виявлення такої загрози, вжити заходів щодо запобігання правопорушенню і його припинення, рятування людей, надання допомоги особам, що її потребують, встановлення і затримання осіб, які вчинили правопорушення, охорони місця події і повідомлення про це в найближчий орган внутрішніх справ (ч. 2 ст.21) [4].

Цей же обов'язок покладено на співробітників органів внутрішніх справ. До компетенції ж прокуратури належить здійснення нагляду за тим, щоб не було допущено прямого або непрямого обмеження прав громадян або прямих чи непрямих їх переваг за ознаками національного чи соціального походження, мови, освіти, статі, релігійних, політичних переконань, переслідуючи по закону винних у цьому [5]. Таким чином, ми бачимо, що дискримінація за ознакою статі та відповідна заява від громадян є підставою для вчинення конкретних процесуальних дій зі сторони співробітників правоохоронних органів.

Забезпечення гендерної рівності у правоохоронній діяльності передбачає виконання таких завдань :

1. Забезпечення рівних можливостей для чоловіків та жінок у вступі до правоохоронних органів. Для цього необхідно створити рівні умови для проходження конкурсних випробувань та навчання у вищих навчальних закладах. Забезпечення рівних умов для чоловіків та жінок у процесі служби. Для цього необхідно встановити однакові вимоги до виконання службових обов'язків, однакову зарплатню та соціальні гарантії.

3. Забезпечення рівних можливостей для чоловіків та жінок у кар'єрному зростанні. Для цього необхідно створити систему оцінки та підтримки успіху для

кожного працівника, незалежно від статі.

4. Забезпечення захисту прав жінок у сфері правоохоронної діяльності. Для цього необхідно розробити спеціальні програми та процедури, які допоможуть уникнути дискримінації та насильства щодо жінок.

5. Забезпечення гендерної рівності у взаєминах з громадянами. Для цього необхідно проводити спеціальну роботу з підвищення культури поведінки працівників правоохоронних органів у відношенні до жінок та інших груп населення [2].

Забезпечення гендерної рівності у правоохоронній діяльності є важливою складовою захисту прав людини та її свобод. Для цього необхідно створити рівні умови для чоловіків та жінок у вступі до правоохоронних органів, забезпечити рівні умови для служби та кар'єрного зростання, захистити права жінок у сфері правоохоронної діяльності та підвищити культуру поведінки працівників правоохоронних органів у взаєминах з громадянами. Це допоможе забезпечити гендерну рівність та захист прав людини у сфері правоохоронної діяльності.

Список використаних джерел:

Левченко К. Б., Максименко Н. В. Гендерна рівність та особливості її впровадження в органах внутрішніх справ: наукове видання. – Харків: Права Людини, 2010. – 262 с.

Жінки в органах внутрішніх справ / К. Б. Левченко, О. А. Мартиненко. – К., 2008. – 42 с

Закон України від 23 грудня 1993 року «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів»: [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіційний веб-сайт: [сайт] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi->

Закон України від 4 грудня 1990 р. «Про державну податкову службу в Україні»: [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіційний веб-сайт: [сайт] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=509-12>.

Закон України від 5 листопада 1991 р. «Про прокуратуру»: [Електронний ресурс] /

/ 6. Закон України від 8 вересня 2005 року «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків»: [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіційний веб-сайт: [сайт] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi->

р 7. Конституція України від 28 червня 1996р. [Електронний ресурс] //

х

В

Р

Н

ва

Р

Д

Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції

Булгакова Олена Валеріївна
*завідувачка кафедри державно-правових дисциплін
Криворізький навчально-науковий інститут
Донецький державний університет внутрішніх справ
кандидат економічних наук, доцент*

ГОТОВНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ДО НАДАННЯ ДОПОМОГИ ОСОБАМ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ ГЕНДЕРНОЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Виклики, з якими стикнулась Україна через повномасштабну воєнну агресію з боку двох сусідніх країн, виявились дуже широкими за своїми наслідками для всіх категорій населення в усіх регіонах країни. Неможливо чітко виокремити наслідки виключно від воєнних дій на конкретній території через те, що система взаємодії між органами публічного управління та громадянським суспільством передбачає реалізацію основного права людини в Україні – права на життя. Воєнні дії спричинили хвилю негативних явищ в гуманітарній сфері та призвели до кризи публічної влади в окупованих районах та до необхідності швидко адаптуватись до ситуації органи публічної влади в усіх регіонах країни.

Конституцією України в ст.3 проголошено, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». На реалізацію цього основоположного права «Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1].

Саме тому готовність органів публічної влади до надання допомоги особам, які опинились в кризовій ситуації через воєнні дії, потребує розгляду і аналізу. Якщо питання про гендерно зумовлене насильство в мирні часи здебільшого полягало в сфері запобігання та протидії домашньому насильству, то агресивна поведінка військ агресора до населення в Україні вивело питання про гендерно зумовлене насильство до більш широкого кута суспільної уваги.

Слід зауважити, що в цілому допомога особам, які зазнали насильства за умов воєнних дій, надавалась вчасно і в повному обсязі щодо забезпечення медичної допомоги, відновлення втрачених документів, надання прихистку та харчування тощо. Проте слід звернути увагу на стан підготовленості службовців органів публічної влади до надання допомоги особам, які зазнали саме гендерно зумовленого насильства. Особливістю такого насильства є складний комплекс насильницького тиску, в основі якого є ксенофобія підкріплена системною пропагандою.

Розгляд готовності органів публічної влади до забезпечення реалізації права людини на отримання допомоги та збереження власного здоров'я, гідності і честі потрібно починати з оцінки системи відомчого реагування на будь-яке насильство, про яке стало відомо посадовій особі.

Система запобігання та протидії насильству, в тому числі і гендерно зумовленому, передбачає наявність Уповноваженої особи, яка є обізнаною з

питань алгоритму реагування на заявлений випадок насильства та взаємодії відповідних інститутів суспільства з надання фахової допомоги, в тому числі медичної, матеріальної, юридичної та іншої. Від Уповноваженої особи з питань заповідання насильству повинна виходити ініціатива щодо запровадження інструкцій та правил реагування на випадки насильства через виконання певної послідовності дій, а саме: прийняття звернення (повідомлення), документування заяви (звернення), надання інформації Уповноваженій особі в організації, визначення заходів невідкладної допомоги або термінове залучення фахової допомоги, за необхідності - організація супроводу (захисту) від Уповноваженої особи організації.

Потрібно взяти до уваги, що в повсякденній діяльності посадова особа при виконанні свої обов'язків не завжди здатна вірно реагувати на повідомлення про факт насильства і вірно організувати комплексну допомогу, а можливо і захист, постраждалої особи. Тому є дуже важливим в кожному органі публічної влади мати прописану систему інструкцій реагування на повідомлення про насильство, в тому числі і гендерно зумовленого. Будь-яке повідомлення про насильство є емоційно важким як для заявника, так і для особи, яка приймає таке повідомлення. Проте, надлишкова емоційність радше зашкоджує у наданні адекватної допомоги та запобіганні ретравматизації всіх учасників процесу надання допомоги постраждалій особі.

Слід звернути увагу на складність ситуації гендерно зумовленого насильства з наявністю сексуального насильства. Наразі в Україні відсутні необхідні ефективні та всебічні *механізми документування та фіксації злочинів сексуального насильства, пов'язаних із конфліктом*. Окрім того, співробітники компетентних відділів правоохоронних органів та органів прокуратури не завжди знайомі із принципами та стандартами роботи із постраждалими від таких злочинів. Саме тому видається необхідним, щоб відповідні органи влади України забезпечували *систематичний збір інформації щодо випадків вчинення актів сексуального насильства, пов'язаного із конфліктом*, зокрема з метою передачі до Канцелярії прокурора Міжнародного кримінального суду [2].

Для цього українське законодавство необхідно доповнити положеннями, які будуть ґрунтуватись на приписах *Міжнародного протоколу із документування та розслідування сексуального насильства в конфлікті* [2]. Міжнародний протокол — це комплекс керівних вказівок та рекомендацій, які визначають найкращі практики із документування та розслідування сексуального насильства як воєнного злочину, злочину проти людяності, акту геноциду або інших тяжких порушень міжнародного кримінального права, міжнародного права прав людини або гуманітарного права [2].

Відповідно до Міжнародного протоколу, першим основним принципом документування сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, є зобов'язання не завдавати шкоди (ст. 85). Це означає, що особи, які здійснюють роботу із постраждалими з метою документування випадків сексуального насильства повинні якнайкраще розуміти можливі негативні наслідки від документування свідчень для самих постраждалих та інших свідків, а також для

спільноти загалом. Вони мають вживати заходів з метою запобігання такій шкоді або її мінімізації. Попри те, що під час документування випадків таких злочинів повністю уникнути всіх ризиків неможливо, основою та пріоритетом всього процесу повинні залишатись безпека та гідність постраждалих осіб. Рекомендується також забезпечувати баланс ризику завдання додаткової шкоди та прагнення потерпілого покарати винного і отримати відшкодування збитків [3].

Другим принципом є повага до автономії особи (ст.88), що передбачає можливість постраждалої особи приймати власні рішення на основі її цінностей та переконань. При цьому, слідчий має розрізняти випадки, коли ті або інші рішення ухвалюються постраждалою особою на основі власних інтересів, а коли диктуються очікуваннями родини чи суспільства. В будь-якому випадку, постраждала особа повинна отримати максимальну інформацію щодо доступних їй варіантів послуг та допомоги при дотриманні принципу конфіденційності [3].

Третім є принцип інформованої згоди (с. 89-90), що базується на принципі автономії та передбачає, що постраждала особа може самостійно обирати спосіб та хід документування сексуального насильства, що вона пережила, або свідком якого стала. При цьому слідчі мають отримувати таку згоду на кожній стадії процесу (наприклад, на опитування та/або огляд, фотографування, передачу наданої інформації до будь-яких служб підтримки або третім сторонам) [3].

Четвертим є принцип конфіденційності (с. 95-96). Правоохоронці мають забезпечувати обізнаність всіх зацікавлених сторін щодо того, яка інформація якими особами та в який спосіб буде надалі зберігатися та використовуватися. Окрім того, необхідно визначити правила щодо отримання дозволу на аудіо- чи відеозапис. За необхідності, повинні бути передбачені заходи захисту персональної інформації про постраждалих та свідків та їхніх свідчень. Наприклад, можуть бути передбачені процедури використання псевдонімів або інших систем кодування наданої інформації. Співробітники також повинні докладно, зрозуміло та чітко пояснювати відповідним особам зміст правил конфіденційності та отримувати від них інформовану згоду на використання інформації. Міжнародний протокол передбачає також механізми узгодження з постраждалими та свідками порядку взаємодії з ними в присутності інших осіб, а також порядку підтримки зв'язку з метою забезпечення їхньої приватності та безпеки [3].

Воєнний конфлікт в Україні, нажаль, триває і складно передбачити термін його завершення. Повідомлення про гендерно зумовлене насильство в умовах війни продовжують надходити і будуть надходити невизначений час, саме тому кожному органу публічної влади необхідно запроваджувати системи реагування на повідомлення про гендерно зумовлене насильство для підвищення готовності до надання необхідної та адекватної допомоги особам, які зазнали гендерно зумовленого насильства під час війни.

Список використаних джерел:

1. Конституція

України.

URL:

*Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів»,
Криворізький навчально-науковий інститут ДонДУВС, 26 травня 2023 р.*

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Попередження сексуального насильства під час війни та покарання за нього: рекомендації для України: сайт Асоціація жінок-юристок України ФЮрФемл. URL: <https://jurfem.com.ua/poperedzennya-seksualnogo-nasylstva-pid-chas-viyny-ta-pokarannya-za-nyogo-rekomendacii-dlya-ukrainy/>

3. Міжнародного протоколу із документування та розслідування сексуального насильства в конфлікті URL: https://nmc-vfpo.com/wp-content/uploads/2022/05/mizhnarodnyj-protokol-iz-dokumentuvannya-ta-rozsliduvannya-seksualnogo-nasylstva-v-konflikti-2017_compressed.pdf

Веселов Микола Юрійович
*професор кафедри державно-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ПРИТЯГНЕННЯ ЇХ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВІЙСЬКОВІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

З початком повномасштабної війни в Україні ситуація з рівнем військових правопорушень суттєво змінилась у бік погіршення. Це можна пояснити низкою причин, зокрема різким збільшенням кількості військовослужбовців через проведення у країні загальної мобілізації, перебуванням багатьох військових у стані психологічного стресу тощо. Об'єктом даного виду правопорушень є суспільні відносини у сфері забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань. Тож адміністративна відповідальність покликана підтримувати належний рівень службової дисципліни шляхом виховання військовослужбовця, який вчинив адміністративне правопорушення, в дусі додержання військових статутів, інших законів України, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами.

Водночас прогресивне зростання кількості військових деліктів є не єдиною проблемою. Забезпечення прав військовослужбовців під час притягнення їх до юридичної відповідальності є не менш важливим аспектом адміністративно-деліктних відносин, особливо в умовах війни. Військовослужбовці так само, як і будь-які особи, які притягаються до адміністративної відповідальності мають процесуальні права, передбачені ст. 268 КУпАП. Водночас через недостатній рівень юридичної кваліфікації більшості керівного складу військових частин і підрозділів, які мають повноваження на оформлення військових адміністративних правопорушень, основним суб'єктом захисту процесуальних прав військовослужбовців, які притягаються до адміністративної

відповідальності залишаються судді, які здійснюють розгляд справ про адміністративні правопорушення.

На сьогодні чимало питань та протиріч виникає у судовій практиці з приводу кваліфікації військових адміністративних правопорушень та правильного оформлення процесуальних матеріалів, що, не в останню чергу, пов'язано з недосконалістю нормативно-правового визначення складу низки адміністративних деліктів.

Частина складів військових адміністративних правопорушень передбачає наявність спеціального суб'єкта – військову службову особу. По-перше, терміни «військова службова особа» та «військова посадова особа» є фактично тотожними, але виходячи з аналізу їх визначення у різних правових актах, – не абсолютно ідентичними. З метою усунення тих помилок і непорозумінь, які трапляються через таке становище у судовій практиці (як правило, під час оформлення постанов суду у справах про адміністративні правопорушення) при розгляді даної категорії справ, доцільно у Законі України «Про військовий обов'язок і військову службу» у ч. 12 ст замість терміну «військова посадова особа» дати визначення поняттю «військова посадова (службова) особа» таке, щоб воно було ідентичним змісту дефініції «військова службова особа», яку містить примітка до ст. 172-13 КУпАП. По-друге, для правильної кваліфікації військових службових адміністративних правопорушень варто порадити (уповноваженим згідно зі ст. 255 КУпАП особам) при складанні відповідних протоколів про адміністративні правопорушення та під час розгляду цих справ судом, звертатися до посадових інструкцій суб'єкта адміністративного делікту та/чи наказів (спеціальних доручень командування) про покладання організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, тимчасове призначення виконуючим обов'язки військового начальника та, з урахуванням фабули, оцінювати чи був військовослужбовець (військовозобов'язаний чи резервіст під час зборів) на час події військовою службовою особою [1, с. 64].

Через схожість багатьох складів адміністративних і кримінальних військових правопорушень на практиці виникає чимало суперечностей щодо виду їх кваліфікації. До недавнього часу кваліфікація складу адміністративного чи кримінального делікту залежала від рівня суспільної небезпеки (настання матеріальних наслідків), суб'єктивного ставлення правопорушника до протиправного діяння чи наслідків тощо. З набранням чинності Закону України від 13.12.2022 р. № 2839-IX факти окремих діянь (відмова від виконання законних вимог командира (начальника), самовільного залишення військовослужбовцем військової частини або місця служби, а також нез'явлення його вчасно на службу без поважних причин, зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем), вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці є військовим кримінальним правопорушенням і виключають адміністративну відповідальність. Натомість виникає низка критичних зауважень: по-перше, з'являється перспектива перевантаження органів досудового розслідування, прокуратури та судів

кримінальними провадженнями за фактами самовільного залишення військовослужбовцями військової частини або місця служби, що не може не вплинути негативно на якість та своєчасність розгляду даної категорії справ; по-друге, кваліфікація всіх випадків самовільного залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану без урахування обставин і тривалості відсутності військовослужбовця на службі за ч. 5 ст. 407 КК України порушує принцип пропорційності відповідальності; по-третє, під час оформлення та розгляду даних діянь у порядку адміністративно-деліктного провадження, котре продовжує мати місце на практиці через малозначність правопорушення, з урахуванням чинної правової регламентації по факту втрачається можливість надавати відповідну правову оцінку цим проступкам в умовах воєнного стану, що насправді має підвищену суспільну небезпеку, у порівнянні до типових ситуацій [2, с. 56].

Для правильній кваліфікації проступків, передбачених ст. 172-10 КУпАП слід дотримувати наступних порад: при оформленні виявлених проступків фабула у протоколі про адміністративне правопорушення обов'язково повинна містити опис конкретної вимоги командира (начальника), яку військовослужбовець відмовився виконувати чи фактично не виконав; матеріали у справі повинні містити докази тому, що така вимога була законною та доведена до військовослужбовця у зрозумілій формі та спосіб; невиконання дій, які мали бути виконані згідно з вимогою командира (начальника), навіть за умови відсутності висловленого військовослужбовцем небажання їх виконувати утворює склад фактичної відмови; у разі наявності достатніх доказів вважати, що своєю відмовою від виконання (фактичним невиконанням без поважних причин) законної вимоги командира (начальника) дії військовослужбовця призвели чи створили реальний ризик настання тяжких наслідків (істотної шкоди), – такі дії слід кваліфікувати за відповідною нормою (ст.ст. 402, 403) КК України; у разі наявності ознак відкритої зухвалої відмови військовослужбовця виконати законні вимоги командира (начальника) у формі наказу – такі дії мають бути кваліфіковані за ст. 402 КК України не залежно від можливості спричинити тяжкі наслідки [3, с. 18].

Стаття 172-12 КУпАП передбачає адміністративну відповідальність за необережне знищення або пошкодження військового майна. В умовах дії воєнного стану (в умовах особливого періоду) необережне знищення або пошкодження військового майна утворює кваліфікований склад проступку і тягне відповідальність за ч. 2 ст. 172-12 КУпАП. Однак у тих самих умовах маємо не забувати й про дію так званого бойового імунітету.

За українським законодавством військовослужбовці (військове командування), які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні України звільняються від відповідальності (*бойовий імунітет*) за втрати бойової техніки чи іншого військового майна під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань з оборони України із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння), настання яких з урахуванням розумної обачності неможливо було передбачити

при плануванні та виконанні таких дій (завдань) або які охоплюються виправданим ризиком, крім випадків порушення законів та звичаїв війни або застосування збройної сили, визначених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [4]. Тож, при розгляді справи необхідно докорінно з'ясувати обставини за яких сталося необережне знищення або пошкодження військового майна військовослужбовцем.

Наведені окремі приклади демонструють, що на підставі розширеного аналізу судової практики та вимог чинного законодавства можна сформулювати пропозиції та поради, які сприятимуть удосконаленню юридичної відповідальності за військові правопорушення, пов'язані з відмовою від виконання законних вимог командира (начальника), а відповідно і забезпеченню законних прав військовослужбовців, які притягуватимуться до адміністративної відповідальності за військові правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Веселов М. Ю., Нестеренко О. М. Військові службові адміністративні правопорушення: проблеми правової регламентації та кваліфікації. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 4. С. 61–67. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-1-61-67>.

2. Веселов М. Ю., Єспринцев П. С. Відповідальність військовослужбовців за самовільне залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану: окрема думка щодо новел у законодавстві. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2023. Вип. 1 (101). С. 48–60. DOI: 10.33766/2524-0323.101.48-61.

3. Веселов М. Проблеми кваліфікації окремих військових адміністративних правопорушень в умовах воєнного стану (на прикладі проступків, передбачених ст. 172-10 КУпАП). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1. С. 13–21. DOI: 10.31733/2078-3566-2023-1-13-21.

4. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-ХІІ. Дата оновлення: 23.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 12.04.2023).

Зеленак Єгор Сергійович
адвокат,
Керуючий партнер АО «ТЕЙС»,
член Ради адвокатів Дніпропетровської області,
член комітету захисту прав адвокатів
та гарантій адвокатської діяльності НААУ

ВЗАЄМОДІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ

Хочу звернути увагу на важливість взаємодії правоохоронних органів з інститутом адвокатури.

Сьогодні ми багато говоримо, що наразі наша держава взяла впевнений курс на розбудову демократичної й правової країни цивілізованого та європейського зразка, акцентує увагу на питаннях удосконалення засобів захисту прав і свобод людини й громадянина.

При обговоренні питання реалізації прав людини, слід не забувати, що важливою складовою системи правосуддя є інститут адвокатури.

Нагадаю, чому – стаття 131-2 Конституції України знаходиться в Розділі VIII під назвою «ПРАВОСУДДЯ», що вказує на важливу роль адвокатури в системі правосуддя.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», зокрема стаття 5, передбачає, що адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб.

В свою чергу, держава взяла на себе обов'язок створити належні умови для діяльності адвокатури та забезпечує дотримання гарантій адвокатської діяльності.

В одному із рішень Конституційного Суду зазначено, що важливу роль у забезпеченні реалізації, захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина в Україні як демократичній, правовій державі відведено праву особи на правову допомогу, закріпленому у статті 59 Конституції України.

Це право є одним із конституційних, невід'ємних прав людини і має загальний характер. У контексті частини першої цієї статті „кожен має право на правову допомогу” поняття „кожен” охоплює всіх без винятку осіб — громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України.

Здійснення права на правову допомогу засноване на дотриманні принципів рівності всіх перед законом та відсутності дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (стаття 21, частини перша, друга статті 24 Основного Закону України).

Сьогодні ми можливо подекуди звужуємо поняття права на захист до застосування його лише в кримінальному провадженні саме до підозрюваного/обвинуваченого.

В той же час учасниками кримінального провадження є і свідки і потерпілі особи, які також потребують захисту та правової допомоги.

В деяких випадках, нажаль, ми (адвокати) стикаємось із ситуаціями, коли право на професійну правову допомогу потерпілим та свідкам не забезпечується на належному рівні.

При забезпеченні права на захист також слід враховувати права та обов'язки самого адвоката перед особою якій надається правова допомога. І в цьому випадку інтереси правоохоронних органів можуть іти в розбіжність із інтересами адвоката – пріоритет інтересів клієнта при здійсненні правової допомоги, зокрема.

Учасникам кримінального провадження слід пам'ятати, що зокрема, дотримуючись принципу законності, адвокат зобов'язаний:

- бути наполегливим і принциповим у відстоюванні інтересів клієнта, не поступатися своєю незалежністю в захисті й представництві

- його прав та інтересів з метою не погіршити відносин з іншими учасниками процесу;

- у випадку вчинення тиску — не йти на компроміси, що суперечать охоронюваним законом інтересам клієнта;

- послідовно дотримуватися принципу пріоритетності інтересів клієнта перед всіма іншими інтересами й міркуваннями.

Як повноцінний учасник провадження та системи правосуддя, адвокат, в процесі надання правової допомоги не повинен залишати без уваги порушення закону, нетактовне і зневажливе ставлення учасників процесу до свого клієнта, його самого або адвокатури в цілому і повинен реагувати на відповідні дії у формах, передбачених чинним законодавством.

Кошанок Софія Вячеславівна

магістр 1 курсу, факультету №2

Криворізького навчально-наукового інституту

Донецького державного університету внутрішніх справ

Нестеренко Катерина Олександрівна

доцентка кафедри державно-правових дисциплін

Криворізький навчально-науковий інститут

Донецький державний університет внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, доцент

ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА СЕПАРАТИСТСЬКІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

Питання боротьби з корупцією для України завжди було пріоритетним завданням, з моменту отримання незалежності та по сьогоднішній день. Але, напевно тих заходів впливу, не дивлячись на їх значку кількість замало, аби стримувати корупціонерів від бажання наживи. Не важливо що це може бути: «правильно» винесене судове рішення, «розвалене» кримінальне провадження

Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції

«Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів»,

Криворізький навчально-науковий інститут ДонДУВС, 26 травня 2023 р.

чи «потрібне» розпорядження, чи взагалі рішення, яке в подальшому зіграє з нами злий жарт, такий наприклад як сьогодні.

Корупція спотворює суспільні відносини, порушує нормальний порядок речей у ньому, деформує сприйняття особою своїх обов'язків як громадянина. Досить цікавою видається нам думка М. І. Мельника, який вважає, що «корупція – це не правове, а соціологічно-кримінологічне поняття. У загальному вигляді корупцію можна визначити як соціальне явище, яке охоплює всю сукупність корупційних діянь, пов'язаних з неправомірним використанням особами, уповноваженими на виконання функцій держави, наданої їм влади, посадових повноважень, відповідних можливостей з метою задоволення особистих інтересів третіх осіб, а також інших корупційних правопорушень, які створюють умови для вчинення корупційних діянь чи є приховуванням їх або потуранням їх [1].

Потрібно розуміти, що проблема сепаратизму в сучасних умовах підводить нас до розуміння того, що небезпека зароджується всередині країни, а саме з осіб уповноважених на виконання державних функцій, тобто наділених владою, саме на них ґрунтуються національні інтереси.

Сучасний сепаратизм – це потужна структура, яка характеризується широким розмахом, серйозним оснащенням та наявністю безпосереднього зв'язку та тісної співпраці з міжнародними терористичними організаціями, які надають серйозну фінансову підтримку. М. В. Семикін характеризує терористично-сепаратистську діяльність як «сувору організаційну структуру, що складається з керівної та оперативної ланки, підрозділів розвідки і контррозвідки, матеріально-технічного забезпечення, бойових груп і прикриття; жорсткою конспірацією (що призводить до високої латентності цієї діяльності), ретельним відбором кадрів; наявністю агентури в правоохоронних та інших державних органах; високим технічним оснащенням, що конкурує, а то й перевищує оснащення підрозділів національних військ; наявністю розгалуженої мережі конспіративних сховищ, навчальних баз і полігонів» [2, с. 10].

Такі потужні структури досить швидко набувають широкого поширення в масах. Уособлюючи в собі так званих «захисників», «народних вождів», обираючи собі певну ідеологію, яка ґрунтується на релігійній, етнічній чи іншій відмінності. Така ідеологія штучно розпалює ненависть або вороже ставлення до держави та її керівництва.

Сепаратизм такого спрямування досить легко загострює політичну ситуацію в країні, в умовах, коли така діяльність здійснюється на основі корупційних зв'язків, то постає проблема охорони національної безпеки усєї держави. Корумпована державна влада приймає рішення на користь сепаратистських угруповань, всупереч інтересам суспільства та держави.

Такі угруповання змушують її працювати на себе, на благо інтересу злочинного світу. А це, в свою чергу, призводить до прийняття завідомо неефективних рішень та величезних фінансових втрат держави. Налагодженні корупційні схеми забезпечують чиновників стабільним, непоганим заробітком, а

кримінальні структури зміцнюють свої позиції, маючи серйозну підтримку з боку влади та широкий доступ до потрібних адміністративних ресурсів. Не говорячи вже за практику торгівлі посадами, яка досить широко розповсюджена в Україні, а особливо в силовому блоці. Це говорить про те, що всі зусилля спрямовані на боротьбу та протидію сепаратизму стикаються з некомпетентністю та продажністю на місцях.

Так, Макаренко Н.К. [3, с. 98], вважає корупцію однією з обов'язкових ознак організованої злочинності, зазначаючи, що в ряді випадків організована злочинність і корупція пов'язані настільки тісно, що це дає підстави вченим виділяти корупцію як одну з ознак організованої злочинності. Такого ж погляду дотримується й М. Мельник. Він зазначає, що поняття корупція зовсім не є синонімом поняття хабарництва, оскільки при хабарництві посадова особа, котра вчиняє злочин, залишається членом конкретної державної чи громадської системи, а при корумпуванні, регулярно отримуючи матеріальну винагороду від злочинів, вона включається в систему організованої злочинності, що не дає їй можливості в односторонньому порядку відмовитись від прийняття на себе відповідної ролі [5].

Розглядаючи питання розвитку сепаратистських тенденцій на території України, можемо впевнено сказати, що корупційні процеси мають велике значення на місцевому рівні. Не дивлячись на процеси приватизації та досить великого осередку приватної власності, держава все ще лишається основним джерелом регулювання фінансових потоків. Утворивши такий собі «кримінальний союз» з чиновниками, певні кримінальні структури сепаратистського спрямування породжують корупцію та кримінал у суспільстві. Інтереси таких союзів починають протистояти інтересам суспільства та держави, представляючи реальну загрозу територіальній цілісності та недоторканості.

Особливо привабливим для таких утворень є повний вихід з під державного контролю, шляхом утворення незалежного осередку, таким чином отримуючи та концентруючи владу на цих територіях у своїх руках. Що ми спостерігаємо сьогодні на території так званих республік «ЛНР» та «ДНР». Потрібно розуміти, що корупція та сепаратизм взаємопов'язані між собою явища.

Корупція є не тільки умовою та засобом розповсюдження сепаратистських тенденцій, сепаратистські тенденції сприяють розповсюдженню корупційних процесів, продукуючи їх як засіб досягнення своєї мети.

Тому політика протидії корупційним процесам в Україні має бути пов'язана з протидією такому явищу як сепаратизм. Задля забезпечення політичної стійкості та економічної стабільності українського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Мельник М., Постільга В. ЗМІ і влада в Україні: як подолати корупцію? Національна безпека і оборона. 2001. № 1. С. 84–88.
2. Семикін М. В. Створення терористичної групи чи терористичної організації: кримінально-правове дослідження: монографія/за заг. ред. В. П.

Ємельянова. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 145 с.

3. Макаренко Н.К. Нові підходи до визначення поняття професійної злочинності. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 3. С. 97–103.

4. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18> (дата звернення: 14.05.2023)

5. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: монографія. Київ: Атіка, 2001. 304 с

Лавренко Анастасія Ігорівна

*Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького національного університету внутрішніх справ
Викладачка кафедри правоохоронної діяльності та поліцейстики*

ЗАКОНОДАВЧІ НОВЕЛИ ЩОДО ВИЗНАННЯ ПРОТИПРАВНИМ АДМІНІСТРАТИВНОГО АКТА

Положення статті 19 Конституції України як норма прямої дії визначає умови базового принципу законності, важливість додержання якого доводиться як позиціями правової доктрини, так і матеріалами судової практики [1].

Наразі, 15 грудня 2023 року після набуття чинності Законом України «Про адміністративну процедуру» (2073-ІХ від 17 лютого 2022 року) (далі - ЗАП) [2] серед суб'єктів, на яких безпосередньо поширюється дія зазначеного нормативно-правового акта має відбутись посилення розуміння необхідності додержання принципу верховенства права та законності, а особливо невідворотності наслідків їх ігнорування й недодержання.

Аналізуючи зміст ЗАП, можна дійти висновку, що закон розрізняє «нікчемні» акти від «оспорюваних». Нікчемність, у зв'язку з цим представляється як така, що зумовлена очевидною протиправністю і має бути однаковою (явною) для всіх. В іншому випадку маємо справу з «оспорюваним» актом. Наприклад, у випадку, коли є певні сумніви, чи мав певний орган компетенцію прийняти акт або ж ні. Такий акт, в свою чергу, не можна ігнорувати, його треба або виконувати, або оскаржувати [3, с. 7].

Особливості такого роду «нікчемних» актів та наслідки їх визнання такими, визначено розділом VII ЗАП, нами, в свою чергу, пропонується акцентувати увагу на другому підвиді – «оспорюваних» актах, а саме дослідження розпочати зі зворотнього: тобто випадку, коли адміністративний акт є правомірним.

Для підтвердження правомірності адміністративного акта необхідним є існування одночасно двох умов: по-перше, останній має бути прийнятий компетентним адміністративним органом, а по-друге, відповідно до закону, що діяв на момент прийняття акта. Відповідно, коли ці дві умови не дотримані, то адміністративний акт вже автоматично є протиправним [4, с. 61].

ЗАП, в свою чергу, конкретизує зміст останнього твердження, і говорить, що протиправним є адміністративний акт, що: прийнятий адміністративним органом, що не мав на це повноважень; використав дискреційні повноваження незаконно; суперечить положенням закону щодо форми та змісту адміністративного акта; порушує норми матеріального права; не відповідає принципам адміністративної процедури [2].

Важливим є одне застереження, що суттєво може вплинути на розвиток подальших відносин із правозастосування – якщо адміністративний орган порушив адміністративну процедуру, але таке порушення не вплинуло і не могло вплинути на правомірність вирішення справи по суті, протиправність адміністративного акта не спричиняється [4, с. 61]. І насправді, це дуже прогресивний крок законодавця є прямим проявом приматом принципу верховенства права над усіма іншими, адже навіть коли можна було би казати про недопустимість тих процедурних дій, що були вчинені в межах адміністративної процедури, особа додатково захищена від можливого свавілля та зловживань з боку адміністративного органу.

Повертаючись до змісту ЗАП, необхідно зауважити, що підставою для визнання протиправними процедурних дій та процедурних рішень в межах відповідного адміністративного провадження також є їх здійснення посадовою особою адміністративного органу щодо якої містились підстави для відводу (самовідводу) [2].

Серед способів захисту, доступних для особи ЗАП виділяє:

- 1) визнання дії адміністративного органу протиправною та усунення її наслідків;
- 2) визнання протиправним та скасування адміністративного акта чи окремих його положень;
- 3) визнання протиправним виконаного адміністративного акта чи окремих його положень, що призвело до настання незворотних правових наслідків (він не може бути відкликаний, визнаний недійсним або скасований повністю або у частині);
- 4) визнання бездіяльності адміністративного органу протиправною та зобов'язання вчинити певні дії [2].

За результатами перегляду справи суб'єкт розгляду скарги відповідно до своєї компетенції може прийняти одне з таких рішень: визнати дію адміністративного органу протиправною та зобов'язати його: припинити вчинення відповідної дії; усунути наслідки такої дії; виконати іншу дію на вимогу особи; зобов'язати адміністративний орган усунути негативні наслідки, відшкодувати матеріальну шкоду, заподіяну протиправним адміністративним актом, дією або бездіяльністю адміністративного органу, у порядку, визначеному законом; визнати повністю або частково виконаний адміністративний акт протиправним, якщо його виконання призвело до настання незворотних правових наслідків [2].

Суб'єкт розгляду скарги скасовує повністю або частково адміністративний акт у разі порушення норм матеріального права, істотного порушення процедури

(включаючи компетенцію) або неправильного чи неповного встановлення обставин справи, що призвело до прийняття протиправного адміністративного акта [2].

Щодо особливостей часткового скасування адміністративного акта важливим є звернення й до практики Верховного Суду. До речі, сам ЗАП, регламентуючи принцип законності говорить про обов'язковість висновків про застосування норм права, викладених у постановах Верховного Суду для всіх адміністративних органів, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права [2].

Так, у постанові Верховного Суду від 28 березня 2023 року у справі № 260/433/19 сказано, що наслідком установа невідповідності частини рішення суб'єкта владних повноважень вимогам чинного законодавства є визнання акта частково протиправним, якщо цю частину може бути ідентифіковано та без неї оскаржуваний акт в іншій частині / частинах не втрачає свою цілісність, значення. Частково протиправним можна визнати частину / пункт / речення рішення або саме рішення в частині нарахування відповідної суми штрафних (фінансових) санкцій. Недійсним у цілому є рішення, у якому недійсну частину не можна виокремити / ідентифікувати. Надаючи правову оцінку підставам відповідальності та розміру податкового зобов'язання, нарахованого контролюючим органом, суд не має права підміняти собою такий орган та приймати рішення щодо зміни чи визначення суми податкового зобов'язання. Суд лише досліджує прийняті рішення суб'єкта владних повноважень на предмет їхньої відповідності закону [5, с. 49].

Таким чином, можна говорити про позитивну тенденцію правового регулювання питань адміністративної процедури, способів захисту особою своїх прав та інтересів й застосування наслідків їх поновлення. Підводячи підсумок написаному можна сказати, що для повноти досліджень у вказаній сфері наявні особливості запропонованого правового регулювання питання протиправності адміністративного акта додатково мають доповнитись матеріалами правозастосовної та судової практики після безпосереднього набрання чинності ЗАП та за першими спробами втілення його положень до регулювання суспільного життя.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.03.2022 р. № 2073-ІХ. *Голос України*, 2022, № 123. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>

3. Онлайн – курс Зрозуміло! - Zrozumilo! «Загальна адміністративна процедура», лекція 8 «Адміністративний акт: форма, структура, правила чинності» URL:

<https://courses.zrozumilo.in.ua/courses/course-v1:EEF+EEF-023+feb22/about>

4. Закон «Про адміністративну процедуру» загальні прозорі правила взаємодії між державою та громадянами й бізнесом. Посібник для публічних службовців /авт. колектив (В. Тимошук, І. Бойко, А. Школик, Є. Школьний). 2022. Київ. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/832/zap.pdf>

5. Огляд судової практики Касаційного адміністративного суду у складі Верховного суду (актуальна практика). URL: https://document.vobu.ua/wp-content/uploads/2023/04/Oglyad_KAS_02_2023.pdf

Лактіонова Тетяна Вадимівна
здобувачка, спеціальність «Право»
Криворізький навчально-науковий інститут
Донецький державний університет внутрішніх справ,
Науковий керівник:
Ястремська Наталя Миколаївна,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Криворізький навчально-науковий інститут
Донецький державний університет внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕНІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Права та свобода людини є найвища соціальна цінність правової держави і безпосередньо на неї має бути спрямованість держави та звісно правоохоронних органів. Якщо права та свободи людини забезпечено в повній мірі, то це для держави є показник рівня цивілізованості. Так, згідно Конституції України та чинного законодавства, за державою закріплено в особі компетентних органів, функцію захисту прав і свобод людини, яка має на меті можливість звернутися по захист своїх законних прав та інтересів.

З цього можна зробити висновок, що реалізація прав та свобод людини неможлива без забезпечення її діяльністю як державних, так і правових органів та посадових осіб. Вся їх діяльність – свобода людини. Достатньо важливим завданням є визначення ролі правоохоронних органів у забезпеченні реалізації прав і свобод людини.

Т. Пейн казав: «Людина прийшла до суспільства не для того, щоб мати менше прав, ніж вона мала раніше, а для того, щоб ці права краще оберігати». Насамперед завданням кожної правової держави є не тільки визнання за своїми громадянами наявності основних природних людських прав і свобод, а і тому, щоб забезпечити можливість їх реалізувати і що дуже важливо, так це забезпечення безпеки особи. Взагалі, дарує права та свободи не держава, але вона має досить реальну здатність обмежити або і зовсім виключити їх [5].

Розвиток свободи та демократії у суспільстві визнається не лише декларуванням цінності прав та свобод людини, а й наявністю ефективного та

дієвого механізму реалізації прав та свобод людини, який передбачає гарантії їх забезпечення та захисту [4].

Щоб визначити роль правоохоронних органів в забезпеченні прав та свобод людини і громадянина, треба розуміти що таке саме поняття правоохоронні органи. Правоохоронні органи - державні органи, що на підставі відповідного законодавства здійснюють правоохоронну діяльність. Цей термін дуже часто вживається у сфері права. Це поняття охоплює собою всі державні органи, громадські організації тощо.

Правоохоронна діяльність – це не тільки елементи примусу та покарання, а ще й забезпечення та захист. Це дає розуміння, що основна мета такої діяльності полягає не тільки у припиненні правопорушень, але й в охороні честі, гідності людини та захисті її прав та свобод [3].

Також правоохоронні органи – є вживаним поняттям у ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України», ст. 1 Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», ст. 1 Закону України «Про службу безпеки України», ст. 1 Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України», [2] ст. 11 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб», [3] ст. 6 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» [1].

Безпосередньо механізм забезпечення прав і свобод особи в діяльності правоохоронних органів можна розділити на дві такі системи: охорона і захист.

Система охорони є постійно діючою яка має на меті припинення протиправних посягань на свободу громадян з боку посадових осіб правоохоронних органів.

Система захисту єднає правові заходи, що дає змогу забезпечити поновлення порушеного права, відшкодування шкоди, притягнення до відповідальності винних, заподіяння правопорушенням і організації діяльності правоохоронних органів щодо захисту прав і свобод особи.

Основні напрями діяльності правоохоронних органів щодо забезпечення прав та свобод людини:

- охорона прав, свобод та законних інтересів людини, що задекларовані в Конституції України;
- захист людини, її життя та здоров'я, прав, свобод та законних інтересів незалежно від віку, расової належності, статі, національності;
- недопущення у своїй діяльності незаконних обмежень та порушень прав та свобод людини.

Такі основні напрями діяльності правоохоронних органів утворюються з тих завдань, які мають виконувати ці органи за чинним законодавством, які спрямовані на:

- захист самої людини, її життя та здоров'я, прав, свобод та законних інтересів, незалежно від віку, статі, расової приналежності, мови, національності;
- створення умов щодо сприяння реалізації прав і свобод кожним

громадянином, відповідно до Конституції України, шляхом охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки;

- усунення обставин і причин, що можуть загрожувати процесу реалізації конституційних прав і свобод людини, обмежують їх або підривають існуючі гарантії здійснення прав в суспільстві;

- створення таких умов, які роблять неможливим порушення конституційних прав і свобод кожного громадянина, запобігання та припинення правопорушень, зміцнення правопорядку та забезпечення законності в діяльності правоохоронних органів;

- встановлення винних у порушенні прав і свобод людини та притягнення їх до відповідальності згідно чинного законодавства та вимог міжнародних стандартів прав людини;

- у своїй діяльності недопущення незаконних обмежень і порушень прав, свобод та законних інтересів людини.

З цього можна зробити логічний висновок, що ефективне забезпечення прав та свобод людини може бути належним лише за умови, коли структура та форми діяльності, ставлення до людини у представників правоохоронних органів будуть оптимальними у плані відчуття та швидкого реагування на певні негативні моменти, які стоять на заваді практичного втілення та реалізації прав та свобод людини.

Працівники правоохоронних органів, мають ставити права людини як невід'ємну складову правової культури та правосвідомості. Тому, достатньо важливим завданням для правоохоронців є покращення свого рівня володіння знаннями з захисту прав та свобод людини, підвищення рівня правової культури працівників правоохоронних органів та підвищення рівня довіри серед населення.

Список використаних джерел:

1. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003, № 661-IV. Дата оновлення: 23.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення 20.05.2023)

2. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 07.03.2002, № 3099-III. Дата оновлення 27.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-14#Text> (дата звернення 20.05.2023)

3. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб: Закон України від 04.03.1998, № 160/98-ВР Дата оновлення: 17.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-вр#Text> (дата звернення 20.05.2023)

4. Заяць Н. В. Повага до прав людини в діяльності правоохоронних органів. *Правоохоронна діяльність: історія, сучасний стан, перспективи розвитку*. Київ 2017. с. 42 – 45.

5. Коваленко В.В. Механізм захисту прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. №1. с. 81 – 87.

Лелеко Андрій Миколайович
*Начальник Управління юридичного забезпечення
Центрального міжрегіонального управління
Державної міграційної служби у м. Києві та Київській області,
кандидат юридичних наук*

Нестеренко Катерина Олександрівна
*доцент кафедри державно-правових дисциплін
Криворізький навчально-науковий інститут
Донецький державний університет внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРОБЛЕМИ В ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Одним з найбільш поширених правопорушень в галузі міграційного законодавства є – незаконний перетин кордону або спроба незаконного перетину кордону.

Розглядаючи це питання необхідно відокремлювати іноземців від громадян України та їх правові статуси. З початком повномасштабного російського вторгнення ця проблема стала особливо актуальною в першу чергу саме для громадян України. Прагнучи захистити себе від ризиків, які несе війна, люди часто перетинали державний кордон з порушеннями. Однак це не відміння дію чинного законодавства, хоча його норми й стали більш м'якими у нинішній час.

Як правило, людина або перетинає кордон у місці, яке для цього не встановлено, або робить це за невідповідними документами, або взагалі подає недостовірну інформацію про себе.

Попри складний час, існують певні правила. І те, що вони зараз є пом'якшеними, не скасовує їх дію. Якщо є встановлені пункти пропуску для відповідного перетину кордону, то саме через встановлені пункти і потрібно здійснювати перетин кордону з територією іншої держави.

Якщо ви часто перетинаєте кордон і хочете бути впевненими у тому, що все робите відповідно до чинних правових норм, то доцільно буде ознайомитися з нормами закону «Про державний кордон України» [1] та звернути увагу на офіційні ресурси Державної міграційної служби [2]. Після початку повномасштабної війни правила перетину кордону регулярно змінювались та змінюються.

Необхідно звернути увагу, що закон визначає лише загальні положення з досліджуваного нами питання. А доповнюють та конкретизують їх підзаконні нормативні акти.

З огляду на те, що суспільна та воєнна обстановка є динамічною, уповноважені органи роблять необхідні зміни з її урахуванням на конкретний момент часу. Тож добре буде відслідковувати ці зміни саме на офіційному сайті Державної Міграційної Служби України (далі ДМС) [3].

На гарячу лінію та електрону скриньку ДМС надходять часті звернення щодо питань «що робити коли за кордоном втратили документи?».

Уповноважені органи влади мають чіткий алгоритм дій в таких випадках. Зазвичай таким особам необхідно звертатись з заявою до поліції тієї країни, де вона перебуває та до консульської установи, в якій буде оформлено тимчасовий документ для перетину кордону, де вже відновлення паспорту зазвичай відбувається по приїзду. Також з цього приводу необхідно звернути увагу на те що Державною міграційною службою проведено великий обсяг роботи щодо зручності громадян що знаходяться за кордоном в наданні можливості поновлювати втрачені документи та здійснювати обмін паспортів громадянина України за межами рідної держави.

Так Державна міграційна служба України розпочала роботу державного підприємства «Документ» [4]. Відтепер громадяни України можуть подати заявки на оформлення паспортних документів за кордоном. Такі паспортні підрозділи працюють у Польщі, Словаччині, Чехії та Туреччині.

Таким чином Державна Міграційна Служба України щодня приймає участь з удосконалення законодавчої бази, узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів.

Список використаних джерел:

1. Про державний кордон України: Закон України від 4 листопада 1991

р

о

кф

у

іпр

Н

юд

и 8

й

-

нж м

І

йт

У

кф

Д

а ір

т а

ж

Н

ї

о

2. Державна міграційна служба: сервіси <https://dmsu.gov.ua/services.html>

3. О

4. Представництво ДП «Документ» розпочало оформлення документів

Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції

*«Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів»,
Криворізький навчально-науковий інститут ДонДУВС, 26 травня 2023 р.*

<https://dmsu.gov.ua/news/dms/12770.html>

л

Мігрін Богдан Олександрович
здобувач вищої освіти II курсу
Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції (досудові розслідування)
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Галенко Юлія Петрівна
викладач кафедри українознавства та іноземних мов
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

PREVENTION OF INHUMANE AND ARBITRARY METHODS OF ACTIVITY OF LAW ENFORCEMENT AGENCIES

Today, the highest social value in the state is a person, its life and health, honor and dignity, inviolability and security [1] guaranteed by the Constitution of Ukraine, current legislation, as well as international legal acts signed by our state and ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine.

However, back in the USSR times within the period of the occupation of Ukraine by the Soviet Union the legislation included such type of punishment as death penalty. It was applied to persons who committed particularly serious crimes and so called Enemies of the people. Moreover, during the investigation of those offenses such inhumane methods as physical, psychological and moral tortures were applied to suspects under investigation.

Although the USSR collapsed in 1991, the death penalty and inhumane methods continued to be applied for some time in Ukraine. According to the organization *Amnesty International*, the last death penalty in our country was carried out in 1997, after which a moratorium on the cessation of this type of punishment was *de facto* adopted in March of 1997, since Ukraine joined the Council of Europe in 1995 and pledged to give up that inhumane punishment. Afterwards, Ukraine signed and ratified Protocol No. 6 of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in February 2000, which directly addressed the death penalty application.

In addition, the Constitution of Ukraine was adopted during the 5th session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 29, 1996. It strictly prohibited any kind of torture. Art. 28 of the Constitution of Ukraine stipulates that neither individual can be subjected to torture, cruel, inhuman or degrading treatment or punishment in Ukraine [3]. Furthermore, the Verkhovna Rada of Ukraine ratified the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms on July 17, 1997, which entered into force on September 11, 1997. That was the focal point when international legal acts and conventions have become an integral part of the legislation of Ukraine.

25 years passed from the moment of final rejection of the death penalty, but our society still has not got rid of such phenomenon as torture. The current legislation defines the concept of torture as any intentional act aimed at causing severe physical pain or moral suffering to a person, committed with the aim of forcing him/her or the third person to perform actions against their will, including obtaining information or

confessions, or for the purpose of punishing him/her or the third person for actions committed by him/her or the third person or in which commission he/she or the third person is suspected of, or for the purpose of intimidating him/her or the third persons, and also discloses a sanction in the form of imprisonment for a term between three and six years [4].

However, such criminal offense might be committed not only by ordinary civilian population, but also by law enforcement officers who use their powers and insufficient legal awareness of citizens. Therefore, it is not rare in our society. Therefore, part 4 of Art. 7 of the Law of Ukraine FOn the National Police¹ stipulates that a police officer is prohibited from facilitating, carrying out, inciting or tolerating any form of torture, cruel, inhuman or degrading treatment or punishment under any circumstances.

In case of detecting such actions, each police officer is obliged to take all possible measures immediately to stop the atrocity and must report to the immediate management about the facts of torture and the intention to apply such illegal actions. In case of concealment of facts of torture or other types of improper treatment by the police, the head of the structural subdivision involved shall initiate official investigation and bring the perpetrators to justice within 24 hours from the moment of receiving the information about such facts [2].

Although the current legislation fully discloses the term Ftorture² and prescribes harsh sanctions for a subject of the criminal offense, the number of offenses according to different sources varies and fluctuates in a small range. Moreover, such number of offenses depends on the transition from the Militia system to the National Police system in 2014-2015, where the old rough and tough methods of conducting professional duties and interacting with society were subject to reforms. The modern approaches of the Ministry of Internal Affairs based on the best practices of the European Union member countries actively implemented via the EUAM and CEPOL consultations and training activities as well as the supremacy of law are gradually replacing the old methods and we already see the positive outcomes, but it still will take some time before the society gets rid of this phenomenon, while speeding up this process of transfer may lead to negative consequences.

References

1. The Constitution of Ukraine (adopted at the 5th session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996).
2. The Criminal Code of Ukraine No. 2839-IX as of 13.12.2022.
3. The European Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms as of November 4, 1950.
4. The Law of Ukraine FOn the National Police³ No. 58-VIII as of July 2, 2015 // Ukrainian Armed Forces, 2015.

Назимко Олена Вікторівна,
доцент кафедри цивільного та господарського права
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Розумяк Роман Володимирович,
начальник управління стратегічних розслідувань в Донецькій області
Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ КОНТРАКТУ ПРО ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ В ПОЛІЦІЇ ЯК РІЗНОВИДУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ

Застосування в системі поліцейських службово-трудова відносин засадничих положень адміністративно-правового регулювання праці не протирічить сутності поліцейської служби як професійної службової діяльності. Більше того, адміністративні правовідносини між керівництвом органу поліції та його працівниками в процесі проходження служби за своєю природою є різновидом трудових відносин, застосування яких здійснюється колективом державного органу в інтересах держави. Відтак, закріплені на конституційному та міжнародному рівні загальні соціально-трудова права людини мають визнаватися, дотримуватися та захищатися також під час проходження поліцейської служби.

З іншого боку, в законодавстві про поліцейську службу використовуються особливі правові форми й засоби реалізації вищевказаних прав і свобод. Зокрема, маючи на меті реалізацію права на працю, трудове право використовує інститут трудового договору, у той час як поліцейські службово-трудова відносини використовують адміністративно-правову категорію – контракт про проходження служби в поліції. Попри те, що спільною рисою обох правових категорій виступає їхня належність до підстав виникнення службово-трудова відносин, вони наділені й суттєвими юридичними відмінностями.

Відповідно до Порядку укладання контракту про проходження служби в поліції, затвердженого наказом МВС України від 03.02.2017 № 89, контракт про проходження служби в поліції виступає в якості письмового договору, що укладається між громадянином України та державою, від імені якої виступає Національна поліція України, для визначення правових відносин між сторонами під час проходження служби [1].

Разом з тим, стаття 21 КЗпП визначає поняття трудового договору, яким є угода між працівником і роботодавцем (роботодавцем - фізичною особою), за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, а роботодавець (роботодавець - фізична особа) зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним

договором і угодою сторін [2].

Науковці здебільшого вказують на відмінності між трудовим договором та контрактом. Зокрема, С. Бортник звертає увагу, що трудові відносини, які виникають на підставі контракту, мають виключно строковий характер, що унеможливорює його трансформацію у безстроковий трудовий договір. Науковець вказує на таку важливу ознаку контракту, як індивідуалізація трудових правовідносин. Сторони самостійно мають визначати його зміст у тому числі щодо строку чинності, а тому жодний інший суб'єкт не повинен мати права встановлювати мінімальну чи максимальну його тривалість. На переконання вченого, контракт має бути строковим, оскільки це створює певну впорядкованість відносин сторін та унеможливить зміну його умов в односторонньому порядку [3, с. 122].

Як указує О. М. Дуюнова, найважливішою відмінністю контракту від традиційного трудового договору є співвідношення нормативного та договірної регулювання трудових відносин. Фахівець зазначає, що у трудовому договорі умови праці та матеріального забезпечення працівника більшою мірою встановлюються правовими нормами (законами, підзаконними нормативними актами, локальними правилами) та, звичайно, лише декілька умов установлюються самими сторонами – трудова функція, місце та початок роботи, у деяких випадках – оплата праці. У разі укладення контракту домінує договірне регулювання істотних та інших умов праці, а також умов, що стосуються соціально-побутової сфери [4, с. 72].

Однак, виходячи із змісту статті 58 Закону України «Про Національну поліцію», основною підставою початку службово-трудова відносин в поліції вважається наказ про призначення на посаду поліцейського, що, на нашу думку, з одного боку, підкреслює адміністративно-правовий характер службово-трудова відносин в поліції, а з іншого – значно звужує трудові права особи, яка призначається на службу в поліцію, оскільки позбавляє останнього на ознайомлення із специфікою умов проходження служби в поліції. Однак, не зважаючи на те, що пункт 6 частини 1 статті 24 КЗпП, фактично зобов'язує роботодавця при прийомі на роботу укладати трудовий договір із фізичною особою, зазначений інститут трудового права використовується під час реалізації службово-трудова відносин в органах Національної поліції виключно у формі контракту та тільки стосовно окремої категорії працівників, перелік яких визначено статтею 63 Закону України «Про Національну поліцію».

Крім того, у літературі з адміністративного права свого часу була висловлена думка, згідно з якою трудові правовідносини усіх державних службовців виникають не з трудового договору, а з одностороннього адміністративного акту - наказу чи розпорядження адміністрації про прийом на роботу [5, с. 56].

Тож, у науковому середовищі на теперішній час сформовано єдину концепцію, відповідно до якої вченими та фахівцями у сфері правозастосування визнаються три відносно самостійні підстави виникнення трудових відносин, а саме: а) укладення трудового договору (контракту); б) проходження конкурсу

(акт конкурсу); в) призначення на посаду (акт призначення).

Аналогічної позиції притримуються й автори проекту Трудового кодексу України (№1658) В.Б. Гройсман, Л.Л. Денісова, М.М. Папієв: частина 2 статті 31 «Виникнення трудових відносин» визначає підставою виникнення трудових відносин трудовий договір. У випадках, передбачених законодавством, статутними документами або нормативними актами роботодавця, колективним договором, трудовий договір укладається на підставі: призначення на посаду; обрання на посаду; результатів конкурсу; рішення суду [6]. Саме такі вищевказані підстави призначення працівника поліції на посаду в тій чи іншій інтерпретації використовуються в Законі України «Про Національну поліцію».

Таким чином, контракт про проходження служби в поліції як різновид адміністративно-правового договору, володіє низкою особливостей у порівнянні з трудовим договором, до числа яких відносяться наступні риси:

- укладання контракту про проходження служби в поліції є обов'язковим, як для суб'єкта, який здійснює прийом на службу в поліцію, так і для громадянина, який вступає на службу в поліцію. При цьому, організаційні заходи щодо забезпечення процедури укладення службового контракту та юридична відповідальність за правильність його укладання лежить на керівництві органу поліції;

- контракт про проходження служби в поліції є актом застосування законодавства про службу в Національній поліції, яким затверджується юридичний факт вступу громадянина на службу в поліцію, врегульовує права та обов'язки наймача та громадянина, який виявив бажання проходити службу в поліції;

- контракт про проходження служби в поліції підтверджує факт добровільного вступу на службу в поліцію та її подальше проходження;

- разом з цим, контракт про проходження служби в поліції виступає різновидом договірних відносин, реалізація яких передбачає договірне врегулювання основних умов проходження служби в поліції, коли обидві сторони службового контракту виступають у якості рівноправних суб'єктів. Але в той же час, вирішальний пріоритет в цьому договірному процесі належить стороні роботодавця та імперативним приписам щодо порядку проходження служби в поліції, закріпленим у адміністративному законодавстві.

Список використаних джерел:

1. Порядок укладання контракту про проходження служби в поліції : наказ МВС України від 03.02.2017 № 89. *Офіційний вісник України*. 2017. № 20. Ст. 574.

2. Кодекс законів про працю України : Закон від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII Відомості Української РСР. 1971. Дод. до № 50. Ст. 375.

3. Бортник С. Договірне регулювання права на працю поліцейських. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 120-124.

4. Дуюнова О. М. Угоди про працю за трудовим законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2004. 194 с.

5. Єрбоменко В.В. Підстави виникнення індивідуальних службових (трудових) правовідносин у поліцейських. *Право та інновації*. 2019. № 3 (27). С. 55-61.

6. Проект Трудового кодексу України від 27.12.2014 № 1658 URL: http://wl.cl.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221.

Нестеренко Олексій Михайлович
Суддя Інгулецького районного суду
міста Кривого Рогу Дніпропетровської області,
доктор філософії в галузі права

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ ПІД ЧАС ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВопорушення

Як свідчить практика Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ), велика частина рішень даного суду присвячена порушенню права на справедливий суд.

Системний аналіз національного законодавства, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі Конвенція) та рішень ЄСПЛ дає підстави вважати, що в Україні існує проблема із забезпеченням права на справедливий суд під час провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Так, відповідно до ст. 268 Кодексу України про адміністративні правопорушення, особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, серед іншого має право при розгляді справи користуватися юридичною допомогою адвоката, іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи [1].

Законом України «Про безоплатну правову допомогу», захист особи та представництво її інтересів в судах віднесено до безоплатної вторинної правової допомоги (стаття 13). Особи, які притягаються до адміністративної відповідальності даним Законом не віднесені до переліку суб'єктів, які мають право на отримання безоплатної вторинної правової допомоги, крім осіб до яких застосоване адміністративне затримання та адміністративний арешт (стаття 14) [2].

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у п. «с» ч. 3 ст. 6 гарантує кожному обвинуваченому право на використання юридичної допомоги захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати такої допомоги – право її одержувати безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя [3].

Згідно п.п. 39, 40 Рішення ЄСПЛ у справі «Лучанінова проти України» (рішення від 09.06.2011 р., заява № 16347/02), стаття 6 Конвенції є застосовною у справі про притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення передбаченого

ч.1 ст.51 КУпАП. Причому мотивуючи свій висновок суд вказав, що з огляду на загальний характер законодавчого положення, яке порушила заявниця, а також профілактичну та каральну мету стягнень, передбачених цим положенням, суд вважає, що провадження, про яке йдеться, є кримінальним для цілей застосування Конвенції [4].

У пункті 82 Рішення ЄСПЛ по справі «Енгель та інші проти Нідерландів» (рішення від 08.06.1976 р., заява № 5100/71) суд зазначив, що у суспільстві, в якому діє принцип верховенства права, покарання у вигляді позбавлення волі віднесені до «кримінальної» сфери, за винятком тих, які за своїм характером, тривалістю або способом виконання не можуть вважатися такими, що завдають суттєві збитки [5].

Вказане правило діє й у випадку, коли позбавлення волі є лише альтернативною формою стягнення, поряд із більш м'якими, наприклад, штрафом (п.34 рішення ЄСПЛ від 22.05.1990 по справі «Вебер проти Швейцарії», заява № 11034/84) [6].

У пункті 61 рішення ЄСПЛ по справі «Бенам проти Сполученого Королівства» суд стверджує, що навіть за умов існування лише ризику або вірогідності застосування позбавлення волі інтереси правосуддя вимагають забезпечення справедливого судового розгляду (рішення від 10.06.1996, заява № 19380/92) [7].

Отже, виходячи з практики застосування Європейським судом статті 6 Конвенції, у випадку, якщо передбачені санкції є достатньо суворими, то скоєне правопорушення має природу кримінального злочину, а отже, його судовий розгляд має відповідати принципу справедливості відповідно до статті 6 Конвенції.

Однак, в національному законодавстві не забезпечено можливості осіб, які притягаються до адміністративної відповідальності, реалізувати гарантоване п. «с» ч. 3 ст. 6 Конвенції право на одержання безоплатної юридичної допомоги захисника.

Така суперечність може призвести до констатації в майбутньому порушення Україною ст.6 Конвенції.

За таких обставин, вказана правова проблема потребує вирішення, шляхом внесення відповідних змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Закону України «Про безоплатну правову допомогу».

Під час розроблення відповідного законопроекту, потрібно провести системний аналіз практики ЄСПЛ, обговорення серед науковців та практиків з метою визначення конкретного переліку адміністративних правопорушень, при розгляді яких особи матимуть право на безоплатну правову допомогу захисника.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення, від 07.12.1984 № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text.ua/laws/show/158-19#Text> (дата звернення: 21.05.2023).
2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 року

№ 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#n38> (дата звернення: 21.05.2023).

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 21.05.2023).

4. Рішення ЄСПЛ у справі справа «Лучанінова проти України»: рішення від 09.06.2011 р., заява № 16347/02, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_788#Text (дата звернення: 21.05.2023).

5. Рішення ЄСПЛ по справі «Енгель та інші проти Нідерландів»: рішення від 08.06.1976 р., заява № 5100/71, URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO2825> (дата звернення: 21.05.2023).

6. Рішення ЄСПЛ по справі «Вебер проти Швейцарії»: рішення від 22.05.1990 р., заява № 11034/84, URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-57629&filename=CASE%20OF%20WEBER%20v.%20SWITZERLAND.docx&logEvent=False> (дата звернення: 21.05.2023).

7. Рішення ЄСПЛ по справі «Бенам проти Сполученого Королівства»: рішення від 10.06.1996, заява № 19380/92 URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-105919&filename=CASE%20OF%20BENHAM%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D.pdf> (дата звернення: 21.05.2023).

Опришко Дмитро Олександрович

студент юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

e-mail: dmitriyopryshko1@gmail.com

Науковий керівник:

Аксютіна Анастасія Володимирівна

доцент кафедри загальноправових дисциплін,

кандидат юридичних наук, доцент

ЗАКОННІСТЬ ЯК ПРИНЦИП, РЕЖИМ, ПРАВОВИЙ СТАН: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА СПОСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Законність є одним з основних принципів правової системи України. Цей принцип визначає, що дії державних органів та посадових осіб повинні базуватися на законах, прийнятих у встановленому порядку.

Актуальність проблеми законності в адміністративному праві полягає у тому, що порушення цього принципу може призвести до неправомірної поведінки з боку державних органів та посадових осіб, що може викликати негативні наслідки для прав і свобод громадян, а також загрожує нормальному

функціонуванню держави.

Особлива важливість законності в адміністративному праві полягає в тому, що дії державних органів та посадових осіб мають прямий вплив на життя громадян та бізнесу. Порушення принципу законності може призвести до невинуватених витрат, втрати часу, та інших негативних наслідків для громадян та бізнесу. Забезпечення законності є важливим завданням держави, оскільки це сприяє підвищенню довіри до влади та створює умови для стабільного розвитку економіки та соціальної сфери.

Основою для підготовки цієї роботи стали дослідження ролі законності як принципу правової держави та управління, зокрема праці О.М. Резніченка, А.А. Шемшученка та О.О. Якименка. Також важливими джерелами стали роботи В.В. Лук'яненка та В.І. Горохової щодо забезпечення законності в адміністративному праві України. Ці дослідження надали необхідне теоретичне підґрунтя для подальшого вивчення ролі та значення законності в правовій системі України. У адміністративному праві поняття "законність" може мати неоднозначне розуміння.

Це може призводити до проблем з дотриманням принципу законності у практичних діях органів влади, особливо в умовах зміни законодавства та виникнення нових викликів. Одним з можливих розв'язань цієї проблеми є детальне вивчення різних підходів до розуміння поняття "законність" та визначення їх переваг та недоліків у контексті адміністративного права.

Для забезпечення дотримання принципу законності можуть бути створені механізми контролю за діями органів влади, зміцнена правова культура серед працівників органів влади та підвищена свідомість громадян про їх права та можливості захисту від незаконних дій органів влади. Крім того, можуть бути розроблені механізми адаптації до змін у законодавстві, підвищена кваліфікація працівників органів влади та забезпечено доступ до актуальної інформації про законодавчі зміни.

Одна з проблем реалізації принципу законності полягає в збалансованому врахуванні інших принципів адміністративного права, таких як ефективність, гнучкість та інноваційність. Цю проблему можна розв'язати шляхом розробки внутрішніх правил та процедур, які забезпечують збалансований підхід до застосування різних принципів адміністративного права в конкретних ситуаціях, а також врахування індивідуальних обставин кожного випадку та забезпечення взаємодії між різними органами влади та зацікавленими сторонами.

У таких ситуаціях можуть бути використані різні механізми, такі як консультації з фахівцями, встановлення чітких критеріїв прийняття рішень та проведення відкритих консультацій з громадськістю. Важливо, щоб рішення органів влади були збалансованими та відповідали не лише принципу законності, але і іншим важливим принципам адміністративного права.

Законність як принцип, режим та правовий стан є одним з основних принципів адміністративного права. Цей принцип визначає, що вся діяльність державних органів та посадових осіб має здійснюватися в рамках законів та інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до встановлених

правових процедур.

Ознаками законності є обов'язковість виконання законів та інших нормативно-правових актів, дотримання процедур їх прийняття та застосування, а також забезпечення прав людини та громадянина. Законність є головним інструментом для забезпечення правової держави, в якій влада обмежена законом і використовується в інтересах громадян.

Для забезпечення законності необхідно встановлювати механізми контролю за діяльністю державних органів та посадових осіб, які здійснюють заходи з її забезпечення. Ці механізми включають право на оскарження незаконних рішень та дій державних органів, а також право на звернення до суду та інших органів захисту прав.

Одним зі способів забезпечення законності є розробка внутрішніх правил та процедур, які забезпечують збалансований підхід до застосування різних принципів адміністративного права в конкретних ситуаціях, а також врахування індивідуальних обставин кожного випадку.

Отримані наукові результати показують, що законність як принцип, режим та правовий стан є важливою складовою правової системи кожної країни, оскільки забезпечує захист прав людини та громадянина, гарантує виконання законних вимог, зменшує корупційні ризики та забезпечує стабільність в суспільстві.

Для забезпечення законності необхідно розробляти та вдосконалювати правові норми, контролювати їх дотримання, а також забезпечувати можливість захисту прав та інтересів людини в разі їх порушення. Розробка внутрішніх правил та процедур є важливим елементом забезпечення законності, оскільки вони дозволяють забезпечити збалансований підхід до застосування різних принципів адміністративного права, врахувати індивідуальні обставини кожного випадку та забезпечити взаємодію між органами влади та громадянами.

Застосування внутрішніх правил та процедур дозволяє уникнути дискримінації та забезпечити рівність перед законом для всіх громадян, зменшити корупційні ризики та підвищити ефективність діяльності державних органів. Також це дозволяє забезпечити гнучкість та інноваційність у вирішенні конкретних проблем, що можуть виникнути у сфері діяльності державного апарату.

Отже, розробка внутрішніх правил та процедур є важливим інструментом забезпечення законності, оскільки дозволяє забезпечити збалансований підхід до застосування різних принципів адміністративного права, врахувати індивідуальні обставини кожного випадку та забезпечити взаємодію між органами влади та громадянами.

Законність як принцип, режим та правовий стан є важливою складовою правової системи кожної країни. Дослідження показало, що законність повинна бути забезпечена за допомогою збалансованого підходу до застосування різних принципів адміністративного права в конкретних ситуаціях, а також врахування індивідуальних обставин кожного випадку. Розробка внутрішніх правил та процедур може бути використана для забезпечення збалансованого підходу та

врахування індивідуальних обставин.

Одним з можливих напрямків подальшого розвитку є розробка більш точних та конкретних внутрішніх правил та процедур, які забезпечать більш детальний та прозорий підхід до застосування різних принципів адміністративного права. Також важливим напрямком є забезпечення ефективного механізму контролю за дотриманням законності та відповідальності за її порушення. Для досягнення цих цілей можуть бути розроблені нові нормативно-правові акти та змінені існуючі, залучені фахівці з різних галузей та проведено додаткові дослідження в цьому напрямку.

Список використаних джерел:

1. Осипова Н.І. Законність як загальний принцип захисту прав людини (соціологічний аспект) / Н. І. Осипова // Проблеми законності: між від. зб. наук. праць. – 1998. – № 36. – С. 58-67.

2. Сопілко І.М., Ленівський Р.В. Адміністративно-правові засоби забезпечення законності і правопорядку в Україні: монографія. – Київ: НАУ, 2018. – 231 с.

3. Марушій О.А. Сутність законності у сфері державного управління та гарантії її дотримання / О.А. Марушій // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. – 2015. – № 824. – С. 65–70. (наукометрична база Index Copernicus).

4. Марушій О.А. Адміністративно-правове забезпечення принципу законності у сфері державного управління / О.А. Марушій // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. – 2015. – № 825. – С. 37–41. (наукометрична база Index Copernicus).

5. Марушій О.А. Забезпечення законності в діяльності органів виконавчої влади: адміністративно-правова характеристика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. – Львів, 2021. – 216 с.

Сахарова Олена Борисівна

начальник третього відділу науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності, Державний науково-дослідний інститут МВС України (м. Київ), кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Близнюк Ігор Леонідович

головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності, Державний науково-дослідний інститут МВС України (м. Київ), кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ЗАХИСТ ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ, ОСОБИ У КІБЕРПРОСТОРІ. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Використання інформаційних мереж у поєднанні з безмежністю та незалежністю кіберпростору може породжувати ризики неправомірного використання інформації та інформаційно-комунікаційних технологій, що загрожує законним інтересам держави та особи у кіберпросторі. Тому застосування подібного роду технологій пов'язується із підвищеними вимогами до захисту відповідних суспільних відносин. У цьому контексті на перший план виходять організаційно-правові механізми.

Взагалі під системою протидії кіберзлочинності у широкому сенсі (не обмежуючись правоохоронною діяльністю) можна розуміти взаємопов'язану сукупність організаційно-правових, організаційно-технічних та правоохоронних (кримінологічних та криміналістичних) заходів запобігання, виявлення, припинення та розкриття кіберзлочинів [1, с. 98].

В Україні нормативно-правову базу правового регулювання питань протидії кіберзлочинності складають Конституція України, Кримінальний кодекс України, Конвенція Ради Європи «Про кіберзлочинність», Закони України «Про національну безпеку України», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», Укази Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України», «Про Стратегію національної безпеки України», «Про Доктрину інформаційної безпеки України», «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про загрози кібербезпеці держави та невідкладні заходи з їх нейтралізації», інші нормативно-правові акти.

При цьому Стратегія кібербезпеки України [2] та Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [2] визначають організаційно-правову основу протидії кіберзлочинності, яка полягає, насамперед, у визначенні суб'єктів, сфер їх компетенції, напрямів взаємодії у рамках Національної системи кібербезпеки та міжнародної співпраці [1, с. 95].

Так, у сфері компетентності Держспецзв'язку України до організаційно-

правових заходів запобігання і протидії кіберзлочинності відноситься регуляторна діяльність у сферах технічного і криптографічного захисту інформації, яка полягає у створенні умов для формування ринку засобів і послуг із захисту інформації у кіберпросторі (у забезпеченні конфіденційності, цілісності, підтвердження авторства та доступності інформації), а також у забезпеченні необхідних рівнів кіберзахисту засобами і послугами, що пропонуються як для юридичних, так і фізичних осіб [1, с. 95-96]. Тобто мова йде про створення умов для забезпечення доступності надійних засобів і систем кіберзахисту для фізичних і юридичних осіб України [1, с. 96].

У серпні 2021 р. в Україні була прийнята оновлена Стратегія кібербезпеки [2]. Слід наголосити, що 16 грудня 2020 р. в ЄС також була оновлена Стратегія кібербезпеки ЄС – на 2021-2027 роки.

Вітчизняна Стратегія кібербезпеки переглянута з урахуванням нових гібридних загроз та викликів у цій сфері, в ній деталізовані пріоритети національних інтересів у сфері кібербезпеки, а також основні підходи та напрями до формування питань кіберзахисту. У зв'язку з чим, наступним важливим кроком на етапі подальшого удосконалення законодавчого забезпечення кібербезпеки України є розроблення та якнайшвидше прийняття Державної цільової програми забезпечення кібербезпеки України, яка слугуватиме відправною точкою в реалізації тісної взаємодії суб'єктів забезпечення кібербезпеки України та протидії кіберзлочинності [4, с. 17].

Організаційно-технічна складова заходів протидії кіберзлочинності полягає у впровадженні організаційно-технічної моделі кіберзахисту, включаючи забезпечення державно-приватної взаємодії, при реалізації заходів запобігання, виявлення, реагування на кіберінциденти і кібератаки, усунення їх наслідків [1, с. 96], у тому числі під час воєнної агресії РФ проти України.

Організаційно-технічна модель кіберзахисту включає моделі оцінки ризику та прийняття рішень, а їх стандартизація та впровадження безпосередньо впливає на ефективність правоохоронних заходів з протидії кіберзлочинності в Україні [1, с. 96-97]. Організаційно-технічна модель кіберзахисту має базуватися на міжнародних ризик-орієнтованих стандартах управління кібербезпекою.

Правоохоронний аспект в системі протидії кіберзлочинності стосується передусім кримінальної відповідальності для осіб, що вчинили кіберзлочини. У Кримінальному кодексі України міститься Розділ XVI, який визначає відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. Зокрема, кримінальна відповідальність передбачена за вчинення злочинів за статтями 361 («Несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку»), 361-1 («Створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут»), 361-2 («Несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на

носіях такої інформації»), 362 («Несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї»), 363 («Порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється»), 363-1 («Перешкоджання роботі електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку шляхом масового розповсюдження повідомлень електрозв'язку») КК України.

Протягом останніх п'ятнадцяти років у структурах СБУ і МВС створюються різні департаменти й відділи, основне завдання яких полягає в боротьбі з правопорушеннями у галузі інтелектуальної власності й високих технологій, захисту інформації та інформаційних ресурсів країни [5, с. 104].

Зокрема, в структурі МВС України були створені Департамент боротьби з кіберзлочинністю і торгівлею людьми МВС України та підрозділи боротьби з кіберзлочинністю і торгівлею людьми ГУМВС, УМВС, а пізніше на їх базі – Управління боротьби з кіберзлочинністю МВС України та підрозділи боротьби з кіберзлочинністю ГУМВС, УМВС [6, с. 69]. Новим етапом у реформуванні системи органів по боротьбі з кіберзлочинністю стало створення постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення територіального органу Національної поліції» від 13.10.2015 №831 [7] Департаменту кіберполіції як міжрегіонального територіального органу Національної поліції України [6, с. 69].

Департамент кіберполіції Національної поліції України входить до структури кримінальної поліції Національної поліції та відповідно до законодавства України забезпечує реалізацію державної політики у сфері боротьби з кіберзлочинністю, організовує та здійснює відповідно до законодавства оперативно-розшукову діяльність.

Основною метою функціонування кіберполіції є реформування і розвиток підрозділів МВС України, які забезпечують підготовку і функціонування висококваліфікованих фахівців експертних, оперативних і слідчих підрозділів поліції, що здійснюють боротьбу з кіберзлочинністю і здатні застосовувати новітні технології в оперативно-службовій діяльності.

Департамент кіберполіції Національної поліції України виступає головним суб'єктом реалізації державної політики в сфері протидії кіберзлочинності та захисту кіберпростору.

Згідно із Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [3] для протидії кіберзлочинності та виконання інших функцій на вирішення поставлених завдань Національну поліцію уповноважено на здійснення заходів із запобігання, виявлення, припинення та розкриття кіберзлочинів, підвищення поінформованості громадян про безпеку в кіберпросторі.

На виконання вимог статті 35 Будапештської Конвенції про кіберзлочинність [8] в Україні створено сектор національного контактного пункту реагування на кіберзлочини, що є структурним підрозділом

Департаменту кіберполіції Національної поліції України. Сектор є підрозділом для здійснення контактів цілодобово впродовж тижня з метою надання негайної допомоги для розслідування або переслідування стосовно кримінальних правопорушень, пов'язаних з комп'ютерними системами і даними, або з метою збирання доказів у електронній формі, що стосуються кримінального правопорушення. У той же час, на нашу думку, слід у протидії кіберзлочинності використовувати можливості Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України, який в змозі забезпечити реалізацію комплексу заходів, спрямованих на протидію кіберзлочинності шляхом використання системи пошукових, розвідувальних, інформаційно-аналітичних заходів, у тому числі із застосуванням спеціальних оперативних та оперативно-технічних засобів [9, с. 81-82].

Список використаних джерел:

1. Довгань О. Д., Тарасюк А. В. Глобальна культура кібербезпеки в системі запобігання кіберзлочинності в Україні. *Інформація і право*. 2018. №3 (26). С. 94–103.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року "Про Стратегію кібербезпеки України": Указ Президента України від 26.08.2021 р., № 447/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>.
3. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 р., №2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2163-19#Text>.
4. Веселова Л. Ю. Адміністративно-правові основи кібербезпеки в умовах гібридної війни: автореф. дис. ...док. юр. наук. Одеса, 2021. 35 с.
5. Сірко В. С. Організаційно-правові питання протидії кіберзлочинності. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2020/19.pdf.
6. Міщенко Д. В., Хомич О. Р. Основні засади протидії кіберзлочинності органами Національної поліції України. *Протидія кіберзлочинності та торгівлі людьми*: зб. матеріалів Міжнарод. наук.-практ. конф. (27 травня 2020 р., м. Харків), МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Координатор проектів ОБСЄ в Україні. Харків: ХНУВС, 2020. С. 68–70.
7. Про утворення територіального органу Національної поліції: постанова Кабінету Міністрів України від 13.10.2015 р., №831. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2015-%D0%BF#Text>.
8. Конвенція про кіберзлочинність: Міжнародний документ Ради Європи від 23.11.2001 р., ETS №185. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text.
9. Пічкуренко С. І., Злагода О. В. Щодо деяких питань протидії організованій кіберзлочинності. *Протидія кіберзлочинності та торгівлі людьми*: зб. матеріалів Міжнарод. наук.-практ. конф. (27 травня 2020 р., м. Харків), МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Координатор проектів ОБСЄ в Україні. Харків: ХНУВС, 2020. С. 80–82.

СЕКЦІЯ 4. ЗАХИСТ ПРАВ, СВОБОД ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ОСОБИ В СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Врадій Вікторія Анатоліївна

*здобувач вищої освіти,
група 1/20-ПУА, факультету №2*

*Криворізький навчально-науковий інститут
Донецький державний університет внутрішніх справ*

Росва Ольга Сергіївна

*доцентка кафедри державно-правових дисциплін
Криворізький навчально-науковий інститут*

*Донецький державний університет внутрішніх справ
доктор філософії зі спеціальності «Облік і оподаткування»*

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ПРИ ФОРМУВАННІ ДЕРЖАВНОЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ

Кадрова політика та управління людськими ресурсами є важливими аспектами діяльності будь-якої організації, в тому числі державних установ.

Сучасний стан кадрового забезпечення державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, що забезпечують виконання державою своїх функцій, на сучасному етапі визнати задовільним не можна.

Протягом багатьох років до вирішення кадрових питань підходили однобічно, а саме – в кожному працівникові бачили, перш за все, слухняного виконавця, який реалізує вказівки керівника. Сьогодні характер трудової діяльності суттєво змінюється, що ставить підвищені вимоги до формування та реалізації кадрової політики в державі.

Посилення ролі високопрофесійних спеціалістів - потенційних працівників державної служби від яких залежить ефективність реалізації поставлених завдань визначає необхідність структурних перетворень наявної політики з управління кадровим апаратом.

Формування та імплементація науково обґрунтованої державної кадрової політики являє собою «поточну потребу українського суспільства, а саме найважливішу передумову успішної імплементації інноваційної стратегії державного розвитку, скерованої на асекурацію високих темпів економічного зростання країни та досягнення високих стандартів життя громадян» [2, с. 104]

Визначальним принципом формування нової державної кадрової політики є «соціальне партнерство» між державою та суспільством в професійно-трудої діяльності, що має давати простір для самореалізації талановитих особистостей, сприяти зосередженню потенціалу, як інтелектуального так і морального, а також сприяти формуванню атмосфери відданості країні та її народу.

Сучасна кадрова політика у сфері державного управління «визначає місце і роль кадрів у суспільстві, мету, завдання, найважливіші напрями і принципи роботи державних структур з кадрами, головні критерії їхньої оцінки, шляхи вдосконалення підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації, раціональне використання кадрового потенціалу країни» [1, с. 710]. Основні аспекти захисту прав, свобод та законних інтересів державних службовців, працівників державних установ визначено Конституцією України [4], законами України «Про державну службу» [7], «Про місцеві державні адміністрації» [8], «Про службу в органах місцевого самоврядування» [6], «Про місцеве самоврядування в Україні» [5], «Про запобігання корупції» [10], «Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод» [3], міжнародними договорами та іншими нормативними документами України.

Зазвичай трудові ресурси (кадри та персонал) виступають основними об'єктами державної кадрової політики.

До цього часу в нашій країні та низці інших європейських держав термін «кадри», запозичений з армійського лексикону, що в німецькій і французькій мовах професійних військових «використовується для визначення рядових командного складу і резерву, що на рівні суб'єкта господарювання визначав сукупність працівників високої кваліфікації і з тривалим стажем роботи» Кадровий склад (кадри), в свою чергу – «це загальна сукупність людей, що перебувають у трудових відносинах із конкретною організацією, тобто утворюють дану організацію незалежно від виду трудового договору і строку, на якій договір укладений» [1, с. 714].

За іншим визначенням: «кадри – це соціально-економічна категорія, яка характеризує людські ресурси підприємства, регіону, країни. На відміну від трудових ресурсів, які об'єднують усе працездатне населення країни, як зайнятих, так і потенційних працівників, поняття «кадри» включає в себе постійний (штатний) склад працівників, тобто працездатних громадян, які знаходяться в трудових взаємовідносинах із різними організаціями» [2, с.254].

Отже з наведених наукових здобутків можна зробити такі висновки:

- поняття «персонал» за своїм змістом значно ширше, ніж термін «кадри»;
- кадри, з погляду більшості науковців, це постійний склад працівників організації, який обіймає посади, передбачені штатним розкладом, відповідає за своїми кваліфікаційними характеристиками посадовим вимогам та виконує функції, що потребують спеціальної фахової підготовки;
- персонал охоплює поняття «кадри», а також працівників, які працюють в організації на тимчасовій основі, за сумісництвом або за короткостроковим трудовим договором. Водночас до персоналу відносять осіб, які виконують некваліфіковану працю, яка не потребує спеціальної освіти чи професійної підготовки [12, с. 83].

Як показують проведені дослідження категорії «кадри» в науковій літературі, відношення до неї скоріше з облікового та ресурсного поглядів. Під час використання цієї категорії зовсім не враховуються якісні характеристики персоналу та мотиваційні чинники, які впливають на роботу персоналу.

Для розкриття потенційних можливостей працівників та врахування їх внутрішніх прагнень та бажань використовують категорію «кадровий потенціал».

Кадровий потенціал у реальному вигляді може бути представлений можливостями працівників, якістю їх професійно-кваліфікаційної підготовки, трудовими, особистісними, психологічними і фізіологічними якостями, а також, що найбільш важливо, творчими здібностями. Кадровий потенціал підприємства наділений властивостями цілісності, які принципово відрізняють його від властивостей, притаманних кожному працівнику окремо [12, с. 84].

В сучасних умовах, нагальним питанням постає розроблення категоріального апарату кадрового потенціалу та з'ясування шляхів створення оптимального кадрового потенціалу державної служби, адже цілі кадрової політики полягають у забезпечення органів публічної влади професійними фахівцями, спроможними якісно виконувати свої обов'язки, ухвалювати оптимальні управлінські рішення, нести відповідальність за їх потенційні наслідки в контексті побудови державності на засадах демократизму, соціальних норм, верховенства права [9].

Державним установам для оптимального забезпечення кадровими ресурсами слід враховувати фактори, які суттєво впливають на процедуру створення резерву кадрових співробітників, а саме:

«- добровільність і однаковий доступ до участі у відповідному конкурсі для інкорпорації до відповідного резерву кадрових співробітників;
- системність та об'єктивність оцінювання фахових та індивідуальних характеристик кандидатів, котрі зараховані до резерву кадрових співробітників;
- планування належної фахово-посадової кар'єри державного службовця;
право на користування інформацією про створення кадрового резерву в державному апараті» [11]

На сьогодні єдина кадрова політика щодо державних підприємств, установ та організацій, що забезпечують виконання функцій держави, практично повністю відсутня. Відчувається гостра потреба у кваліфікованих кадрах, загальноновизнаною є «криза керівників», особливо середньої ланки. Маємо дефіцит професійних кадрів на фоні безробіття.

Список використаних джерел

1. Лисак В.Ю. Олійник О.С. Актуальні проблеми та передумови формування поняття «кадровий потенціал». *Економіка і суспільство*. 2018. №14. С 709-715.

2. Озаровська, А. В. Формування та реалізація кадрової політики державних установ / А. В. Озаровська, Р. В. Кардаш // Професійний менеджмент у сучасних умовах розвитку ринку : матеріали VIII наук.-практ. конф. з міжнар. участю, м. Харків, 1 листоп. 2019 р. – Харків, 2019. – С. 254-255.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 21.05.2023).

4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 02.05.2023).
5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 27 грудня 2022 р. № 359. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.05.2023).
6. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07 червня 2001 № 2493-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text> (дата звернення 02.05.2023).
7. Про державну службу: Закон України від 16.12.1993 № 3723— XII: із зм. і доп. станом на 16.07.2020. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889> (дата звернення 02.05.2023).
8. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV: із зм. і доп. станом на 16.05.2023. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text> (дата звернення 15.05.2023).
9. Про Стратегію державної кадрової політики на 2012 — 2020 роки: Указ Президента України від 01.02.2012 № 45/2012. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45/2012#Text> (дата звернення 15.05.2023).
10. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. Відомості Верховної ради України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення 02.05.2023).
11. Толкованов В.В. Кадровий резерв як дієвий інструмент модернізації державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні. Демократичне врядування. 2018. Вип. 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2018_11_23 (дата звернення 11.05.2023).
12. Шатрава С.О. Стан та правове регулювання кадрового забезпечення органів Національної поліції на сучасному етапі розвитку. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 1. С. 83-87.

Гапонюк Андрій Володимирович,
Здобувач 3 курсу факультету №2 КННІ
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Булгакова Олена Валеріївна,
завідувачка кафедри державно-правових дисциплін факультету № 2
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ
кандидат економічних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ В ЕПОХУ ВІДКРИТИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДАНИХ

Людство давно усвідомило необхідність закріплення основних прав людини з метою їх забезпечення всіма державами світу в умовах глобалізаційних процесів. У зв'язку з цим було прийнято ряд основоположних міжнародно-правових актів, серед яких Загальна декларація прав людини 1948 р., у якій було визначено що «кожна людина має право на соціальний та міжнародний порядок, при якому права та свободи, які викладені в Декларації, можуть бути повністю здійснені» [1]. Згідно нормам та стандартам міжнародного права в галузі прав людини, такий міжнародний та соціальний порядок повинен будуватися на визнанні невід'ємної гідності людини, поваги до прав людей на самовизначення та забезпечення соціального прогресу на підставі рівності та недискримінації, що спираються на участь розвитку та заохочення в мирному, взаємозалежному і підзвітному світі. [1]

Глобалізація є не просто економічним процесом, а включає соціальний, політичний, екологічний, культурний та правовий аспекти, які впливають на здійснення у повному обсязі всіх прав людини і основних свобод[1]. У процесі глобалізації слід керуватися фундаментальними принципами, що лежать в основі всієї сукупності прав людини, такими як справедливість, участь, підзвітність, недискримінація, прозорість, інклюзивність і рівність як на національному, так і на міжнародному рівнях, що забезпечують повагу різноманіття, терпимість, а також міжнародне співробітництво і солідарність. [1]

До об'єктів національної безпеки належать люди і громадяни, суспільство, держава, тому економічна безпека, як її складова, враховуючи особливості прояву, методів та засобів управління, спрямована на гарантування поступального розвитку та захисту людини – виробника, суб'єктів підприємницької діяльності і ринкової інфраструктури, економіки держави.

Особисті права і свободи людини, як відомо, є невід'ємними від безпеки людини, суспільства і держави. За цих умов актуальною постає проблема пошуку балансу між захистом приватності, у тому числі інформаційної приватності

життя людини, та потребами захисту інформаційної і національної безпеки. Тобто, в умовах правової держави та розвитку інформаційного суспільства мають бути законодавчо визначені обмеження довільного поведіння з правами людини, зокрема в інформаційній сфері. [2]

Використання цифрових технологій породило процеси революційних перетворень в сучасному суспільстві – так звану цифрову революцію, цифрову трансформацію суспільних відносин, яка виражається в застосуванні сучасних цифрових технологій в різних сферах діяльності людини і як фактор динамічного розвитку привела до створення цифрової економіки, формування інститутів цифрового права, нової конфігурації соціальних відносин на базі використання соціальних мереж, Інтернету, інших інформаційно-комунікаційних технологій[2].

Варто зазначити, що про інформаційні права в чистому вигляді людство заговорило відносно нещодавно, адже вони вважаються правами четвертого покоління прав людства. Ці права ще часто виокремлюють в комплекс віртуальних прав, проте безпека людини і права людини є тісно пов'язаними. Вона базується на забезпеченні прав людини, а також враховує права людини Третього покоління, в тому числі право на розвиток і право на мир [3]. Яскравим прикладом інформаційних прав є ст. 12 Загальної декларації прав людини, яка виокремлює свободу від втручання в особисте і сімейне життя, від посягання на недоторканність житла, таємницю кореспонденції. Очевидно, що в частині про таємницю кореспонденції є чітко виражене право на приватність.

Особливо вразливим в епоху цифрової трансформації стає право на приватність, яке є одним із головних прав, які втілюють свободу людини у її негативному розумінні, тобто свободу від втручання ззовні.

Після декларування у Конституції України гарантії економічної безпеки як головної функції держави станом на початок 2014 р., була значно вдосконалена нормативно-правова база гарантування економічної безпеки та інституціональна система для підвищення ефективності її втілення. Однак у практичному вимірі ступінь реалізації визначених завдань шляхом проведення реформ та невідкладних заходів не задовільняв українське суспільство, а загрози та виклики економічній безпеці лише зростали.

Економічна безпека людини в період процесу запровадження системи електронного врядування та переходу до електронного публічного адміністрування набуває нових сенсів та змушує звернути увагу на цілу низку ризиків та загроз. Єдине інформаційне поле, яке є основою функціонування цифрової економіки та електронного врядування, є відкритою системою де будь-яка інформація може бути використана як для захисту і реалізації прав людини, так для дискримінації цих прав.

Забезпечення економічної безпеки людини в інформаційному полі полягає, перш за все, у створенні механізмів та інструментів убезпечення особистої інформації щодо економічної діяльності. Проте потрібно зважати і на можливість свідомого спотворення економічної інформації задля приховування достовірних відомостей.

Друга складова економічної безпеки, на наш погляд, має торкатись врегулювання надмірного фінансового навантаження на людину щодо володіння та утримання спеціальних технічних і технологічних засобів, які формують доступ до інформаційного поля та до ресурсів електронного врядування. Мова скоріше про те, що технічні засоби стають більш складними і високовартісними, тому навантаження на людину, яка бажає мати захищеними свої економічні інтереси, збільшується постійно. Крім технічних засобів людина повинна мати ще й сучасне програмне забезпечення, яке також є високовартісним. Потрібно розуміти, що захист прав людини в цьому аспекті, також є актуальною проблемою.

Також слід звернути увагу на те, що забезпечуючи економічну безпеку окремої людини і окремого домогосподарства, можна створити загальну систему національної безпеки через реалізацію двох ключових аспектів: створення захищеного сектору інформаційного поля в системі електронного врядування та розвиток економічної незалежності кожної людини через індивідуалізацію підходів до задоволення потреб.

Таким чином, забезпечення права людини на економічну безпеку в епоху відкритих інформаційних даних є завданням для правового регулювання з боку держави та суспільства, оскільки економічна безпека кожного є складовою частиною національної економічної безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Хаустова М.Г. Державна політика в сфері прав людини в епоху цифрових трансформацій. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право., №69, 2022 URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/254794/251921>
2. Головка О.М. Цифрова культура та інформаційна культура: права людини в епоху цифрових трансформацій. Інформація і право. 2019.№ 4(31). С.37-44
3. Петришин О.В., Гиляка О.С. Права людини в цифрову епоху: виклики, загрози та перспективи. Вісник Академії правових наук.2021.№1.С.15-23

Гіченко Тимофій Олександрович
*здобувач вищої освіти,
група 223-23 (ЕК)-К, факультету № 2
Криворізький навчально-науковий інститут
Донецький державний університет внутрішніх справ*

Науковий керівник:
Росва Ольга Сергіївна
*доцентка кафедри держано-правових дисциплін
Криворізький навчально-науковий інститут
Донецький державний університет внутрішніх справ
доктор філософії зі спеціальності «Облік і оподаткування»*

ЗАХИСТ ПРАВ, СВОБОД ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ОСОБИ В СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Адміністративно-правовий захист прав і свобод людини і громадянина являє собою сукупність застосовуваних у порядку, врегульованому нормами адміністративного права, засобів, спрямованих на здійснення уповноваженими на те органами (посадовими особами), а також особами та громадянами відповідних процесуальних дій (процедур). Адміністративно-правовий захист «це сукупність способів, прийомів і різних процесуальних дій, встановлених у законному порядку, за допомогою яких здійснюється відновлення порушеного права особи» [2].

Згідно зі статтею 2 Закон України «Про Національну поліцію» охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави становить одне з основних завдань поліції.

Об'єктом адміністративно-правового регулювання забезпечення прав і свобод людини та громадянина «адміністративно-правові відносини, що виникають між суб'єктами з приводу реалізації, охорони, захисту та відновлення їхніх порушених прав і свобод.

Суб'єктами адміністративно-правових відносин із забезпечення прав і свобод людини та громадянина, з одного боку, є органи публічного управління – органи виконавчої влади, Президент України, Уповноважений Верховної Ради з прав людини, правоохоронні органи, а з іншого – фізична особа, навчальні заклади, підприємства, інші державні органи, установи й організації, діяльність яких пов'язана із забезпеченням прав і свобод людини та громадянина щодо їх реалізації, охорони, поновлення тощо. Органи виконавчої влади мають право породжувати адміністративні правовідносини в односторонньому порядку, керуючись інтересами держави й завданнями, що стоять перед ними» [5].

Належне адміністративно-правове гарантування прав і свобод громадян передбачає:

- Визначення у законодавстві персоніфікованих представників державної влади, відповідальних за забезпечення умов для реалізації прав і свобод.
- Закріплення конкретних обов'язків органів і посадових осіб публічної

адміністрації, які б відповідали правам і свободам громадян.

- Встановлення конкретних адміністративних процедур, які вичерпно визначають порядок виконання відповідними суб'єктами управління своїх обов'язків у відносинах з громадянами.

- Посилення відповідальності органів і посадових осіб за невиконання ними своїх обов'язків, що призвело до порушення прав громадян.

Статтею 1 Закону України «Про звернення громадян» передбачено: «громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення. Військовослужбовці, працівники органів внутрішніх справ і державної безпеки, а також особи рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України мають право подавати звернення, які не стосуються їх службової діяльності. Особи, які не є громадянами України і законно знаходяться на її території, мають таке ж право на подання звернення, як і громадяни України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами» [3].

Судовий захист і контроль відповідно до положень частини першої статті 2 КАСУ завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси і просити про їх захист (частина перша статті 5 КАСУ).

До суду можуть звертатись в інтересах інших осіб органи та особи, яким законом надано таке право (частина третя-сьома статті 5 КАСУ).

Ніхто не може бути позбавлений права на участь у розгляді своєї справи у визначеному цим Кодексом порядку. Відмова від права на звернення до суду є недійсною.

Відповідно до положень статті 16 КАСУ учасники справи мають право користуватися правничою допомогою. Представництво в суді, як вид правничої допомоги, здійснюється виключно адвокатом (професійна правнича допомога), крім випадків, встановлених законом. Безоплатна правнича допомога надається в порядку, встановленому законом, що регулює надання безоплатної правничої допомоги.

Статтею 53 КАСУ передбачено: «що в установлених законом випадках Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокурор, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи можуть звертатися до адміністративного суду із адміністративним позовом про

захист прав, свобод та інтересів інших осіб і брати участь у цих справах (ч. 1), і при цьому окремо окреслено процесуальне становище прокурора (ч.3). Діяльність органів прокуратури та представництво інтересів особи прокурором в адміністративному судочинстві» [3].

Відповідно до статті 53 КАСУ визначено: « що прокурор може здійснювати представництво в адміністративному суді інтересів громадянина або держави в порядку, встановленому цим Кодексом та іншими законами, на будь-якій стадії адміністративного процесу» [4].

Згідно з положеннями статті 23 Закону України «Про прокуратуру» представництво прокурором інтересів громадянина або держави в суді полягає у здійсненні процесуальних та інших дій, спрямованих на захист інтересів громадянина або держави, у випадках та порядку, встановлених законом»[4].

У разі встановлення ознак адміністративного чи кримінального правопорушення прокурор зобов'язаний здійснити передбачені законом дії щодо порушення відповідного провадження.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 12.05.2023).
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06 лип. 2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення 12.05.2023).
3. Про звернення громадян: Закон України від 02 жовт. 1996 № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 12.05.2023).
4. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовт. 2014 № 1697-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/page#Text> (дата звернення 12.05.2023).
5. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 12.05.2023).

Журавель Ольга
здобувачка, спеціальність «Право»
Криворізький навчально-науковий інститут
Донецький державний університет внутрішніх справ
Науковий керівник:
Ястремська Наталя Миколаївна
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ
кандидат економічних наук, доцент

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

Економічна безпека уможливорює підтримання стійкості до зовнішніх та внутрішніх загроз та характеризує здатність національної економіки розширювати власне виробництво для задоволення потреб населення, суспільства і держави на певному рівні. Економічна безпека є складним і багатогранним суспільним явищем, що характеризується різноманітністю сутнісних ознак і форм прояву [1].

В умовах позитивного розвитку глобалізації та міжнародної економічної інтеграції заходи щодо забезпечення безпеки як складної соціальної системи повинні враховувати її багатогранну, складну та різноманітну природу. Багатогранність економічної безпеки проявляється в її тісному зв'язку та постійній взаємодії з такими категоріями, як «загроза», «ризик» та небезпека, що робить невизначеність однією з основних рушійних сил її існування. Невизначеність є фундаментальним атрибутом будь-якої економічної реальності та джерелом загроз економічній безпеці держав. Саме тому природа та зміст цих категорій потребують більш ґрунтовного вивчення в контексті забезпечення національної безпеки від сучасних зовнішніх та внутрішніх загроз [2].

З економічної точки зору економічну безпеку слід розглядати як стан держави, що має потенціал для створення та розвитку умов для плідної життєдіяльності її громадян, майбутнього економічного розвитку загального зростання добробуту.

Ентоні Блінкен у своєму звіті «Про ситуацію з правами людини в різних країнах світу за 2022 рік», зазначив: «Повномасштабна війна Росії проти України, яка почалася в лютому 2022 року, призвела до масових смертей і руйнувань, є повідомлення про вчинення російськими військовими злочинів та інших звірств, зокрема позасудові страти цивільних осіб і жахливі звіти про гендерне насильство, включаючи сексуальне насильство проти жінок і дітей» [3].

«До основних порушень прав людини віднесено:

- масові та незаконні вбивства, зокрема позасудові;
- вимушені зникнення людей;
- катування та жорстоке, нелюдське або принизливе поведження чи

покарання, зокрема, дітей;

- свавільний арешт або затримання;
- політичні ув'язнення або затримання, зокрема під час операцій «фільтрації», які супроводжувались допитами, катуванням, примусовим розділенням сімей, примусовою депортацією та усиновленням українських дітей до російських родин;
- неправомірне втручання в приватне життя;
- покарання членів сім'ї за ймовірні провини родича;
- серйозні зловживання під час конфлікту, звірства, викрадення, катування та фізичне насильство;
- серйозні обмеження свободи вираження поглядів, зокрема, для представників ЗМІ, що супроводжувались насильством або погрозами щодо журналістів, необґрунтовані арешти або переслідування журналістів, цензура;
- серйозні обмеження свободи Інтернету;
- суттєве втручання у свободу мирних зібрань;
- жорсткі обмеження релігійної свободи;
- обмеження свободи пересування;
- нездатність громадян голосувати на вільних і чесних виборах;
- серйозні та необґрунтовані обмеження участі в політичному житті;
- серйозні обмеження або переслідування національних і міжнародних правозахисних організацій;
- відсутність розслідування та відповідальності за гендерне насильство;
- злочини, пов'язані з насильством, проти представників меншин чи корінного населення, як то кримських татар та етнічних українців;
- злочини, пов'язані з насильством проти людей ЛГБТ» [3].

Початок повномасштабного вторгнення наочно проілюстрував, що порушення територіальної цілісності держави одномоментно тягне за собою порушення прав та свобод особи, її інтересів, її права на життя тощо.

Війна руйнує майже всі аспекти людського життя, включаючи права і свободи людини. У таких ситуаціях люди піддаються насильству, дискримінації, катуванням та іншим порушенням прав. Забезпечення прав людини у воєнний час є надзвичайно складним завданням, що вимагає комплексного підходу та співпраці всіх зацікавлених сторін [4]. Міжнародне право відіграє важливу роль у забезпеченні прав людини у воєнний час, а міжнародні правові інструменти, зокрема Женевські конвенції, мають гарантувати права та захист людського життя під час війни.

Список використаних джерел:

1. Акімова Л. М. Сутнісна характеристика основних загроз в економічній безпеці держави. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1247>.
2. Ліпкан В. А. Синергетичний і гомеостатичний підходи до системи національної безпеки. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2003. №2. URL: http://www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/2003_2/zmist_03/lipka.htm.

3. ДЕРЖДЕП У ЗВІТІ ПРО ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ВКАЗАВ НА ЗЛОВЖИВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЗЛОЧИНИ РФ. 2023. URL: [HTTPS://IMI.ORG.UA/NEWS/DERZHDEP-U-ZVITI-PRO-PORUSHENNYA-PRAV-LYUDYNY-VKAZAV-NA-ZLOVZHIVANNYA-V-UKRAYINI-TA-ZLOCHYNY-RF-151598](https://imi.org.ua/news/derzhdep-u-zviti-pro-porushennya-prav-lyudyny-vkazav-na-zlovzhivannya-v-ukrayini-ta-zlochyny-rf-151598).

4. Часник Д. В. Забезпечення прав людини у сфері національної безпеки в умовах протистояння військовій агресії РФ. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. URL: <file:///C:/Users/%D0%9E%D0%BB%D1%8F/Downloads/600-Article%20Text-1097-1-10-20220923>.

Зубко Вікторія

студентка 2 курсу факультету № 2

спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

Криворізький навчально-науковий інститут

Донецький державний університет внутрішніх справ

Науковий керівник:

Булгакова Олена Валеріївна

завдувачка кафедри держано-правових дисциплін

Криворізький навчально-науковий інститут

Донецький державний університет внутрішніх справ

кандидат економічних наук, доцент

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЗАХИСТ ПРАВА НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Формування волонтерства як руху в громадянському суспільстві сучасної України має не дуже довгий період. Проте волонтерство виходило на найбільш високий рівень саме під час буремних подій в історії сучасної України.

Волонтерство (або добровільна безоплатна допомога) – одна з важливих складових функціонування громадянського суспільства. Це одне з найбільш почесних занять у будь-якому суспільстві та в будь-який час. У 1990 році в Парижі ухвалено Загальну декларацію волонтерів, яка визначає, що волонтерство добровільна, активна, спільна чи особиста участь громадянина в житті людських спільнот заради покращення якості життя, економічного та соціального розвитку. [1]

Декларація підтримує право на волонтерську діяльність для всіх чоловіків, жінок та дітей, незалежно від їхньої раси, віросповідання, фізичних особливостей, соціального та матеріального становища. [1]

Діяльність волонтерів втілює найшляхетніші прагнення людства - миру, свободи, безпеки та справедливості для всіх та демонструє моральні якості людей, здатних до самоорганізації, взаємодії та взаємодопомоги. [1]

У період глобалізації та постійних змін світ стає більш незалежним,

складнішим. Тому волонтерська діяльність, індивідуальна або колективна, є способом підтримки та зміцнення таких людських цінностей, як піклування та надання допомоги членам громади. [1]

Люди, які стають волонтерами, присвячують свій час соціально-важливим справам: допомозі людям з інвалідністю; участі в організації масових спортивних або культурних заходів; забезпеченню діяльності музеїв; безоплатній праці в громадських організаціях; роботі з дітьми та молоддю; правозахисній діяльності тощо. [1]

Зіткнувшись з надзвичайно складними викликами повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року та загострення воєнних дій на території України, волонтерство набуло майже загальнонаціонального масштабу і захопило людей, які обрали бути стійкими та дотичними до побудови нового безпекового простору та системи оборони.

Після 24 лютого 2022 року український волонтерський рух пережив своє друге народження. Кількість людей, які хоч раз збирали кошти на ті чи інші потреби для передової зросла у рази, як і обсяги зборів. За даними опитування Фонду "Демократичні ініціативи" ім. Ілька Кучеріва, понад 60% українців так чи інакше долучалися до волонтерської допомоги Силам оборони. Близько 10% – допомагали фізичною роботою, 31% – фінансово, а майже 20% – і грошима, і роботою. [2]

Надання підтримки та захисту, швидке вирішення тактичних і стратегічних завдань як для цивільного населення так і для військових потребує значних фінансових коштів. В цьому аспекті слід звернути увагу на економічну складову волонтерства.

З одного боку кожен волонтер має право вільно розпоряджатись власним майном та вести економічну діяльність, розуміючи всі ризики та небезпеки, але в умовах підвищеної небезпеки життю розуміння економічних ризиків у провадженні певних видів діяльності может бути невірною оцінено. Така ситуація створює цілу низку економічних ризиків як для самого волонтера, так і для економічної ситуації в цілому.

Правове поле України доволі гнучко відреагувало на волонтерську діяльність і буди ухвалені необхідні документи, які врегульовують правила ведення такої діяльності. Крім необхідності державного врегулювання соціально-значущої сфери обігу грошових та матеріальних ресурсів, з боку країни були запроваджені заходи збереження і економічної безпеки волонтерів як особи. Волонтери акумулюють значні грошові кошти для негайного вирішення найбільш гострих проблем, які здебільшого мають індивідуальний характер та дозволяють вирішувати більш тактичні задачі на кожному з етапів розвитку кризової ситуації війни.

Прагнення волонтерів до надання допомоги якомога більшій кількості людей або вирішити запити від військових вже ж слід розглядати з позиції економічної безпеки і для волонтерів, і для тих, хто отримує таку допомогу. Волонтери мають практику збирати кошти або донати для вирішення оголошеної проблеми або проекту є широко розповсюдженою практикою. Проте,

фінансовий і господарський контроль діяльності не має залишатись поза полем такої діяльності. Порушення правил обліку будь-яких ресурсів та їх руху в процесі діяльності зазвичай призводять до посилення таких негативних явищ: посилення економічного тиску на доходи окремих домогосподарств та їх банкрутство; збільшення корупційних ризиків в бажанні отримання незаконної вигоди як грошової так і майнової; зловживання довірою з боку донорських організацій як вітчизняних так і міжнародних; спотворення реальної ситуації, яку потрібно вирішувати на рівні держави.

Економічна безпека волонтера складається з декількох чинників, з яких найбільш вагомим можна вважати прозорість та контрольованість діяльності волонтера в публічному полі. В цьому аспекті важливим є наявність реєстрації в Реєстрі волонтерів України, прозорість та контроль збору і розподілу коштів, прозорість звітування щодо реалізації волонтерських проектів, підзвітність органам державного контролю.

Звернемо увагу, що волонтери для збору коштів використовують ресурс власного авторитету або громадського іміджу, який вимірюється рівнем довіри до самої особи волонтера та до оголошеної ситуації. Тож для волонтерів власний громадський імідж є тим економічним ресурсом, який дозволяє здійснювати ефективну волонтерську діяльність, але який дуже легко втратити через незабезпечення прозорості діяльності або відсутності зрозумілого звітування щодо розподілу і розпорядження грошовими ресурсами. Отже імідж волонтера також можна зарахувати до чинника, який формує і забезпечує економічну безпеку.

Слід звернути увагу на ситуації, коли люди під впливом сильних емоцій або надзвичайно травмуючи подій здатні віддавати волонтерам всі власні грошові заощадження або кошти, які формували їх індивідуальну економічну безпеку. Вважаємо, що свідомі волонтери, за можливості, все ж повинні відстежувати подібні ситуації і не забирати такі кошти, розуміючи, що людина може опинитися в ситуації персональної економічної небезпеки.

Економічна безпека волонтерської діяльності не є лінійним явищем і потребує виваженого підходу, оскільки діяльність з реалізації загальнолюдських цінностей не повинна збільшувати вже існуючі ризики або створювати нові.

Список використаних джерел:

1. Волонтерство як практика громадянського суспільства. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/volonterstvo-iaк-praktyka-hromadianskoho-suspilstva/>
2. Більшість українців волонтерять під час війни, 18% – не планують. Опитування. Українська правда життя. URL: <https://life.prawda.com.ua/society/2023/02/24/253036/>
3. Збираєте гроші для ЗСУ? Готуйтеся до проблем з податковою. Економічна правда 07.04.2023. - URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/04/7/698865/>

Росва Ольга Сергіївна
*доцентка кафедри державно-правових дисциплін
Криворізький навчально-науковий інститут
Донецький державний університет внутрішніх справ
доктор філософії зі спеціальності «Облік і оподаткування»*

ЗАХИСТ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Налагодження роботи національного бізнесу є запорукою наповнення державного бюджету та збереження платоспроможності населення країни.

Підприємці та бізнес України, здатні стабільно працювати в умовах війни. Активізація бізнес-діяльності суб'єктів господарювання - ключовий фактор посилення економічної стійкості держави, а отже, і її здатності ефективно протистояти агресору.

На законодавчому рівні в Україні запроваджено ряд ініціатив, спрямованих на підтримку підприємництва під час війни.

Законодавчі зміни та нововведення стосувались, вперше чергу, захисту інтересів суб'єктів господарювання у період воєнного стану (стану війни), зменшення податкового тиску, послаблення вимог щодо отримання дозвільних документів та перевірок їх наявності, а також спрощення умов здійснення підприємницької діяльності суб'єктами господарювання.

У відповідності до ст. 1, 2, 4 ЗУ «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» [1]:

«1) фізичні особи, фізичні особи - підприємці, юридичні особи, крім тих, які наділені бюджетними повноваженнями згідно із законодавством, подають облікові, фінансові, бухгалтерські, розрахункові, аудиторські звіти та будь-які інші документи, подання яких вимагається відповідно до норм чинного законодавства в документальній та/або в електронній формі, протягом трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану або стану війни за весь період неподання звітності чи обов'язку подати документи» [1];

«2) у період дії воєнного стану або стану війни, а також протягом трьох місяців після його завершення до фізичних осіб, фізичних осіб - підприємців, юридичних осіб не застосовується адміністративна та/або кримінальна відповідальність за неподання чи несвоєчасне подання звітності та/або документів;

3) період дії воєнного стану або стану війни, а також протягом трьох місяців після його припинення чи скасування особи, відповідальні за своєчасне і у повному обсязі подання та оприлюднення фінансової звітності, звільнюються від відповідальності за порушення строків оприлюднення річної фінансової звітності та річної консолідованої фінансової звітності разом з відповідними аудиторськими звітами, звітом про управління, консолідованим звітом про управління, звітом про платежі на користь держави та консолідованим звітом про платежі на користь держави, складення та оприлюднення яких передбачено

законодавством» [1].

У відповідності ст. 69.4 ЗУ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» № 2115-IX [2]: «У разі неможливості зареєструвати акцизну накладну в Єдиному реєстрі акцизних накладних дозволяється переміщення пального або спирту етилового транспортними засобами за наявності товарно-транспортної накладної, яка повинна містити всю інформацію, що має міститися у відповідній акцизній накладній, яка повинна бути зареєстрована в Єдиному реєстрі акцизних накладних, протягом строків, визначених у цьому пункті» [2].

Інновації у законодавстві також стосуються питань фінансової та адміністративної відповідальності за несвоєчасно сплачені податки й збори та скасування податкових перевірок суб'єктів господарювання.

Так, згідно п 69.1 ЗУ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» 2115-IX [2]: «У випадку відсутності у платника податків можливості своєчасно виконати свій податковий обов'язок, зокрема щодо дотримання термінів сплати податків та зборів, подання звітності, у тому числі звітності, реєстрації у відповідних реєстрах податкових або акцизних накладних, розрахунків коригування, подання електронних документів, що містять дані про фактичні залишки пального та обсяг обігу пального або спирту етилового тощо, платники податків звільняються від відповідальності з обов'язковим виконанням таких обов'язків протягом трьох місяців після припинення або скасування воєнного стану в Україні» [2].

П. 69.2. Закону, в свою чергу регламентовано припинення розпочатих податкових перевірок суб'єктів господарювання та заборонено провадження нових, на період дії воєнного стану в Україні.

Отже, у період дії воєнного стану, а також протягом 3 місяців після його завершення адміністративна та кримінальна відповідальність за неподання чи несвоєчасне подання звітних документів не застосовується. Будь-які перевірки щодо своєчасності та повноти подання будь-яких звітів уповноваженими органами не здійснюються.

Слід зауважити, що за наявності загроз визначених Постановою КМУ «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану» № 303, а саме загрози правам, законним інтересам, життю та здоров'ю людини, захисту навколишнього природного середовища, забезпеченню безпеки держави міністерствами можуть бути відновлені позапланові заходи державного нагляду (контроль) [4]. Наприклад, при неконтрольованому зростанню цін на товари, які мають істотну соціальну значущість.

На період воєнного стану суттєво розширено можливість платників податків застосовувати спрощену систему оподаткування. Так, згідно положень ЗУ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» №

2142-IX» [3]:

«- на третю групу із ставкою 2% зможуть перейти платники податків без врахування ліміту обсягу доходу, а також дозволено перебувати продавцям підакцизних товарів;

- для таких платників єдиного податку реєстрація платником податку на додану вартість буде призупинена;

- фізичні особи - підприємці - платники єдиного податку першої та другої групи мають право не сплачувати єдиний податок, та відповідно не подавати звітність за ті періоди, який не буде сплачуватись податок» [3].

До того ж зазначеним Законом скасовано плату за землю, оренду землі державної і комунальної власності на період з 01.03.22 по 31.12 2022 р. та скасовано за загальне мінімальне податкове зобов'язання за 2022-2023рр

Тобто, з 01.03.2022 до завершення 12 місяців після припинення або скасування воєнного стану мають право не нараховувати, не обчислювати та не сплачувати ЄСВ за себе:

- ФОПи, в тому числі ті, які обрали спрощену систему оподаткування;

- особи, які провадять незалежну професійну, релігійну (місіонерську) або іншу подібну діяльність;

- члени фермерського господарства.

Проте, положення Закону застосовуються з урахуванням таких особливостей:

1) «обрання або переходу на спрощену систему оподаткування платником з особливостями, встановленими цим пунктом, суб'єкт господарювання подає до контролюючого органу заяву. При цьому до заяви не додається розрахунок доходу за попередній календарний рік;

2) за 2021 та 2022 податкові (звітні) роки не нараховується та не сплачується податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за об'єкти житлової нерухомості, у тому числі їх частки, які перебувають у власності фізичних осіб, що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями країни агресора, та за об'єкти житлової нерухомості, що стала непридатною для проживання у зв'язку з військовою агресією проти України» [3].

Стосовно податкових правовідносин держави та суб'єктів господарювання з податку на додану вартість - п. 9.5 ЗУ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану № 2142-IX» [3] визначено що:

«платники єдиного податку третьої групи звільняються від обов'язку нарахування та сплати податку на додану вартість за операціями з постачання товарів, робіт та послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України, та при ввезенні товарів на митну територію України, а також від подання податкової звітності з податку на додану вартість, а їх реєстрація платником податку на додану вартість є призупиненою» [3].

Державою, на законодавчому рівні, також було запроваджено механізм компенсації витрат суб'єктів господарювання, що допомагають

працевлаштуванню внутрішньо переміщених осіб. Так, Постановою КМУ «Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні» [5] визначено умови та механізм компенсації витрат роботодавців за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття .

Законодавчі зміни та нововведення стосувались не лише послаблення вимог щодо ведення бізнесу, а також релокації суб'єктів господарської діяльності, з територій, де ведуться активні бойові дії, кредитування та компенсацій, підтримки агробізнесу та сфери харчової промисловості, що дозволить національному бізнесу стабільно працювати в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни: Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text> (дата звернення 15.05.2023)
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків в період воєнного, надзвичайного стану: Закон України від 03 бер. 2022 р 2115-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text> (дата звернення 14.05.2023)
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану: Закон України від 24 бер. 2022 р 2142-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text> (дата звернення 15.05.2023)
4. Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану: Постанова КМУ від 13 бер. 2022 р 303 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 15.05.2023)
5. Про внесення змін до Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні: Постанова КМУ від 10 січ. 2023 р 33. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/33-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 13.05.2023) .

Савченко Алла Костянтинівна
*здобувач вищої освіти,
група 1/20-ПУА, факультету №2
Криворізький навчально-науковий інститут
Донецький державний університет внутрішніх справ*

Росва Ольга Сергіївна
*доцентка кафедри державно-правових дисциплін
Криворізький навчально-науковий інститут
Донецький державний університет внутрішніх справ
доктор філософії зі спеціальності «Облік і оподаткування»*

СВІТОВА ПРАКТИКА ПІДБОРУ ПЕРСОНАЛУ: ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ КАНДИДАТІВ НА ПОСАДУ У ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ

Неналежно організована робота державних службовців сприяє неякісним і неефективним діям органів публічної влади. Ефективна робота органу публічної служби є запорукою успіху соціально- економічних і політичних перетворень в Україні, а також її розвитку як демократичної, правової, соціальної держави.

Більшість країн Європи приділяють значну увагу саме питанням формування дієвого механізму відбору і найму персоналу на державну службу в органах публічної влади.

Так, у системі Міністерства фінансів Ірландії була створена Служба з призначень на державну службу PAS — Public Appointments Service. «Основними завданнями такої Служби є забезпечення в інтересах міністерств та відомств (у відповідності із запитами) проведення процедур відбору і найму персоналу на державну службу, який буде підтримувати зростання світового рівня державної служби. Служба PAS також здійснює контроль за дотриманням правил проведення конкурсів на державну службу у тих міністерствах і відомствах, які мають відповідну ліцензію для самостійного проведення конкурсних процедур. Такій підхід вважається виправданим і може бути використаний в процесі здійснення позавідомчого контролю за призначенням на посади державної служби» [7].

Цікавим та корисним може бути для України підхід зарубіжних країн до підбору персоналу публічної служби Японії, США, Ірландії, які використовують Інформаційну систему управління кадрами Human Resource Management System (HRMS). HRMS не тільки є джерелом інформації, але й засобом первинної оцінки кандидатів при розгляді вакантну посаду державної служби. Веб-портал Служби PAS місто всю необхідну інформацію для проведення первинної оцінки спеціальних знань, тестування для встановлення ділових якостей тощо.

Для підбору персоналу на публічну службу, в світовій практиці найчастіше застосовують два способи:

- система здобичі;
- система заслуг.

«Система здобичі полягає в тому, президент, отримавши перемогу на

виборах в країні, вважає доречним поставити на всі ключові посади своїх прихильників і соратників, що можна вважати системою захоплення влади. Проте ця система, як показує досвід, часто є недовговічною, тому що таким чином дуже складно створити ефективну систему управління державою, бо у прихильників не завжди є належні досвід і освіта. Окрім того, використання системи здобичі для комплектування владних органів поступово призводить до виродження якості посадових осіб» [1].

«Система заслуг передбачає, що посади в публічній службі отримують особи, які отримали перемогу на незалежних конкурсах завдяки своєму високому професіоналізмі. Основною відмінністю системи заслуг і системи здобичі є відповідність фахівця публічної служби певним вимогам якості» [1].

Наприклад, у Франції, фахівець публічної служби, поряд з загальною освітою, має мати спеціальну, отриману в Національній адміністративній школі.

Ці вимоги якості не є обов'язковими при підборі персоналу за системою здобичі. Тут важливим є те, що керівник, який «привів» фахівця на посаду, має контроль за ним.

Зовнішніми проявами системи заслуг можна вважати:

«- поява спеціалізованого державного органу, який займається виключно підбором фахівців в усі державні органи, що знижувало до мінімуму ризик корупції, зайняття посад «своїми» нефахівцями (наприклад, в США це Управління кадрової служби);

- претенденти на державні посади обов'язково повинні ознайомитись із вимогами до своєї майбутньої посади та здати спеціальні іспити на власну відповідність посаді (наприклад, в Англії - це «конкурс ножа та вилки», в США - «діловий ланч»);

- суперечки щодо процедури і суті конкурсного відбору на посаду можна вирішити в спеціалізованих адміністративних судах або в судах загального права, при чому претендент на посаду може знайомитись з документами конкурсного відбору;

- розроблено класифікацію державних посад, котра стимулює державних службовців підвищувати кваліфікацію і прагнути просуватись по службі» [4].

В сучасному світі систему здобичі як метод підбору персоналу і публічні організації використовують дуже рідко, більше уваги приділяючи системі заслуг. Хоча насправді більшість країн поєднують обидва способи, але у різних пропорціях. Звичайно, і система заслуг має ряд недоліків, головним із яких є те, що при невисокому рівні самих кандидатів, їх культури і сумлінності призначення отримують не найкращі, які не зможуть належним чином виконувати свої обов'язки.

Цікавою є система заслуг, яка використовується в Японії: « для того, щоб брати участь в конкурсі на певну державну посаду, необхідно бути внесеним в список кандидатів для набору. Для того, щоб бути зарахованим на посаду, необхідно бути включеним до списку кандидатів, причому зараховують одного із п'яти, що отримали найвищі бали» [5].

Такий же принцип застосовують, коли відбувається підвищення по службі.

«Рівень освіти кандидата - це важливий показник для того, щоб зайняти посаду відповідного рівня» [6].

Наприклад у Франції держслужбовці здають іспит державного службовця, який підтверджує їх компетентність і є необхідною умовою для виконання посадових обов'язків.

В Японії при оцінюванні держслужбовців використовують два види іспитів: «з метою набору» та «з метою просування».

При підборі персоналу в світі використовують як внутрішні найм, так і зовнішній.

«Внутрішній найм обмежується кандидатами, які вже працюють в певній організації (установі), та його використовують зазвичай для заповнення вакантних посад керівників вищого рівня і просування по службі.

Зовнішній найм відкритий для усіх зацікавлених осіб, відповідають певним встановленим вимогам до кандидата на посаду» [2].

Наприклад, «2/3 керівних посад в державній службі Франції заповнюють за рахунок внутрішньовідомчих конкурсів, що передбачає практичне виключення ситуації, коли керівні посади займають люди, яких набрали «зі сторони». Ззовні набирають фахівців на нижчі посади державної служби» [8, с. 37].

Також, слід зауважити, що в багатьох зарубіжних країнах були прийняті спеціальні нормативні акти з питань етики державних службовців. Генеральною Асамблеєю ООН було затверджено «Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб», згідно якого «державний службовець має виконувати свої обов'язки та функції професійно і ефективно у відповідності до законів та адміністративних положень, з цілковитою добросовістю. Державні службовці мають бути уважні, справедливі і неупереджені при виконанні своїх функцій, не повинні надавати неправомірну перевагу будь-якій особі чи групі осіб, не допускати дискримінації, мають попереджати і не допускати конфлікту інтересів, не мають права використовувати державні грошові кошти у власних інтересах, користуватися службовим становищем, переслідуючи власний інтерес» [3].

Проте, не зважаючи на значні переваги основних положень Кодексу, варто зазначити про відсутність принципів професіоналізму, адже кваліфіковану роботу мають виконувати професійно підготовлені особи.

Список використаних джерел

2. Гончарук Н., Кулакова Є. Удосконалення механізму добору кадрів на державну службу в Україні в контексті вітчизняного та зарубіжного досвіду. Державне управління та місцеве самоврядування. 2021. Вип. 3(42). URL: [http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik_dums/2021/2021_03\(42\)/17.pdf](http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik_dums/2021/2021_03(42)/17.pdf)

3. Бутусевич А. Підбираємо персонал: методи і типові помилки. Консультант кадровика. 2019. №23 (155). URL: <https://kadrhelp.com.ua/pidbyrayemo-personal-metody-i-typovi-pomylyky>

3. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб: Організація Об'єднаних Націй. Міжнародний документ від 23.07.1996 URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788#Text

4. Євтушенко В.А., Кудінова М.М., Лазарева К.О. Інноваційні методи відбору персоналу в сучасних умовах. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2019. Випуск 3 (08). URL: http://www.easterneuropeebm.in.ua/journal/8_2019/30.pdf

5. Ізюмцева Н. В. Інноваційні методи пошуку персоналу. Економіка та право. 2019. № 3 (48). С. 118-123.

6. Коломоець Т. Щорічне оцінювання результатів службової діяльності державних службовців в Україні: чи досконалою є обрана нормативна модель? Підприємництво, господарство і право. 2020. №11. С. 96-104. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/11/20.pdf>

7. Офіційний веб-сайт Publicjobs.ie. URL: <http://www.prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/601>. (дата звернення 15.05.2023).

8. Сергеева О. Зарубіжний досвід оцінювання публічної влади. Державне управління та місцеве самоврядування. 2017. Вип. 1 (24). С. 36-46. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2017/2017_01\(24\)/6.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2017/2017_01(24)/6.pdf). (дата звернення 15.05.2023).

Юнацький Мар'ян Олегович

*доцент кафедри цивільного та господарського права
факультету №2 КННІ
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук*

Алфімова Аліна Олександрівна

*студентка 4 курсу факультету №2 КННІ
Донецького державного університету внутрішніх справ*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Після повномасштабного вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 року банківська система зазнала великих потрясінь і працює в умовах стресу та невизначеності. Але попри все банки продовжують свою діяльність, намагаючись виконувати всі свої зобов'язання та дотримуватись нормативів. Проте в банківському секторі відбуваються певні трансформації. Банківська система змушена швидко адаптуватися до функціонування в умовах воєнного стану. Національний банк пом'якшив ряд нормативів роботи комерційних банківських установ. Вчинені заходи дали змогу, за винятком декількох учасників ринку, стабілізувати діяльність банків, стимулювавши їх змінити існуючі бізнес-моделі, сконцентрувавшись на кредитуванні суттєвих для української економіки галузей.

Національний банк України активно підтримує стабільність банківської

*Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів»,
Криворізький навчально-науковий інститут ДонДУВС, 26 травня 2023 р.*

системи, впроваджуючи низку нормативно-правових актів, зокрема постанови НБУ «Про особливості підтримання ліквідності банків в умовах воєнного стану», «Про банківську систему в умовах воєнного стану» та виконання ряд взаємопов'язаних заходів, спрямованих на підтримку фінансової стабільності та регулювання фінансового сектора [1].

В умовах воєнного стану забезпечення економічної безпеки для громадян стає актуальним, зокрема у сфері банківської діяльності. Економічна стабільність і доступ до фінансових ресурсів мають важливе значення для того, щоб люди могли задовольнити свої основні потреби, підтримувати засоби до існування та проходити через складні обставини, пов'язані з воєнним станом.

Банківський сектор під час воєнного стану схильний до специфічних вразливостей та ризиків. Це може включати обмежений доступ до фінансових установ, обмежені грошові потоки, підвищений потенціал для шахрайства та незаконної діяльності, порушення банківських операцій і проблеми із захистом особистих і фінансових даних. Усунення цих ризиків має важливе значення для захисту економічного добробуту громадян і підтримки стабільності банківської системи.

Так як, починаючи з жовтня 2022 країна-агресор активно обстрілює об'єкти критичної інфраструктури, а саме енергетичні об'єкти, через що існують проблеми з забезпеченням електроенергією банків. Задля забезпечення безперервності роботи банківської системи в умовах війни Національний банк спільно з банками реалізує проєкт Power Banking. Він являє собою мережу банківських відділень, що надаватимуть клієнтам фінансові послуги за тривалої відсутності електропостачання. Ці відділення забезпечуються необхідним обладнанням і каналами зв'язку для безперервної роботи за відсутності електрики, а також додатковим персоналом, касовою технікою, банкоматами, готівкою. Система електронних платежів (СЕП) НБУ працює 23 години на добу 7 днів на тиждень, що дозволяє здійснювати платежі у звичному режимі, враховуючи всі потреби клієнтів банку [2].

Незважаючи на те, що значна кількість банківських відділень закрита, в той же час банки продовжують забезпечувати безперебійність безготівкових розрахунків юридичних і фізичних осіб, а також роботу платіжної інфраструктури. Крім того, стабільна робота банків забезпечує своїм клієнтам цілодобове проведення платіжних карткових операцій, у тому числі зняття з карток та безготівкові операції за картковими рахунками.

Уряд і контролюючі органи відіграють вирішальну роль у забезпеченні економічної безпеки фізичних осіб у банківському секторі під час воєнного стану. Вони повинні встановлювати та впроваджувати жорсткі правила та заходи для захисту цілісності фінансових установ, захисту прав клієнтів, запобігання фінансовим злочинам та забезпечення безперебійного доступу до банківських послуг. Ефективна співпраця між урядовими установами, регуляторними органами та банками є важливою для скоординованої відповіді на економічні виклики.

Цифровізація банків в умовах воєнного стану є дуже важливою, оскільки

під час бойових дій має забезпечити звичну «довоєнну» функцію постійного доступу до банківських послуг для всіх груп клієнтів незалежно від їх місцезнаходження, включаючи частково закриті відділення та непрацюючі відділення банків [3].

Системи мобільного та інтернет-банкінгу залишаються одними з найважливіших інструментів дистанційного обслуговування клієнтів. Банки підтримують і вдосконалюють їх роботу, надаючи клієнтам постійний віддалений доступ для управління власними рахунками та коштами. Зокрема, процес ідентифікації клієнтів банку через додаток «Дія» забезпечує простий та ефективний доступ до рахунків.

Ще одна додаткова послуга в умовах воєнного стану та неможливості відвідування банківських відділень клієнтами полягає в тому, що системи онлайн-банкінгу та мобільні додатки банків дозволяють клієнту оформити віртуальну картку. Зручність віртуальної картки полягає в тому, що її клієнт може додати в Google Pay або Apple Pay і розплатитися нею за допомогою смартфона в торгових мережах будь-якої точки світу.

Банки також отримали можливість використовувати хмарні технології для зберігання своїх даних. Тепер вони не залежать від критичної інфраструктури всередині країни, що дозволяє підтримувати певний рівень безпеки банківських даних [4].

Корисним нововведенням є можливість для українців знімати готівку з карткових рахунків безпосередньо на касах великих торгових мереж і АЗС. Під час покупки можна зняти готівкою до 6 000 грн. Це зручний варіант у нинішніх надзвичайно складних умовах. Слід підкреслити, що значна кількість банків створили нову унікальну можливість робити благодійні внески на потреби української армії у своїх мобільних додатках, а також підтримувати волонтерські організації для фінансування потреб Збройних Сил та територіальних сил оборони України, що є надзвичайно важливим елементом допомоги нашій державі в умовах війни.

Отже, можна зробити висновок, що завдяки скоординованим діям регулятора та банків національна банківська система працює достатньо стабільно та забезпечує безперервну роботу фінансових установ в умовах воєнного стану. За даними НБУ, втрати фінансового сектора в умовах воєнного стану помірні. Незважаючи на військові ризики, банки мають досить високий рівень ліквідності, що дозволяє надалі безперервно здійснювати безготівкові розрахунки та інші зобов'язання [4].

Завдяки оперативному реагуванню та діям регулятора національна банківська система сьогодні функціонує в нормальному режимі та залишається стабільною та ліквідною. Населення, попри початкові побоювання та прогнози експертів, має можливість здійснювати платежі та отримувати гроші на свої рахунки.

Банківський сектор має значну міцність, хоч і з помітними збитками. У зв'язку з розвитком воєнних подій експерти прогнозували набагато гіршу ситуацію, ніж та, в якій зараз знаходиться банківська система країни. Проте

економічні умови залишаються складними, і у разі подальшої ескалації воєнних дій та загроз терористичної діяльності з боку агресора, наростання енергетичної кризи та скорочення фінансової підтримки від західних партнерів, ці негативні прогнози можуть справдитись [4].

Список використаних джерел:

1. Національний Банк України. Офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/>
2. Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп: постанова Правління Національного Банку України від 25 лютого 2022 р. №23. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_25022022_23
3. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: постанова Правління Національного Банку України від 24. 02. 2022 р. №18. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_24022022_18
4. Дадашова П. Фінансова оборона країни. Як працює банківська система під час війни. Інтернет-видання «Економічна правда». 2022 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/16/684104/>

СЕКЦІЯ 5. ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЦИВІЛЬНИХ, ГОСПОДАРСЬКИХ, ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ, ПРАВОВІДНОСИНАХ З СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ

Абдель Фатах Анна Станіславівна
*старший викладач кафедри цивільного та господарського права
факультету №2 Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ*

ФІДУЦІАРНІ ПРАВОВІДНОСИНИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Фідуціарні правовідносини відіграють важливу роль у цивільному праві. Визначення природи таких правовідносин викликає в наукових кругах палкі дискусії. Вивчення фідуціарних прав та обов'язків допомагає встановити правові рамки та забезпечити відповідний рівень захисту інтересів сторін відповідних правовідносин.

Термін «фідуціарний» походить від латинського слова «fides», що означає віра або довіра [1]. Фідуціарні відносини визначаються як «відносини, в яких одна особа зобов'язана діяти на користь іншої з питань, що входять до сфери відносин». «Довірчі відносини зазвичай виникають в одній із чотирьох ситуацій: коли одна особа довіряє чесності іншої, яка в результаті отримує перевагу або вплив над першою; коли одна особа бере на себе контроль і відповідальність за іншу; коли одна особа має обов'язок діяти або давати поради іншій з питань, що входять до сфери відносин; коли існують конкретні відносини, які традиційно визнаються такими, що включають фідуціарні обов'язки» [2].

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку визначає фідуціарні відносини як відносини між двома або більше особами, за яких одна особа має фідуціарний обов'язок стосовно іншої(их) особи (осіб), а саме обов'язок діяти якнайкраще в інтересах такої особи (осіб) [3].

Таким чином, фідуціарний обов'язок застосовується до ситуації, коли одна сторона зобов'язана добросовісно діяти по відношенню до іншої сторони, гарантуючи, що вона завжди ставить інтереси довірителя вище своїх власних. Фідуціарні відносини існують, коли довіра покладається на одну сторону, а в результаті є перевага та вплив на іншу. Сторона, яка є довірителем, має право очікувати, що довірена особа діятиме в її найкращих інтересах, і вона має право притягнути довірену особу до відповідальності, якщо вона цього не зробить.

Окрім того, фідуціарні відносини, хоча і виникають в результаті транзакції, що включає довіру між двома сторонами, вони вимагають чогось більшого, ніж проста довіра. Такі відносини не можна ототожнювати з простою приватністю чи конфіденційністю. В основі довірчих відносин лежать як довіра так і фактичний контроль та домінування.

Фідуціарії повинні діяти з максимальною сумлінністю, розкривати відповідну інформацію, яка впливає на інтереси їхніх бенефіціарів, уникати

конфлікту інтересів і не отримувати прибуток від інформації чи можливостей, отриманих під час роботи в якості фідуціарів.

Фідуціарні відносини повсюдно поширені в сучасному суспільстві; вони існують між юристами та клієнтами, лікарями та пацієнтами, довіреними особами та бенефіціарами, директорами та акціонерами – це лише деякі з них. По суті, будь-які стосунки, коли одна особа на власний розсуд керує справами іншої, ймовірно, є довірчими.

Відповідальність і обов'язки фідуціарія є як етичними, так і юридичними. Невиконання цих обов'язків може призвести до серйозних юридичних наслідків. Однак, передусім важливо визначити, що є порушенням фідуціарних зобов'язань. Довірче право передбачає можливість фідуціара на власний розсуд приймати рішення від імені бенефіціара. Ці повноваження включають можливість приймати рішення з низки допустимих варіантів. Мета надання довіреним особам дискреційних повноважень полягає в тому, щоб дозволити їм визначати, як, коли та чи застосовувати свої повноваження, як на благо, так і на шкоду.

У таких правовідносинах фідуціарії мають «владу» над інтересами бенефіціарів, а не над їхнім розсудом, і це створює неявну залежність останніх від перших і особливу вразливість до них. Однак ця вразливість не існує по відношенню до всіх елементів взаємодії між фідуціарієм і бенефіціаром.

Фідуціарні зобов'язання подібні до договірних обов'язків, тобто вони зобов'язують сторони, залучені до певних відносин [4]. Фідуціари мають кілька конкретних обов'язків щодо розкриття інформації (інформувати), лояльності (не ставити власні інтереси вище тих, кому служать), бухгалтерського обліку (точного ведення записів), конфіденційності (захист) серед іншого в залежності від обставин кожного випадку.

Таким чином фідуціарне зобов'язання є формою цивільного зобов'язання, яке суттєво відрізняється від контракту, делікту та неправомірного збагачення тим, що воно підкреслює способи поведінки, які повинні бути приписані особам, які мають владу над інтересами інших у певних соціально та економічно необхідних або важливих взаємодіях висока довіра та впевненість [5]. «Модель» фідуціарних правовідносин накладає на фідуціарів набагато більш обтяжливі обов'язки, ніж те, що загальне договірне право покладає на сторони договірної угоди.

Як правило, порушення таких зобов'язань відбувається, внаслідок навмисної поведінки, як-от шахрайство або обман, але також включає недбалість або необережність з боку довіреної особи. Коли особа порушує свої фідуціарні зобов'язання, діючи всупереч інтересам тих, кого вона представляє; це може призвести до значних фінансових втрат для всіх зацікавлених сторін.

Дослідження показують, що існує зростаючий попит на уніфікований підхід до фідуціарного права в рамках цивільного права [6]. Сучасна тенденція свідчить про те, що все більше країн визнають важливість належного регулювання цих відносин.

Для повного розуміння наслідків і складнощів, пов'язаних із фідуціарними

відносинами, потрібне подальше вивчення різних аспектів, таких як етичні міркування, що лежать в основі природи та сфери цих зобов'язань у різних юрисдикціях у всьому світі.

Список використаних джерел:

1. fides, fidei [f.] E - Latin is Simple Online Dictionary. Latin is Simple - a Latin Online Dictionary for Students. URL: <https://www.latin-is-simple.com/en/vocabulary/noun/226/> (date of access: 30.05.2023).
2. What is Fiduciary Relationship [Right to Information Wiki]. *RTI Wiki [Right to Information Wiki]*. URL: <https://righttoinformation.wiki/explanations/fiduciary-relationship> (date of access: 30.05.2023).
3. Про затвердження Порядку погодження наміру набуття або збільшення особою істотної участі у професійному учаснику фондового ринку: Рішення Нац. коміс. з цін. паперів та фонд. ринку від 13.03.2012 р. № 394: станом на 1 жовт. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0635-12#Text> (дата звернення: 30.05.2023).
4. Klass G. What If Fiduciary Obligations Are Like Contractual Ones?. Oxford University Press., 2016. URL: <https://scholarship.law.georgetown.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2531&context=facpub>.
5. Understanding Fiduciary Duties and Relationship Fiduciarity - McGill Law Journal. McGill Law Journal. URL: <https://lawjournal.mcgill.ca/article/understanding-fiduciary-duties-and-relationship-fiduciarity/> (date of access: 30.05.2023).
6. Frankel T. Transnational Fiduciary Law. UC Irvine Journal of International, Transnational, and Comparative Law. 2020. Vol. 5, 15. P. 15–46. URL: https://scholarship.law.uci.edu/ucijil/vol5/iss1/3?utm_source=scholarship.law.uci.edu/ucijil/vol5/iss1/3&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages.

Баліна Світлана Никифорівна

*провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності
Державного науково-дослідного інституту МВС України,
кандидат економічних наук, старший науковий співробітник*

ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ТА НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Кожний громадянин України має право на охорону здоров'я [1]. Держава визнає це право і забезпечує його захист, зокрема, шляхом забезпечення доступу до ефективних, якісних, сучасних і безпечних лікарських засобів та запобігання потраплянню на ринок України неякісних і фальсифікованих лікарських засобів.

Від незаконного обігу лікарських засобів завдається шкода як людському життю та здоров'ю, так і державному бюджету України. Обіг фальсифікованих лікарських засобів складає більше 4 млрд грн на рік, з яких щорічно до Державного бюджету України не надходить більше 600 млн грн.[2].

Відповідно до Закону України «Про лікарські засоби» від 28.07.2022 № 2469-IX фальсифікований лікарський засіб - будь-який лікарський засіб, умисно підроблений таким чином, що вводить в оману щодо його:

ідентичності, включаючи пакування, маркування, назву, склад, зокрема будь-якого з його інгредієнтів, у тому числі допоміжних речовин, і сили дії цих інгредієнтів;

походження, включаючи дані про виробника, країну виробництва, країну походження або власника реєстрації/торгової ліцензії (іншого дозвільного документа на допуск на ринок лікарського засобу);

історії обігу, у тому числі дані та документи про використані шляхи поставок/дистрибуції [3].

Основними шляхами надходження на фармацевтичний ринок України фальсифікованих лікарських засобів є: контрабандне постачання лікарських засобів; перепакування протермінованих лікарських засобів; виробництво на безліцензійних підприємствах; продаж лікарських засобів через кур'єрів, поштовий зв'язок, а також за допомогою мережі Інтернет; складний ланцюг постачання (розгалужена мережа дистрибуції).

Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками (Держлікслужба) зазначає, що як правило, фальсифікації підлягають окремі серії найбільш рекламаних лікарських засобів, що відносяться до наступних фармакотерапевтичних груп: - анальгетики та антипіретики; антисептичні та дезінфікуючі засоби; - нестероїдні протизапальні та протиревматичні засоби; - спазмолітичні засоби в комбінації з анальгетиками; - засоби, що застосовуються в кардіології; - протимікробні засоби для системного застосування; - комбіновані препарати для застосування при кашлю та застудних захворюваннях; - препарати, що поліпшують травлення включаючи ферменти [4]. Останнім часом з'явилися випадки виготовлення та розповсюдження фальсифікованих лікарських засобів від онкологічних захворювань, гепатиту, ВІЛ та інших.

З метою оперативної співпраці у вирішенні проблемних питань та налагодження механізму обміну інформацією про виявлені та/або заборонені незареєстровані, ввезені в Україну з порушенням митних правил, неякісні та фальсифіковані лікарські засоби, при Держлікслужбі функціонує постійно діюча робоча група по відстеженню шляхів розповсюдження фальсифікованих лікарських засобів, субстанцій, ввезених на територію України, руху використаного та списаного технологічного обладнання, що може бути використане для виробництва фальсифікованих лікарських засобів, а також протидії у сфері незаконного обігу медичних виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. До складу зазначеної робочої групи входять представники Національної поліції України, Служби безпеки України,

Державної фіскальної служби України та Міністерства охорони здоров'я України. Відповідно до ст. 15 Закону України «Про лікарські засоби» до правоохоронних та митних органів протягом минулого року Держлікслужбою направлено 32 листи щодо фактів фальсифікації лікарських засобів та/або протизаконної торгівлі лікарськими засобами через мережу Інтернет [5].

Україна в особі Держлікслужби представлена у такій міжнародній організації як Комітет сторін Конвенції Ради Європи щодо підробок медичної продукції та подібних правопорушень, що становлять загрозу громадському здоров'ю (далі – Конвенція MEDICRIME).

Конвенція Ради Європи про підроблення медичної продукції та подібні злочини, що загрожують охороні здоров'я, набрала чинності в Україні 01.01.2016 та є першим міжнародним інструментом, який рекомендує кожній державі-учасниці передбачити в національному законодавстві кримінальну відповідальність за умисне виробництво фальсифікованих лікарських засобів; навмисне постачання й торгівлю фальсифікованими лікарськими засобами; фальсифікацію будь-яких документів, що мають відношення до лікарських засобів, з метою ввести споживачів в оману щодо її автентичності; подібні злочини – несанкціоноване виробництво або постачання лікарських засобів та маркетинг медичних виробів, що не відповідають певним вимогам. З метою виконання зобов'язань, передбачених Конвенцією MEDICRIME, Держлікслужбою відповідно до ст. 15 Закону України «Про лікарські засоби», до правоохоронних та митних органів регулярно направляється інформація щодо фактів фальсифікації лікарських засобів та/або протизаконної торгівлі лікарськими засобами через мережу Інтернет [3]. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03.04.2019 р. №301-р було схвалено Концепцію реалізації державної політики щодо запобігання фальсифікації лікарських засобів, яка визначає механізми боротьби з фальсифікованою й контрафактною продукцією[6].

Крім того, до заходів, які спрямовані на боротьбу з фальсифікацією в Україні, слід віднести встановлення кримінальної відповідальності за фальсифікацію лікарських засобів. Згідно зі ст. 321-1 «Фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів» Кримінального кодексу України виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут завідомо фальсифікованих лікарських засобів караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою шляхом зловживання службовим становищем, медичним або фармацевтичним працівником, або за допомогою інформаційних систем, у тому числі Інтернету, або у великих розмірах, або якщо вони спричинили тривалий розлад здоров'я особи, а так само виробництво фальсифікованих лікарських засобів - караються позбавленням волі на строк від восьми до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили смерть особи або інші тяжкі наслідки, або вчинені

в особливо великих розмірах, - караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна.

За контрабанду фальсифікованих лікарських засобів санкції частин 1, 2 та 3 ст. 305 Кримінального кодексу України передбачають покарання від 5 до 12 років позбавлення волі з конфіскацією майна. Таким чином, за фальсифікацію лікарських засобів, а також обіг фальсифікованих лікарських засобів та їх контрабанду передбачена сувора відповідальність[7].

На сьогодні, з введенням в Україні воєнного стану проведення державного контролю у сфері фармацевтичної діяльності має свої особливості. З метою безперервного забезпечення закладів охорони здоров'я та населення життєво важливими лікарськими засобами, стимулювання виробництва вітчизняних лікарських засобів у необхідному обсязі після оголошення воєнного стану Міністерство охорони здоров'я та Держлікслужба спростили процедури ліцензування, контролю якості та імпорту лікарських засобів. Однак, зазначені особливості державного контролю якості лікарських засобів в умовах воєнного стану можуть на практиці і негативно впливати на забезпечення громадян України якісними, безпечними, ефективними лікарськими засобами. Зокрема, постановою Кабінету Міністрів України від 15.04.2022 № 471 затверджено Порядок екстреної державної реєстрації лікарських засобів, медичних імунобіологічних препаратів, препаратів крові, що виробляються або постачаються в Україну протягом періоду дії воєнного стану (під зобов'язання), згідно з яким надзвичайно спрощені вимоги до лікарських засобів, які підлягають державній реєстрації, експертна оцінка таких лікарських засобів не здійснюється, тому існують ризики потрапляння на ринок України лікарських засобів з не доведеною якістю, безпекою та ефективністю, фальсифікованих лікарських засобів. Тому Міністерство охорони здоров'я розробило проект постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання оптимізації державної реєстрації лікарських засобів»[8], яким передбачається визнати таким, що втратив чинність Порядок екстреної державної реєстрації лікарських засобів, медичних імунобіологічних препаратів, препаратів крові, що виробляються або постачаються в Україну протягом періоду дії воєнного стану, під зобов'язання, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2022 року № 471. Таким чином, протидія фальсифікації лікарських засобів у країні потребує подальшого законодавчого врегулювання.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 року № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення 19.05.2023).
2. В Україні вкрай складно довести факти фальсифікації лікарських засобів – адвокат. URL: <https://www.legalalliance.com.ua/publikacii/v-ukraini-vkraj-skladno-dovesti-fakti-falsifikacii-likarskih-zasobiv-advokat/> (дата звернення 19.05.2023).
3. Закону України «Про лікарські засоби» від 28 липня 2022 № 2469-IX.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-20#Text> (дата звернення 19.05.2023).

4. До відома споживачів лікарських засобів. URL: <https://www.dls.gov.ua/print-article/?pa=6479> (дата звернення 19.05.2023).

5. Звіт Державної служби України з лікарських засобів та контролю наркотиками про підсумки діяльності у 2022 році. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/Zvit_liky_2022.pdf (дата звернення 19.05.2023).

6. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики щодо запобігання фальсифікації лікарських засобів та затвердження плану заходів з її реалізації» від 3 квітня 2019 р. № 301-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2019-p#Text> (дата звернення 19.05.2023).

7. Кримінальний кодекс України (редакція від 28.04.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> ((дата звернення 19.05.2023).

8. Пояснювальна записка до проєкту постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання оптимізації державної реєстрації лікарських засобів». URL: <https://moz.gov.ua/article/public-discussions/proekt-postanovi-kabinetu-ministriv-ukraini-dejaki-pitannja-optimizacii-derzhavnoi-reestracii-likarskih-zasobiv> (дата звернення 19.05.2023).

Кузьменко Сергій Георгійович

*доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук,
професор, професор кафедри цивільного, трудового права та
права соціального забезпечення факультету №4
Донецького державного університету внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІКОВОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ В ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ (МОРАЛЬНИЙ ТА ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Ринок праці є індикатором здоров'я суспільства. Особливо тоді, коли мова йдеться про право на працю. Адже дискримінація у сфері праці все ще залишається звичайним явищем. Особливо це стосується дискримінації у сфері праці за віковою ознакою. Наприклад, Короткова А.О. вважає, що вікова дискримінація призводить до ситуації, коли працівники, старші за віком, опиняються за межами ринку праці. «Людам, старшим за 45 років, сьогодні складно працевлаштуватися на нормально оплачувану роботу, їм, здебільшого, пропонують вакансії продавців, сторожів, вахтерів, прибиральниць. І проблема не в їхній низькій конкурентоспроможності у порівнянні з молоддю, а здебільшого, у стереотипах ставлення роботодавців до літніх людей» [1, с.152].

Робітники, категорії «45+», вважаються стейкхолдерами маломобільними та нездатними до опанування новітніх технологій, тобто такими, що будуть

створювати тягар для колективу [2, с.256]. Разом з тим, український вчений С.В. Мороз відзначає, що вразливою є також і молодь. Причини такої вразливості він вбачає у відсутності досвіду роботи, а також бажанні сучасної молоді працювати по новому: наприклад, за гнучким графіком, поєднувати навчання з роботою, із заняттями спортом тощо [3, с. 64].

Окремі питання проблем дискримінації за ознакою віку розглядалися в працях таких українських вчених: В. В. Жернакова, І. В. Зуба, М. І. Іншина, І. П. Лаврінчук, Л. І. Лазор та ін. Однак, і на сьогодні, питання проблем дискримінації за ознакою віку залишаються досить актуальним.

Метою статті є узагальнення існуючого стану наукових досліджень, які визначають особливості дискримінації у сфері праці та визначення основних шляхів її подолання.

В умовах війни, яка призвела до значного загострення, існуючої в Україні демографічної кризи, а також до появи великої кількості переселенців, що вимушено покинули свої домівки та роботу, значної кількості чоловіків, які стали воїнами, замість робітників, а також швидкого старіння українського населення, бо значна кількість робочих рук покинула країну, можна сказати, що підвищення трудової активності як пенсіонерів, так і молоді – це буцімто дуже добре для вітчизняного ринку праці! Однак, зважаючи на те, що економіки в країні майже не має, тому кількість робочих місць зменшилася. А це в свою чергу миттєво призвело до того, що на ринку праці з'явилася проблема дискримінації за віковою ознакою. Адже роботодавці, при прийомі на роботу завжди, перш за все, звертають увагу на вік працівника. Вони більш схильні приймати на роботу осіб 25-40 років, що явно суперечить ч. 5 ст. 22 КЗпП України, яка визначає, що «вимоги щодо віку, рівня освіти, стану здоров'я працівника можуть встановлюватися лише законодавством» [4].

Що поробиш, саме такі реалії сьогодення. Адже роботодавці не хочуть брати занадто молодих або занадто старих, хоча і вже досвідчених працівників. На нашу думку, такі дії явно перешкоджають деяким категоріям працівників отримати належний доступ до праці. При цьому, роботодавці явно порушують право людини на працю, яке закріплене в Конституції України [2, с.257].

Але ж, треба констатувати, що від такої дискримінації не застрахований жоден із нас. Таку дискримінацію за віковим критерієм прийнято називати ейджизмом, що походить від англійського «age» – вік. Цей термін запропонував Р. Н. Батлер [5, с. 243].

Український вчений В. С. Біскуп визначив поняття «ейджизму» як «форму негативного ставлення до окремих осіб або груп, яка проявляється у готовності адекватносприймати лише тих людей, які відповідають заздалегідь визначеному критерію віку [6, с. 39].

Сербина Н.В. вважає, що ейджизм або дискримінація за віком реалізується, зокрема, через формування вікових стереотипів, тобто очікувань такої поведінки, які відповідають певному вікові [2, с. 258].

Скімова М. О. стверджує, що дискримінація виражається в оцінці можливості виконання людиною будь-якої роботи лише на підставі її віку [7, с.

223].

При цьому, слід зауважити, що ні міжнародними стандартами, ні національним законодавством чітко не визначено, які особи за віком належать саме до осіб похилого віку [2, с. 256].

Наприклад, аналізуючи положення Рекомендації МОП щодо літніх працівників № 162, можна зазначити, що 1) Рекомендація не містить чітких вікових меж літніх працівників; 2) в ній міститься право національного законодавства самостійно визначати ті категорії осіб, які слід відносити до вікової групи «літні люди» чи «особи похилого віку», тобто більш детальноше урегулювати дане питання [8].

На нашу думку, Конституція України також не містить визначення поняття «віку», який перешкоджає працевлаштуванню на підставі вікового критерію. Так, ст. 24 Конституція України тільки зазначає, «що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [9].

Що стосується Кодексу законів про працю України, то ч. 3 ст. 22 уточнює, що вимоги щодо віку, рівня освіти, стану здоров'я працівника можуть встановлюватися законодавством України [4]. Але ж, проблема якраз і полягає в тому, що на практиці, здебільшого, дана норма некоректно трактується, тобто, як можливість встановлення роботодавцем обмежень трудової правосуб'єктності працівників за віковим критерієм.

До речі, в законодавстві більшості країн світу посилюється тенденція до впровадження більш жорстокого правового механізму регулювання заборони дискримінації за ознакою віку [10]. Але, на жаль, ще досить часто зустрічаються факти дискримінаційних проявів щодо людей із ризикованої категорії 45 і старше, які постійно підвищують свою кваліфікацію та вдосконалюються [2, с.256]. Молодим людям також нерідко відмовляють у прийомі на роботу або виплачують нижчу заробітну плату, ніж старшим за віком працівникам. Їм не дають можливості публічно висловлювати свою позицію, відносно них вживають дискримінуючі слова «дитина», «хлопчик», «дівчинка», замість належного «молода людина» [11, с. 75].

Така поведінка формує патову ситуацію, коли роботодавці хочуть бачити своїх працівників дуже обмеженої вікової категорії, при цьому ще й з повним набором відповідних якостей. Наприклад, молодь до 21 року вважається ще недосвідченою та легковажною, а представники зрілого покоління 45 і старше такими, що важко опановують нові професії та здобувають специфічні навички та знання [2, с.256].

Ми вважаємо, що необхідно підтримати правову позицію української вченої Сахарук І. С., яка відзначає, що: «на загальнодержавному рівні необхідно розробити та затвердити комплексні програми забезпечення трудової зайнятості молоді, а також осіб старших вікових груп, які б передбачили не лише основні напрями політики держави щодо додаткового захисту цих категорій працівників,

але й закріплювали переваги для роботодавців, що сприяють працевлаштуванню останніх» [12, с. 69].

Підсумовуючи вищенаведене можна дійти висновків та зробити рекомендації:

1) законодавство про працю в Україні повинно базуватися на повазі до людини, визнанні її найвищою соціальною цінністю держави та недопущенні втручання в її приватне життя;

2) реформування законодавства про працю необхідно проводити з урахуванням реального стану речей на ринку праці та конкретного, дієвого впровадження заборони дискримінації за ознакою віку (особливо в період війни);

3) щоб у роботодавців не було змоги маніпулювати людьми, необхідно в Новому Кодексі законів про працю чітко та конкретно прописати такі норми права, які раз і назавжди, заборонять дискримінацію за ознакою віку;

4) розробка Закону повинна обов'язково здійснюватися сумісно із представниками бізнесу, науковцями та профспілками державних, комунальних та приватних підприємств;

5) за сприяння державної підтримки, для людей, що в результаті останньої пенсійної реформи досі змушені працювати (вікова категорія 50 років і старше), зобов'язати представників бізнесу створювати додаткові робочі місця.

Вважаємо, що за таких умов українці зможуть відчувати себе європейцями не тільки за своїм географічним місцезнаходженням, а також за відповідним рівнем захисту своїх прав досить декларативно визначених в Конституції України.

Список використаних джерел:

1. Коротка А.О. Заборона дискримінації у сфері реалізації права на працю (окремі питання) // *Право: збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. 2012. № 18. С. 150-153.

2. Сербина Н.В., Теоретико-правові аспекти дискримінації за віком у сфері трудових відносин // *Юридичний науковий електронний журнал*. №3.2023. С. 256-259

3. Мороз С. В., Лучанська А. С. Дискримінація на ринку праці // *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. № 2. С. 62-67

4. Кодекс законів про працю України: Закон від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.

5. Butler R. N. Age-ism: Another form of bigotry // *The Gerontologist*. 1969. Vol. 9. P. 243-246.

6. Біскуп В.С. Ейджизм як соціальна проблема та шляхи її подолання // *Вісник Черкаського університету*. Сер. Педагогічні науки. 2008. № 121. С. 38-42.

7. Єкімова М. О. Проблеми визначення поняття ейджизму у сучасній соціології // *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 217-224.

8. Гоць А. А. Прояви дискримінації на ринку праці України: соціологічний

аналіз // *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2017. № 11. С. 70-75.

9. Конституція України (із змінами і доп.). – К. : Атіка, 2006. – 64 с.

10. Тищенко О.В., Артюх Ю.І. Дискримінація за ознакою віку в трудових правовідносинах // *Право*. Випуск 18. 2012. С.219-223.

11. Макарова О.В., Гоцуляк О.О. До питання ейджизму в Україні. // *Молодий вчений*. 2020. № 8 (84). С. 74-77

12. Сахарук І. С. Дискримінація за ознакою віку у сфері праці // *Вісник Запорізького національного університету*. 2011. № 3. С. 63-70.

Кустова Світлана Миколаївна

викладач кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін

Університету «Україна»

кандидат наук у галузі знань «Державне Управління»

експерт Council of Europe (Ради Європи) по Україні

Заслужений юрист України. Офіцер по боротьбі з корупцією

(комплаєнс-офіцер)

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВІДШКОДУВАННЯ

На сьогоднішній день в Україні виникла нагальна потреба у забезпеченні ефективних правових та організаційних засад надання компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією російської федерації

23 лютого 2023 року ВР України ухвалила Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією російської федерації»

Розглянемо вади та недоліки цього Закону.

У законі згадується про компенсацію як відшкодування майнової шкоди, спричиненої пошкодженням або знищенням об'єктів нерухомого майна, внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації після набрання чинності Указом Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24 лютого 2022 року № 64. Це стосується різних видів майна, включаючи квартири, інші житлові приміщення в будівлях, приватні житлові будинки, садові та дачні будинки, а також об'єкти будівництва.

Проте, варто зазначити, що існує значна різниця між поняттями "відшкодування шкоди" і "компенсація". Згідно з частиною 1 статті 1166 Цивільного кодексу України (далі - ЦК), майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями або бездіяльністю особистих немайнових прав фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, повністю компенсується особою, яка її завдала. Тобто,

основними цивільно-правовими характеристиками поняття "відшкодування шкоди" є наявність провини і неправомірність дій особи, яка завдала шкоди, що зобов'язує цю особу відшкодувати повний обсяг завданої шкоди.

Застосування ж компенсації може мати місце за згодою сторін у встановлених ними обсягах (наприклад, згідно зі статтями 358, 364 ЦК) або в обсягах, визначених суб'єктами владних повноважень (частина 2 статті 1177 ЦК). У таких випадках не передбачається наявність провини особи у неправомірних діях або повна відповідність обсягу завданої шкоди обсягу компенсації.

На мою думку, з точки зору законодавства було б доцільніше регулювати питання саме відшкодування шкоди, спричиненої пошкодженням або знищенням об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією російської федерації, а не використовувати компенсацію як форму відшкодування.

У зв'язку з цим виглядає суперечливим положення закону, яке обмежує граничний розмір компенсації за один об'єкт нерухомого майна. Проте, з огляду на необхідність значних фінансових ресурсів для відшкодування пошкодженого житла, доцільним може бути запровадження поетапного відшкодування. Спочатку компенсація виплачується до встановленої межі, а після цього всім особам, які потребують, надається повне відшкодування.

Щодо питання оцінки пошкодженого та втраченого нерухомого майна, у законі визначено, що розмір грошової компенсації встановлюється на основі оцінки вартості відновлення пошкодженого об'єкта з урахуванням ступеня його пошкодження. Оцінка вартості відновлення проводиться з використанням Єдиної бази даних звітів про оцінку, а методика оцінки визначається Кабінетом Міністрів України.

Проте, закон не врегульовує питання визначення осіб, які проводять оцінку, строків її проведення, фінансування тощо. Це може ускладнити процес відшкодування збитків, спричинених фізичним особам у сфері житлового будівництва.

Виникає невизначеність щодо діяльності Комісії, яка відповідає за розгляд питань компенсації за пошкоджені та знищені об'єкти нерухомого майна, спричинені бойовими діями, терористичними актами та військовою агресією російської федерації. Неясно, як саме буде фінансуватися Комісія та як буде забезпечена взаємодія з виконавчим органом ради.

Згідно з законом, компенсація надається у вигляді грошової компенсації, шляхом перерахування коштів на поточний рахунок отримувача зі спеціальним режимом використання для цих цілей. Однак, формулювання "для цих цілей" потребує уточнення, оскільки не зрозуміло, на які саме цілі посилається.

У Законі пропонується декілька способів компенсації об'єктів нерухомості, зокрема грошову компенсацію, будівництво об'єктів нерухомості за рахунок державного фінансування, а також відновлення пошкодженого спільного майна шляхом фінансування будівельних робіт. Розглядаючи ці варіанти, важливо визначити, що вибір конкретного способу компенсації залежить від особи, яка отримує компенсацію. Також можна розглянути можливість комбінування

грошової компенсації з будівництвом об'єкта нерухомості або наданням будівельних матеріалів та оплатою ремонту житлової нерухомості.

Згідно з законом, "джерелом фінансування компенсації є: фонд відновлення майна та зруйнованої інфраструктури України у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації; міжнародна технічна та/або поворотна або безповоротна фінансова допомога; інші джерела, не заборонені законодавством України". Однак механізм формування фонду відновлення майна та зруйнованої інфраструктури не передбачений чинним бюджетним законодавством.

Також проект закону неправильно визначає цей фонд як джерело фінансування компенсації, оскільки він є інструментом накопичення, розподілу та використання фінансових ресурсів, які надходять до нього, включаючи міжнародну технічну або будь-яку іншу фінансову допомогу з різних джерел.

Закон передбачає створення Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації. Однак не встановлено механізм взаємодії між центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері розвитку інфраструктури та адміністратором Реєстру, що може ускладнити створення та використання Реєстру.

Таким чином, законодавство щодо компенсації потребує додаткового вдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>

Марасін Олег Вікторович

*Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»,
аспірант*

Науковий керівник:

Олюха Віталій Георгійович

*провідний науковий співробітник відділу господарсько-правових
досліджень проблем економічної безпеки
Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»,
доктор юридичних наук, доцент*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ АВТОМОБІЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Права людини щодо розвитку автомобільної інфраструктури в Україні залежать від декількох важливих аспектів, таких як доступ до безпечних доріг, належне планування і розташування інфраструктури, забезпечення безпеки руху.

Згідно з міжнародними та національними нормами, кожна людина має право на безпечні умови руху та доступ до якісної та добре розвинутої автомобільної інфраструктури. Це означає, що дороги мають бути в гарному стані, відповідати вимогам безпеки, мати належне освітлення та дорожні знаки. Крім того, люди мають мати доступ до послуг підтримки на дорозі, таких як сервісні станції, заправні пункти та зупинки відпочинку, в тому числі і щодо електромобілів.

Наприклад Д. Олтрейд зазначає «електромобіль пройшов шлях від посміховиська до дорогої мрії для багатих, а згодом став поширеним» [1; с.335]. Світова тенденція – розвиток електротранспорту, є частиною екологічної складової сталого розвитку. Це забезпечує захист прав людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Варто зазначити, що правоохоронні органи також відіграють важливу роль у забезпеченні безпеки на дорозі. Вони повинні розслідувати дорожньо-транспортні пригоди, притягати до відповідальності осіб, які порушують правила дорожнього руху та забезпечувати виконання законів, пов'язаних з дорожньою безпекою.

Держава повинна забезпечувати доступність автомобільної інфраструктури для всіх громадян, включаючи маломобільну частину населення. Створення спеціальних умов та інфраструктури для людей з обмеженими можливостями, які дозволять їм вільно користуватися дорогами та автотранспортом є важливою складовою розвитку автомобільної інфраструктури в Україні.

Окрім того, правоохоронні органи повинні захищати громадян від будь-яких форм зловживань у сфері автомобільної інфраструктури, таких як корупція,

шахрайство, вимагання хабарів або неправомірне використання влади. Це включає забезпечення розслідування таких випадків та притягнення винних осіб до відповідальності.

Права людини щодо розвитку автомобільної інфраструктури в Україні є складовою загальної системи прав людини, яка включає права на життя, свободу, безпеку та інші важливі права. Однак, конкретні права, пов'язані з розвитком автомобільної інфраструктури, можуть варіюватися в залежності від контексту і конкретних обставин.

З аналізу Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року, що затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 травня 2021 року № 430-р виходить, що основні права, пов'язані з розвитком автомобільної інфраструктури, включають:

1) право на безпеку – люди мають право на безпечну та захищену від аварій дорожню інфраструктуру, що включає право на якісний ремонт і обслуговування доріг, наявність належної сигналізації та дорожніх знаків, регулярне утримання доріг у відповідному стані та розвиток системи безпеки дорожнього руху;

2) право на доступ до транспортної інфраструктури – люди мають право на доступ до якісної транспортної інфраструктури, включаючи дороги, мости, тунелі, парковки та інші об'єкти, доступність інфраструктури повинна забезпечуватися для всіх громадян незалежно від їхньої національності, раси, статі, віку, фізичних здібностей та інших характеристик;

3) право на інформацію – люди мають право на інформацію про розвиток автомобільної інфраструктури, плани будівництва та ремонту доріг, правила дорожнього руху та іншу відповідну інформацію [2].

Позитивним моментом Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року є те, що вона враховує сучасні світові тенденції з розвитку електротранспорту.

Електротранспорт буде набувати дедалі більшого поширення витісняючи традиційні автомобілі та інші традиційні види транспорту. Тому цілком справедливо у Національній транспортній стратегії України на період до 2030 року наголошується, що «світові тенденції розвитку транспортних систем свідчать про необхідність стрімкого об'єднання транспортних технологій та регіональних проєктів мобільності. Транспорт стає все більш енергозберігаючим та «зеленим», безпечним і дружнім до споживача та навколишнього природного середовища. Багато країн світу планують до 2030 року замінити більшу частину легкових автомобілів з двигунами внутрішнього згоряння на електромобілі.» [2].

В той же час недоліком вказаного нормативно-правового акту є те, що в ньому не передбачаються конкретні заходи з розвитку електротранспорту в Україні. Необхідним є розроблення Державної програми розвитку електротранспорту в Україні, яка б передбачала конкретні заходи. Саме такий господарсько-правовий засіб зможе забезпечити розвиток застосування електротранспорту в Україні.

Список використаних джерел:

1. Олтрейд Д. Нове мислення. Від Айнштайна до штучного інтелекту: наука і технології, що змінили наш світ / Дагого Олтрейд ; пер. З англ. І. Возняка. – Х. : Віват, 2021. – 368 с.

2. Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 травня 2021 року № 430-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-p>.

Олюха Віталій Георгійович

*провідний науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки
Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»,
доктор юридичних наук, доцент*

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ

О.В. Котюк слушно виходить із того, що «довкілля – це все, з чим стикається людина в процесі свого існування: природне середовище, предмети використання та вжитку, умови повсякденного існування, тощо» [1, с.189]. Військове вторгнення з боку сусідньої країни спричинило істотний негативний вплив на довкілля нашої країни. «Російська агресія завдала житловому фонду, промисловості, енергетичній і соціальній інфраструктурі України, а також її природі, довкіллю й економіці руйнувань неймовірних масштабів. Згідно зі спільним звітом Світового банку, уряду України та Європейської Комісії, станом на 1 червня 2022 року на відновлення необхідно було орієнтовно 349 млрд доларів, і до кінця війни ці цифри неминуче зростатимуть.» [2].

Перед Україною постало завдання повоєнного відновлення. Одним із напрямів цього процесу є відновлення довкілля. При цьому маємо виходити із розуміння довкілля у широкому сенсі – природне і штучно створене. Актуальним напрямом захисту довкілля є подолання наслідків мілітарного впливу на нього. Отже, захист довкілля має бути складовою повоєнного відновлення України.

Хоча війна все ще триває, маємо готуватись до відновлення країни вже зараз. Напрацювання правових механізмів, що мають забезпечувати цей процес є складним і довготривалим. Тому правове забезпечення процесу відновлення нашої країни почалось у 2022 році. Так, ВР України було прийнято зміни до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» які полягають у його доповненні статтями 15-1 (програма комплексного відновлення області) та 15-2 (програма комплексного відновлення території територіальної громади).

За своєю правовою суттю вони є господарсько-правовими засобами, адже стосуються містобудівної сфери, передбачають напрями з капітального будівництва. Капітальне будівництво тут можна розглядати у широкому сенсі –

будівельні роботи на значних територіях.

Однією із складових програми комплексного відновлення області є інформація щодо необхідності підготовки території (у тому числі здійснення розмінування, демонтажу зруйнованих будівель та споруд, рекультивації земель). Дійсно, внаслідок мілітарного впливу стан довкілля як природного, так і штучного значно погіршився, в тому числі внаслідок руйнування будівель та споруд. Фактично мова іде про необхідність не тільки демонтажу, але і про необхідність утилізації відходів, що будуть утворені внаслідок таких робіт. Але законодавець залишив поза увагою цю проблему і не передбачив такої складової програми відновлення області як заходи з утилізації сміття.

Також програма має містити і питання щодо не тільки рекультивації земель, але і подолання наслідків мілітарного забруднення. «За оцінкою Світового банку, повний комплекс робіт із гуманітарного розмінування може коштувати 37,4 млрд доларів. Лише на першочергові потреби з обстеження та пріоритетного розмінування земель сільськогосподарського призначення за попередніми оцінками необхідно 1,5 мільярди доларів США.» [3].

Ще однією проблемою є те, що законодавець не передбачив чітких механізмів узгодження планів повоєнного відновлення. Бачиться необхідним узгодження планів нижчого рівня та більш високого – регіонального, а також і планів відновлення суміжних областей.

Також плани повоєнного відновлення мають містити і екологічну складову, а також і заходи щодо декарбонізації та енергозбереження відновлених територій та населених пунктів.

Доцільність таких напрямків у планах обумовлюється необхідністю отримання фінансової та організаційної підтримки з боку ЄС, адже без такої підтримки Україні буде складно відновити стан довкілля.

Варто зазначити, що європейській підхід полягає не просто у планах з відновленні України, але і у підвищенні її рівня до європейських стандартів внаслідок повоєнного відновлення. Єврокомісія прийняла Комюніке до Європейського Парламенту, Європейської Ради, Європейського Економічного та соціального комітету та Комітету регіонів «Допомога та відновлення України» від 18.05.2022 (стратегічний план відновлення України – RebuildUkraine) [4]. Серед чотирьох основних напрямів подолання наслідків війни визначено необхідність відновлення нашої країни, відповідно до останніх європейських політик та стандартів, а також вказується на необхідність дотримуватись відповідності реконструкції України європейській зеленій повістці дня. Загально відомо, що ЄС поставило амбітну ціль створення вуглецево-нейтрального простору і до 2050 року досягти нульового рівня викидів CO₂. Україні має стати членом ЄС у найближчий перспективі, а тому має враховувати європейські стандарти щодо стану довкілля.

Отримання фінансових коштів для відновлення України можливо від неурядових міжнародних фондів, в тому числі і тих, що виділяють кошти на досягнення кліматичних цілей (Європейський фонд регіонального розвитку, Фонд гуртування). Для отримання коштів від таких фондів необхідно не тільки

створити відповідну програму, але укласти угоду.

На підставі проведеного дослідження можна дійти висновку, що захист довкілля від наслідків мілітарного впливу має проводитись як щодо природнього, так і штучного довкілля. Доцільним господарсько-правовим засобом, що здатен забезпечити правове опосередкування є план повоєнного відновлення території області та план повоєнного відновлення території територіальної громади. Ці плани мають узгоджувати і екологічну складову, а також визначати напрями запровадження декарбонізації економіки України.

Список використаних джерел:

1. Котюк О.В. Нормативно-правове забезпечення права на безпечне довкілля. Форум права. 2010. №1. С.188-193.

2. Застосування кращих практик фондів ЄС у відновленні України. СЕЕ Bankwatch Network. Брифінг. 20 грудня 2022. URL: https://bankwatch.org/wp-content/uploads/2023/03/2022-12-20_Applying-best-practices-from-EU-funds-to-the-reconstruction-of-Ukraine_ukr_final_CORRECTED_translated_FINAL-1.pdf

3. Свириденко Юлія Для гуманітарного розмінування України потрібно в десятки разів більше фахівців, ніж є зараз. Урядовий портал. 20 квітня 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dlia-humanitarnoho-rozminuvannia-ukrainy-potribno-v-desiatky-raziv-bilshe-fakhivtsiv-nizh-ie-zaraz-iuliia-svyrydenko>

4. Ukraine relief and reconstruction. Brussels, 18.5.2022 COM(2022) 233 Final communication from the commission to the european parliament, the european council, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions. URL: https://commission.europa.eu/system/files/2022-05/ukraine-relief-reconstruction_en.pdf

Осінська Олена Анатоліївна

Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України», аспірантка

Науковий керівник:

Олюха Віталій Георгійович

провідний науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки

Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України»,

доктор юридичних наук, доцент

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН

Стрімке проникнення цифрових технологій у всі сфери життя здійснює істотний, трансформаційний вплив і на світову економіку. Це призвело до швидкого обміну інформацією, внаслідок чого відбувається швидкий прогрес у

галузі науки та техніки, що в свою чергу призводить до трансформації суспільних відносин, одним із проявів якої є і цифровізація економіки.

Як слушно вказує О.М. Вінник «в умовах цифровізації економіки господарські відносини зазнали істотних змін. Зокрема, з'явилися нові складники таких відносин – віртуальні підприємства та віртуальні об'єкти, електронна форма зв'язків, включаючи договори» [1, с.60]. Тут необхідно додати, що одним із напрямків таких змін є внутрішньогосподарські правовідносини, адже є певні відмінності у створенні та функціонуванні структурних підрозділів таких віртуальних підприємств від структурних підрозділів підприємств, що існують у реальному секторі економіки.

На думку М.П. Руденко суб'єкт господарювання, реалізуючи свою правосуб'єктність створює відповідні структурні підрозділи, необхідні для забезпечення нормальної організації та здійснення перш за все внутрішньогосподарської діяльності підприємства [2, с.86]. Дійсно, проявом правосуб'єктності суб'єкта господарювання є створення структурних підрозділів, в тому числі і віртуальних структурних підрозділів. В той же час, оскільки віртуальний підрозділ спрямовує свою діяльність перш за все на споживачів, то з його думкою про те, що створення структурного підрозділу спрямовано перш за все для організації та здійснення внутрішньогосподарської діяльності погодитись важко.

Віртуальні підрозділи можуть бути створені як віртуальним підприємством, так і реальним. Також суб'єкт господарювання може поєднувати у своєму складі віртуальні та реальні підрозділи. Тоді можна казати про поєднання віртуальних та реальних підрозділів, що обумовлює необхідність організації чіткої взаємодії між ними. Отже наявним є організаційний елемент у складі внутрішньогосподарських правовідносин.

Прикладом поєднання таких структурних підрозділів є торгівельна мережа ROZETKA де замовлення товару споживач може зробити через інтернет, а отримати у територіальній точці видачі, тобто структурному підрозділі, що існує самостійно. Створення таких підрозділів та впорядкування взаємовідносин між ними може відбуватись на підставі локальних актів суб'єкта господарювання, адже тільки чітка взаємодія між такими структурними підрозділами може забезпечити надійне функціонування такого торгівельного підприємства.

В Україні для стимулювання та пришвидшення процесів розвитку та широкого впровадження цифрових технологій було прийнято Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки, затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. Вказаним розпорядженням запроваджено поняття цифрового робочого місця, яким є «віртуальний еквівалент фізичного робочого місця, котрий вимагає належної організації, користування та управління, оскільки воно має стати запорукою підвищеної ефективності працівників та створення для них більш сприятливих умов праці.» [3]. Бачиться - цифрове робоче місце може входити до складу структурного підрозділу або ж бути самостійним елементом внутрішньогосподарських відносин. При цьому цифрові робочі місця можуть

поєднуватись між собою та з фізичними робочими місцями, що також вимагає чіткої організації їх взаємодії на підставі локального акту

Концепція розвитку цифрових компетентностей, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 р. № 167-р. одним із основних завдань передбачає «формування та розвиток цифрових навичок та цифрових компетентностей в суспільстві, що сприятимуть розвитку цифрової економіки та суспільства, а також розвитку електронної демократії і людського капіталу» [4]. Згідно з ч. 2 ст.69 ГК України на підприємство покладено обов'язок забезпечити економічне і професійне навчання. Підприємство може організувати і розвиток цифрових компетентностей своїх працівників у межах такого економічного та професійного навчання.

Важливим напрямом під час організації цифрових робочих місць, а також віртуальних структурних підрозділів є забезпечення трудових та цифрових прав працівників. У науковій літературі висловлена думка, що «цифрові права людини – це окрема група прав людини, які пов'язані з використанням та/або реалізуються в мережі Інтернет за допомогою спеціальних пристроїв (комп'ютерів, смартфонів тощо).» [5, с.65]. Межі реалізації цифрових прав під час виконання роботи працівником у структурному підрозділі має визначатись на підставі локальних актів або ж внутрішньогосподарського договору.

На підставі проведеного дослідження можна дійти висновку, що в умовах цифровізації економіки України суб'єкт господарювання може внаслідок реалізації своєї правосуб'єктності може створювати віртуальні підрозділи. Такі віртуальні підрозділи можуть існувати у складі віртуальних або реально існуючих підприємств, а також вони можуть бути створені поряд з реальними структурними підрозділами. Одним із напрямів процесу цифровізації є створення цифрових робочих місць, як у складі структурного підрозділу підприємства, що існує реально, так і віртуально. Суб'єкт господарювання має забезпечувати розвиток цифрових компетентностей своїх працівників, а також дотримання їх трудових та цифрових прав. Доцільними правовими засобами для належної організації внутрішньогосподарських відносин в умовах цифровізації є локальні нормативні акти підприємства, а в окремих випадках і внутрішньогосподарські договори.

Список використаних джерел:

1. Вінник О.М. Господарські відносини в умовах цифровізації та їх правове регулювання. Підприємництво, господарство і право. 2020. №5. С.56-62.
2. Руденко М.П. Окремі аспекти суб'єктного складу внутрішньогосподарських правовідносин. Право і суспільство. 2015. №6 частина 2. С.85-91
3. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки», затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>

4. Концепція розвитку цифрових компетентностей, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 р. № 167-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>

5. Братасюк О.Б. Ментус Н.Ф. Поняття та класифікація цифрових прав в Україні. – Юридичний науковий електронний журнал. 2021. №10. С.58-61.

Роженко Олександра Вікторівна

*науковий співробітник кафедри економіки
Клайпедського університету, Литовська Республіка,
кандидат економічних наук, доцент,
e-mail: oleksandra.rozhenko@ku.lt*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9358-5436>

Ющюс Вітаута

*завідувач кафедри економіки Клайпедського університету,
Литовська Республіка
доктор економічних наук, професор,
e-mail: ek.shmf@ku.lt*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9507-9484>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УПРАВЛІННЯ БУДІВЕЛЬНИМИ ВІДХОДАМИ В ЛИТВІ

Ратифікувавши 22.04.1999 року Базельську конвенцію [1], Литва стала однією з 53 держав-учасниць, що є Сторонами щодо контролю за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням. Після вступу Литви до Європейського Союзу, управління відходами стало галуззю її економіки та одним з напрямків досягнення нею цілей сталого розвитку, згідно з Рейтингом загальних показників досягнення цілей сталого розвитку [2].

Структура відходів будівництва та зносу в Литві підтверджує актуальність теми, що наведено на рисунку 1.

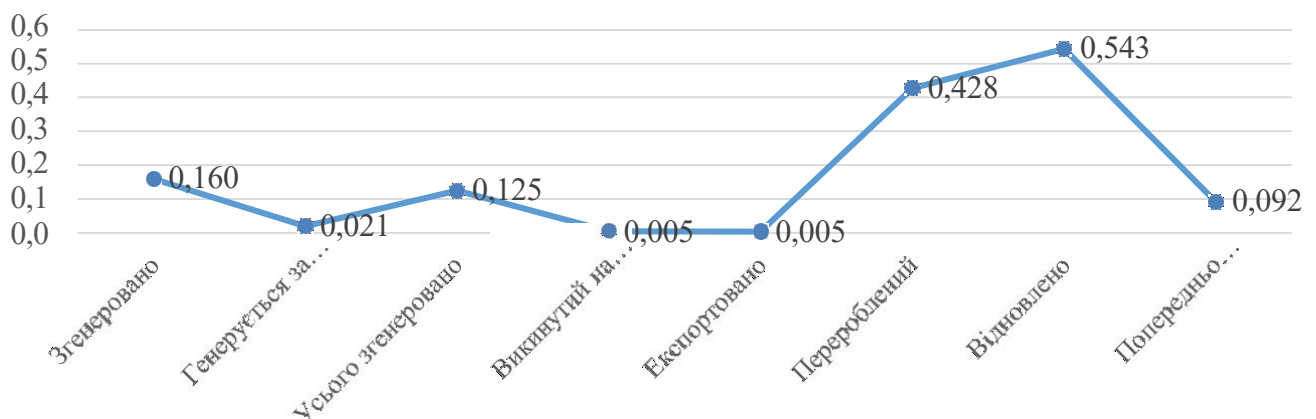

Рисунок 1 - Структура відходів будівництва та зносу в Литві, складено авторами, згідно з [3]

Законодавство Литовської Республіки та директиви Європейського Союзу, зокрема: Закон Литовської Республіки про управління відходами [4], Порядок Про затвердження Правил обліку та звітності утворення та поводження з відходами [5], Порядок Про затвердження Правил поводження з будівельними відходами [6], Порядок Про затвердження екологічних вимог щодо спалювання відходів [7], Регламент (ЄС) № 850/2004 Європейського Парламенту та Ради [8] та інші, регламентують питання охорони навколишнього середовища, зокрема поводження з відходами, що виступає одним з напрямків регулювання екологічних проблем.

Суб'єкти господарювання, які функціонують у сфері переробки будівельних відходів в Литві, зареєстровані за відповідними кодами видів економічної діяльності, згідно з [9] та у Реєстрі підприємств із поводження з відходами Міністерства навколишнього середовища [10]. Вказані компанії відповідають всім екологічним вимогам, мають сертифікати, згідно з ISO 9001:2015 [11], ISO 14001 [12], BS OHSAS 18001:2007 [13], LST 1977:2008 (BS OHSAS 18002:2008) [14], та дозвіл на запобігання та контроль забруднення (IPPC) [15]

Існуюча система державно-правового регулювання управління будівельних відходів дозволяє об'єктивно оцінювати якість відповідних послуг, захищати оточуюче середовище, створювати безпечні умови праці для всіх учасників господарських процесів цієї сфери. Окрім цього, в обов'язковому порядку передбачено підвищення кваліфікації працівників та ефективна організація бізнес-процесів. В таких умовах є підґрунтя для формування ефективної стратегії та політики забезпечення соціальної відповідальності даної сфери бізнесу та сталого розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Parties to the Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal. 22/3/1989. Basel. Registration: 5 May 1992, No. 28911. Number of Signatories: 53. Number of Parties: 190. URL: <http://www.basel.int/Countries/StatusofRatifications/PartiesSignatories/tabid/4499/Default.aspx#enote1>
2. Non-recycled municipal solid waste. Indicators. Lithuania. OECD member. URL: <https://dashboards.sdgindex.org/rankings>
3. Waste generation and treatment. URL: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize>
4. Law of the Republic of Lithuania on Waste Management. Law. Seimas of the Republic of Lithuania. Date of adoption: 1998-06-16. Consolidated version in force: 2023-01-31 - 2024-12-31. Registration data: No. 0981010ISTAVIII-787. Document no.: VIII-787. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.59267?jfwid=ofw8pk517>
5. On the approval of the accounting and reporting rules for the generation and management of waste. Order. Ministry of the Environment of the Republic of Lithuania. Date of adoption 2011-05-03. Consolidated version in force: 2023-03-01.

Registration data: No. 111301MISAK00D1-367. Document no.: D1-367. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.398698?jfwid=ofw8pk517>

6. On the approval of the Rules for the Management of Construction Waste. Order. Ministry of the Environment of the Republic of Lithuania. Date of adoption: 2006-12-29. Consolidated version in force: 2018-07-01. Registration data: No. 06301MISAK00D1-637. Document no.: D1-637. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.291562>

7. On the approval of environmental requirements for the incineration of waste. Order. Ministry of the Environment of the Republic of Lithuania. Date of adoption: 2002-12-31. Consolidated version in force: 2021-11-01. Registration data: No. 102301MISAK00000699. Document no.: 699. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.207966?jfwid=ofw8pk517>

8. REGULATION (EC) NO 850/2004 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on persistent organic pollutants and amending Directive 79/117/EEC. Official Journal of the European Communities. 29 April 2004. L 158/7. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32004R0850>

9. State Enterprise Centre of Registers. Information about VAT codes - STI. EVRK2 - State Data Agency. URL: https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Ffrekvizitai.vz.lt%2Fdocs%2Fnaudinga%2FEVRK_2.xls&wdOrigin=BROWSELINK

10. State register of waste. Ministry of the Environment of the Republic of Lithuania. URL: <https://am.lrv.lt/lt/paieska?query=ATVR&search=%C2%A0.&emailmanagers>

11. ISO 9001:2015. Quality management systems — Requirements URL: <https://www.iso.org/standard/62085.html>

12. ISO 14001 (Environmental Management System). URL: <https://environment-indonesia.com/apa-itu-iso-14001/>

13. BS OHSAS 18001:2007 Occupational health and safety management systems. URL: <https://www.bsigroup.com/en-GB/about-bsi/media-centre/press-releases/2007/7/Health-and-safety-management-systems-specification-OHSAS-18001-is-now-a-British-Standard-BS-OHSAS-18001-2007/>

14. Occupational health and safety management systems. Guidelines for the implementation of LST 1977:2008 (BS OHSAS 18002:2008). URL: <https://hdl.handle.net/20.500.12259/195686>

15. What are the environmental requirements and permits required to engage in end-of-life vehicle (ENTP) dismantling activities? Ministry of the Environment of the Republic of Lithuania. URL: <https://am.lrv.lt/lt/paieska?query=ATVR&search=%C2%A0.&email=>

Тімченко Карина Геннадіївна
студентка 4 курсу факультету №2 КННІ
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Юнацький Мар'ян Олегович
доцент кафедри цивільного та господарського права
факультету №2 КННІ
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук

ТЛУМАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПРАВОЧИНУ ЯК ОКРЕМА КАТЕГОРІЯ СУДОВИХ СПОРІВ

Правочин є поняттям, яке використовується в правовій системі для позначення дій, що мають юридичне значення та наслідки. Тлумачення змісту правочину є важливою задачею для судової системи, оскільки від нього залежить розуміння та застосування норм права. В Україні існує багато нормативно-правових актів, які регулюють правочини в різних галузях життя. Проте, відсутність єдиного тлумачення змісту правочину може викликати розбіжності та незрозумілість при вирішенні судових спорів. Тому важливо проаналізувати тлумачення змісту правочину та його роль у судових спорах в Україні.

Тлумачення змісту правочину є правом суду, а не його обов'язком за умови наявності спору. Метою тлумачення правочину є з'ясування того, що в ньому дійсно виражено, а не того, що малося на увазі [1].

Правочин є дією або послідовністю дій, що мають юридичне значення та наслідки. Це вчинення, що створює, змінює або припиняє правові стосунки між особами, а також впливає на їх права та обов'язки.

Стаття 202 Цивільного кодексу України розглядає правочин як дію, яку здійснює особа з метою набуття, зміни або припинення цивільних прав і обов'язків. Особливо, договір є одним з найпоширеніших способів виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин серед юридичних фактів. Це робить інститут правочинів надзвичайно важливим у галузі науки цивільного права [1].

Зміст правочину визначається суттєвими елементами, що характеризують саму дію чи послідовність дій. Він включає різноманітні правові ефекти, права та обов'язки сторін, умови, зобов'язання тощо.

Правочин може мати певну форму, вимоги щодо його оформлення та засвідчення, які встановлюються законодавством. Форма може бути письмовою, усною або вимагати спеціальних процедур для своєї виконання.

Кожен правочин спрямований на досягнення певної мети або результату. Це може бути укладання угоди, зміна статусу особи, передача прав, врегулювання спірних питань тощо.

Правила тлумачення змісту правочину визначені у частині третій статті 213 Цивільного кодексу України. Згідно з цими правилами, при тлумаченні

змісту правочину слід враховувати однакове значення слів і понять, що використовуються у всьому тексті правочину, а також загальноприйняте відношення до термінів у відповідній сфері відносин. Якщо буквальне значення слів і понять, а також загальноприйняте відношення до термінів не дозволяють однозначно з'ясувати зміст окремих частин правочину, їхнє значення встановлюється шляхом порівняння відповідної частини правочину зі змістом інших його частин, загальним змістом правочину та намірами сторін [2].

У статті 213 Цивільного кодексу України розглядаються загальні принципи тлумачення правочину, які можуть бути застосовані на трьох рівнях.

1. На першому рівні тлумачення використовуються загальноприйняті значення слів і понять, а також терміни, що вживаються відповідній сфері відносин.

2. Якщо перший рівень не дає чіткого розуміння змісту правочину, застосовується другий рівень тлумачення. На цьому рівні порівнюються різні частини правочину між собою, а також зі змістом правочину в цілому. Наміри сторін при укладанні та виконанні правочину також враховуються.

3. Якщо попередні два рівні не розкривають зміст правочину, застосовується третій рівень тлумачення. На цьому рівні враховуються такі обставини, як мета правочину, зміст попередніх переговорів, ustalена практика між сторонами, звичаї ділового обороту, подальша поведінка сторін, текст типового договору та інші істотні обставини [1].

Отже, оскільки договір є формою правочину, умови договору підлягають тлумаченню згідно з правилами, викладеними в статті 213 ЦК України.

Судове тлумачення договору виникає у випадках, коли сторони мають суперечки щодо його змісту, буквальне значення слів і термінів у договорі є невизначеним або незрозумілим, а волевиявлення сторін не дозволяє однозначно встановити їхні наміри. Судове тлумачення не може змінювати умови договору, а лише роз'яснює їх існуючий зміст. За вимогою однієї або обох сторін договору, суд може прийняти рішення щодо тлумачення змісту договору без зміни його умов.

Тлумачення договору спрямоване на з'ясування його змісту та умов, які встановлюють права та обов'язки сторін. Таке тлумачення можливе до початку виконання умов договору. Отже, судове тлумачення зосереджується на встановленні змісту договору (або окремих його частин) відповідно до волевиявлення сторін при укладанні договору та усуненні будь-яких неясностей і суперечностей у ході трактування його положень.

Таким чином, тлумаченню підлягає зміст договору або його частин згідно з методикою, передбаченою в статті 213 Цивільного кодексу України. Судове тлумачення встановлює зміст договору відповідно до волі сторін під час його укладення та спрямоване на усунення невизначеностей та суперечностей у тлумаченні його положень.

Тлумачення змісту правочину може стати окремою категорією судових спорів в Україні, коли виникають суперечки між сторонами щодо тлумачення правових наслідків чи змісту конкретного правочину. В таких ситуаціях суд

розглядає спір та вирішує питання про правильне розуміння і виконання умов правочину.

Окрема категорія судових спорів щодо тлумачення змісту правочину виходить з необхідності вирішення суперечностей та неузгодженостей, які можуть виникнути під час реалізації прав та обов'язків, встановлених у рамках правочину. Це може стосуватися різних видів правочинів, таких як договори, угоди, дарування, купівля-продаж, оренда та інші [3].

У процесі вирішення судових спорів, що пов'язані з тлумаченням змісту правочину, суд звертається до розгляду змісту самого правочину, враховуючи його умови, зміст виражених волевиявлень сторін, приписи законодавства, загальноприйняті трактування термінів та понять, а також контекст і цілі правочину. При необхідності, суд може користуватися експертними дослідженнями, практикою і прецедентами для більш точного розуміння змісту правочину.

Таким чином, тлумаченні змісту правочину як окремої категорії судових спорів в Україні є важливим і необхідним для вирішення суперечностей та встановлення чіткого розуміння прав та обов'язків, що впливають з правочину.

Роль суду у тлумаченні змісту правочину вкрай важлива, оскільки суд вирішує спори між сторонами та надає остаточне рішення щодо правильного розуміння та застосування умов правочину.

Основна функція суду полягає у вирішенні спорів із застосуванням закону. У разі, коли сторони правочину мають розбіжності щодо тлумачення його змісту, суд має на меті знайти об'єктивне та справедливе рішення, яке відповідає законодавству та інтересам сторін.

У процесі тлумачення змісту правочину суд дотримується певних принципів та методів. Він аналізує мову самого правочину, враховує загальноприйняті значення слів та термінів, а також звертає увагу на контекст, цілі та наміри сторін при укладанні правочину.

У деяких випадках суд може звернутися до додаткових джерел інформації, таких як експертні дослідження, практика та прецеденти, які допоможуть краще зрозуміти зміст правочину та прийняти обґрунтоване рішення.

Після вивчення всіх доказів та аргументів сторін, суд вирішує питання щодо тлумачення змісту правочину та встановлює його дійсний зміст. Це рішення є обов'язковим для сторін і має силу вироку, який виконується [4].

Неправильне тлумачення змісту правочину може мати серйозні правові наслідки для сторін, оскільки воно може призвести до неправильного застосування умов правочину та порушення їх прав та обов'язків. Основні наслідки неправильного тлумачення змісту правочину включають:

1. Порушення прав та обов'язків сторін: Неправильне тлумачення може призвести до неправильного розуміння та застосування умов договору, що може призвести до порушення прав та обов'язків сторін. Це може створити незрозумілість та конфлікти між сторонами та порушити їх взаємні права та обов'язки.

2. Втрата довіри та зіпсування відносин: Неправильне тлумачення може призвести до втрати довіри між сторонами та зіпсування відносин. Якщо одна сторона вважає, що правочин був неправильно тлумачений, це може створити негативне ставлення до іншої сторони та погіршити взаємодію між ними.

3. Фінансові втрати: Неправильне тлумачення може призвести до фінансових втрат для сторін. Якщо умови правочину були неправильно розуміні, це може призвести до неправильного виконання зобов'язань, недотримання термінів або несвоєчасної оплати, що може спричинити фінансові втрати для сторін.

4. Потенційні судові спори: Неправильне тлумачення може стати причиною судових суперечок між сторонами. Якщо сторони мають різні розуміння змісту правочину, вони можуть звертатися до суду для вирішення спору, що може призвести до додаткових витрат.

Узагальнюючи, тлумачення змісту правочину є важливою судовою процедурою в Україні, яка сприяє вирішенню суперечок. Тлумачення змісту правочину є важливою складовою судової практики в Україні. Судові спори, пов'язані з тлумаченням змісту правочину, виникають тоді, коли сторони мають розбіжності щодо розуміння та застосування умов договору.

Тлумачення змісту правочину має на меті забезпечити справедливість та відповідність умовам договору. Вирішення судом спорів щодо тлумачення змісту правочину допомагає створити юридичну впевненість та забезпечити стабільність правових відносин.

Роль суду у тлумаченні змісту правочину полягає у вивченні доказів, врахуванні законодавства та практики, а також встановленні дійсного змісту договору. Суди використовують різні методи та принципи тлумачення, з метою забезпечення справедливого та обґрунтованого рішення.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/stru>. (дата звернення: 20.05.2023)

2. Діковська І. Добросовісність – принцип регулювання міжнародних приватних договірних відносин. Право України. 2012. № 9. С. 118–127

3. Милога П.М. Тлумачення норм права: сутнісні характеристики. Часопис Київського університету права. 2010. № 2. С. 42–46. С. 43.

Веретельник Л.К. Тлумачення цивільно-правового договору. Вісник ХНУВС. 2011. № 1 (52). С. 279–289.

Яценко В.А. Принципи та правила тлумачення договору. Науковий вісник Львівського національного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2017. № 1. С. 110–119. С. 112.

Троценко Дарія Євгеніївна
студентка 4 курсу факультету №2 КННІ
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Юнацький Мар'ян Олегович
доцент кафедри цивільного та господарського права
факультету №2 КННІ
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук

АНАЛІЗ ВИДІВ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Цивільне законодавство України охоплює широкий спектр правових норм і принципів, які регулюють цивільні відносини між фізичними та юридичними особами. В основі цієї правової бази лежить поняття юридичних фактів, які мають вирішальне значення для встановлення наявності та дійсності прав, обов'язків і правових наслідків. Ця стаття має на меті визначити та класифікувати різні види юридичних фактів, визнаних цивільним законодавством України, висвітлити їх значення та вплив у правовій системі країни. Розуміння видів юридичних фактів є ключовим елементом в правовій системі будь-якої країни. Цивільний кодекс України визначає основні правові наслідки в залежності від різних видів юридичних фактів. Тому знання цих видів є важливим для юристів, суддів, правозастосовників та всіх громадян, які мають справу з цивільним правом.

Відомості про юридичні факти та їх види є важливим інструментом для розуміння та застосування права в Україні. У контексті Цивільного кодексу, розрізнення різних видів юридичних фактів надає можливість краще регулювати правовідносини, захищати права та інтереси громадян і забезпечувати справедливість.

Юридичний факт є одним із ключових понять цивільного права, він визначається як дія, подія або бездіяльність, що має юридичне значення. Розуміння видів юридичних фактів є необхідним для визначення правових наслідків та забезпечення справедливості в правовідносинах.

Згідно з Цивільним кодексом України (далі - ЦКУ), види юридичних фактів можна класифікувати наступним чином:

дносторонні юридичні факти:

а) Дійсні односторонні юридичні факти - це такі факти, які належним чином виявляють волю однієї особи та мають юридичні наслідки без участі інших осіб. Наприклад, заповіт, визнання особи безвісно відсутньою.

б) Недійсні односторонні юридичні факти - це такі факти, які належним чином виявляють волю однієї особи, але не мають юридичних наслідків через порушення вимог закону. Наприклад, укладення угоди без необхідного письмового формальності.

агатосторонні юридичні факти:

а) Одночасні багатосторонні юридичні факти - це такі факти, виявлення волі усіх сторін яких відбувається одночасно. Прикладом може бути укладання договору купівлі-продажу.

б) Послідовні багатосторонні юридичні факти - це такі факти, виявлення волі усіх сторін яких відбувається послідовно в часі. Наприклад, процес укладання договору дарування, який включає пропозицію, прийняття та угоду сторін.

реальні юридичні факти:

а) Односторонні реальні юридичні факти - це такі факти, які виявляються дійсністю певної матеріальної дії без вираження волі особи. Прикладом може бути передача речі від однієї особи до іншої відповідно до угоди.

б) Багатосторонні реальні юридичні факти - це такі факти, які виявляються дійсністю матеріальних дій, здійснених кількома особами. Наприклад, спільна будівництво або спільна покупка нерухомості [1].

Змішані юридичні факти - це такі факти, які поєднують ознаки різних видів юридичних фактів. Вони включають як виявлення волі особи, так і матеріальні дії. Прикладами можуть бути укладання договору, який потребує як письмової заяви сторін, так і передачі речі.

Важливо зазначити, що класифікація видів юридичних фактів в Україні здійснюється згідно з положеннями ЦКУ та інших спеціальних законів, що регулюють відповідні правові сфери. Розуміння і використання цих видів юридичних фактів дозволяє сторонам у правових відносинах краще розуміти свої права та обов'язки, а також забезпечує юридичну впевненість і справедливість у правовому захисті.

За іншого підходу до класифікації український Цивільний кодекс розрізняє кілька видів юридичних фактів, а саме:

дійсні та недійсні юридичні факти: Дійсний юридичний факт є таким, що відповідає всім необхідним умовам, передбаченим законом, для виникнення правових наслідків. Зворотно, недійсний юридичний факт не відповідає цим умовам і не має юридичної сили.

односторонні та двосторонні юридичні факти: Односторонній юридичний факт виникає шляхом волевиявлення однієї особи, наприклад, акцепту пропозиції або заяви про визнання договору недійсним. Двосторонній юридичний факт виникає шляхом волевиявлення двох або більше осіб, які згодні укласти договір, наприклад, укладення купівельної угоди [2].

Крім того, Цивільний кодекс України розрізняє такі види юридичних фактів:

- Операційні та консенсуальні юридичні факти: Операційний юридичний факт виникає внаслідок конкретних дій осіб, таких як передача майна або виконання робіт. Консенсуальний юридичний факт виникає шляхом згоди двох або більше осіб, вираженої укладенням договору, як наприклад, купівельно-продажем.

- Прості та складні юридичні факти: Прості юридичні факти виникають внаслідок однієї дії або події, наприклад, народження фізичної особи. Складні юридичні факти виникають внаслідок комбінації кількох дій або подій, як, наприклад, у випадку укладення послідовних договорів [3].

Розділення на дійсні та недійсні юридичні факти базується на відповідності їх умовам, передбаченим законом. Дійсний факт має юридичну силу, в той час як недійсний факт не відповідає цим умовам та не має правових наслідків. Недійсність факту може бути викликана такими чинниками, як порушення формальних вимог, відсутність необхідної волі сторін, або порушення публічного порядку.

Розрізнення між односторонніми та двосторонніми юридичними фактами відбувається на основі кількості осіб, що беруть участь у волевиявленні. Односторонній факт виникає шляхом волевиявлення однієї особи, наприклад, заява про визнання договору недійсним. Двосторонній факт виникає шляхом волевиявлення двох або більше осіб, які згодні укласти договір.

Вивчення та розуміння видів юридичних фактів має велику практичну значимість. Воно допомагає правозастосовникам, юристам та судам правильно класифікувати факти, визначати їх правові наслідки та забезпечувати справедливість у правовідносинах. Наприклад, правильна класифікація договору як недійсного може мати суттєвий вплив на вирішення спору та захист прав сторін [3].

Знання видів юридичних фактів також є необхідним для осіб, що мають справу з правом. Це допомагає громадянам розуміти їх права, обов'язки та відповідальність у різних правових ситуаціях. Наприклад, розрізнення між умисними та неумисними фактами дозволяє особам усвідомлювати свою вину та наслідки своїх дій.

Розуміння різних видів юридичних фактів у цивільному законодавстві України має вирішальне значення для забезпечення правової визначеності та справедливості у цивільних правочинах. Фактичні юридичні факти, правові акти, правові презумпції та правові акти органів державної влади разом формують правовий ландшафт і визначають права та обов'язки фізичних та юридичних осіб. Подальші дослідження та аналіз цих юридичних фактів сприятимуть постійному розвитку та вдосконаленню української цивільно-правової системи, створенню справедливого та прозорого середовища для всіх залучених сторін.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/stru>. (дата звернення: 20.05.2023)

Гуйван П. Юридичні факти і цивільно-правові строки: порівняльна характеристика. *Юридичний вісник*, 2022, №2, С.30-37

Іванова М. І., Задорожня Ю. О. Нагорна К. Г. Проблематика речового права на чуже майно. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 57. С. 57-63. URL:

Червінська Ольга Вікторівна
студентка 4 курсу факультету №2 КННІ
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Юнацький Мар'ян Олегович
доцент кафедри цивільного та господарського права
факультету №2 КННІ
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук

КЛАСИФІКАЦІЙНІ КРИТЕРІЇ ТА ВИДИ ШКОДИ ЯК УМОВИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Цивільно-правова відповідальність є важливою складовою сучасного правового порядку. Вона встановлює механізми захисту прав та інтересів осіб, які постраждали внаслідок незаконних дій інших осіб. Одним із ключових елементів цивільно-правової відповідальності є поняття "школа". Школа виступає як обов'язкова умова для настання цивільно-правової відповідальності і має велике значення для правової оцінки незаконних дій.

Цивільний кодекс України визначає шкоду як втрату або зменшення майнових цінностей, а також заподіяні фізичні чи моральні страждання. Відповідно до цивільного кодексу України, шкода може бути відшкодована за умови, що винуватець заподіяння шкоди має цивільно-правову відповідальність [1].

Класифікаційні критерії шкоди включають: за масштабом шкоди, за суб'єктом заподіяння, за формою заподіяння, за наслідками заподіяння.

За масштабом шкоди можна виділити малозначну, значну та велику шкоду. Малозначна шкода зазвичай не потребує відшкодування, оскільки вона не завдає великої шкоди майновим цінностям. Значна шкода характеризується певним рівнем майнових втрат, які можуть бути відшкодовані. Велика шкода означає серйозні майнові втрати, які можуть негативно вплинути на фінансове становище постраждалих.

За суб'єктом заподіяння шкоди шкоду можна виділити на винахідника, виробника, продавця та користувача. Винахідником шкоди є особа, яка створила небезпечний винахід або вчинила недбалі дії. Виробником шкоди є особа, яка виготовила небезпечний виріб або продукт. Продавцем шкоди може бути особа, яка продала небезпечний товар або продукт, який заподіяв шкоду. Користувачем шкоди є особа, яка неправильно використовувала небезпечний виріб або продукт, тим самим завдаючи шкоду іншим [2].

Школа може бути визначена як негативна зміна в правах, інтересах або майновому стані особи, що виникає внаслідок незаконних дій іншої особи. Вона може виявлятися як фізична, матеріальна, моральна або інтелектуальна шкода. Фізична шкода пов'язана з прямим пошкодженням особи, її здоров'я або життя. Матеріальна шкода стосується збитків, що завдаються майну особи. Моральна

шкода виникає внаслідок порушення прав особи і включає страждання, психологічний дискомфорт, зневагу або засудження оточуючих. Інтелектуальна шкода пов'язана з порушенням прав інтелектуальної власності, такою як плагіат, крадіжка ідей або недобросовісне використання авторських прав.

Розуміння і класифікація видів шкоди має велике значення для встановлення цивільно-правової відповідальності. Воно дозволяє з'ясувати характер і обсяг шкоди, визначити належну компенсацію та встановити винну особу. Залежно від виду шкоди, механізми відшкодування можуть варіюватися. Наприклад, для фізичної шкоди може бути встановлений обов'язок компенсації лікарні витрат та відшкодування моральної шкоди, тоді як для матеріальної шкоди може передбачатися поновлення майна або виплата грошової суми, що покриває збитки.

Для більш точної класифікації видів шкоди в контексті цивільно-правової відповідальності можуть застосовуватися різні критерії. Один із них - заснований на джерелі шкоди. Згідно з цим підходом види шкоди можуть бути класифіковані як шкода, що виникає в результат правопорушення (наприклад, шкода внаслідок незаконних дій особи) і шкода, що виникає внаслідок ризикових дій (наприклад, шкода, спричинена необережністю чи недбалістю). Цей критерій дозволяє враховувати різні джерела виникнення шкоди і встановлювати відповідну цивільно-правову відповідальність [3].

Інший критерій - за характером посягання. Відповідно до цього підходу види шкоди можуть бути класифіковані на пряму шкоду і шкоду внаслідок втрати користі. Пряма шкода виникає безпосередньо внаслідок незаконних дій і завдає особі безпосереднього збитку. Наприклад, фізична травма або пошкодження майна. Шкода внаслідок втрати користі виникає, коли особі завдається збиток, який призводить до позбавлення користі або порушення її прав. Наприклад, втрата прибутку внаслідок некоректного виконання договору.

Також можна використовувати критерій за сферою застосування. Згідно з цим підходом види шкоди можуть бути класифіковані на особисту шкоду, майнову шкоду та шкоду колективу або суспільства. Особиста шкода пов'язана зі збитками, завданими конкретній особі внаслідок незаконних дій. Майнова шкода виявляється у збитках, що спричиняються майну особи. Шкода колективу або суспільства пов'язана зі збитками, які впливають на ширшу громадську сферу, таку як докільля або загальна благодать.

Класифікація видів шкоди відіграє важливу роль у цивільно-правовій відповідальності, оскільки вона дозволяє систематизувати різні види шкоди та встановити відповідні механізми відшкодування. Розуміння класифікаційних критеріїв допомагає сторонам у правових відносинах краще зрозуміти правові наслідки незаконних дій та встановити вину особи, яка спричинила шкоду [4].

За формою заподіяння шкода може бути прямою, опосередкованою та непрямою. Пряма шкода виникає безпосередньо від дій винуватця та має прямий зв'язок з його поведінкою. Наприклад, якщо водій автомобіля вчиняє ДТП через порушення правил дорожнього руху, іншому учаснику руху може бути заподіяна пряма шкода у вигляді пошкодження транспортного засобу чи травмування.

Опосередкована шкода виникає внаслідок посередництва або послідовності подій, які не мають прямого зв'язку з діями винуватця, але призводять до негативних наслідків для потерпілих. Наприклад, якщо виробник небезпечного продукту не надає відповідні попереджувальні етикетки або інструкції, і через неправильне використання продукту стає причиною пошкодження майна або травмування, то це можна вважати опосередкованою шкодою [5].

За наслідками заподіяння шкода може бути матеріальною та моральною. Матеріальна шкода включає фактичні майнові втрати, такі як пошкодження майна, втрати доходів або витрати на лікування. Моральна шкода пов'язана з заподіянням страждань, неврозів, пошкодженням репутації або інших негативних емоційних наслідків, які не можуть бути вичислені у грошовому еквіваленті.

Детальніше про класифікацію шкоди та відповідальність за її заподіяння встановлено у статтях 49-61 Цивільного кодексу України. Вони розглядають поняття шкоди, визначають відповідальність осіб за заподіяну шкоду, процедуру відшкодування [1].

Зокрема, класифікація шкоди за джерелом виникнення дозволяє визначити, чи є шкода результатом правопорушення чи ризикових дій, що спрощує процес встановлення відповідальності. Класифікація за характером посягання допомагає виділити різні форми шкоди та встановити зв'язок між незаконними діями та їхніми наслідками. Класифікація за сферою застосування дозволяє враховувати індивідуальні та громадські інтереси, а також встановлювати обсяг компенсації збитків.

Зазначена класифікація відображає складність та різноманітність видів шкоди в цивільно-правовій сфері. Вона є інструментом для аналізу та розуміння шкоди, а також визначення обсягу відшкодування. Подальше дослідження у цій області може сприяти розвитку цивільно-правової теорії та практики, а також сприяти більш ефективному захисту прав та інтересів осіб, які постраждали внаслідок шкоди.

Отже, розуміння класифікаційних критеріїв та видів шкоди є важливим елементом цивільно-правової відповідальності. Воно сприяє точному визначенню правових наслідків незаконних дій, встановленню відповідальності та забезпеченню відшкодування збитків. Дослідження різних класифікаційних критеріїв дозволяє систематизувати різні види шкоди і встановити зв'язок між їхніми характеристиками та правовими наслідками.

Однак, слід зазначити, що ця класифікація не є жорсткою і однозначною. У практиці виникнення шкоди можуть спостерігатися різні комбінації її видів, а також можуть виникати нові види шкоди, пов'язані з технологічними та соціокультурними змінами. Тому важливо постійно оновлювати і розширювати класифікацію відповідно до сучасних реалій та вимог правової практики.

У майбутньому дослідження видів шкоди та їхньої класифікації може спрямовуватися на розробку більш деталізованих критеріїв, які враховуватимуть специфіку конкретних галузей цивільного права. Також важливим напрямом є

вивчення взаємозв'язку між видами шкоди та рівнем вини, оскільки це може впливати на обсяг відшкодування та розподіл відповідальності між сторонами.

У підсумку, розуміння класифікаційних критеріїв та видів шкоди є важливим елементом цивільно-правової відповідальності. Воно сприяє систематизації та аналізу шкоди, встановленню відповідальності, а також забезпеченню ефективного відшкодування збитків.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/stru>. (дата звернення: 20.05.2023)

2. Гринько С.Д. Вітчизняна концепція деліктних зобов'язань. Університетські наукові записки. 2012. № 1(41). С. 287–294.

3. Мануїлова К.В. Правова природа та зміст деліктних зобов'язань. Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 61. С. 583–589

Ківалова Т.С. Зобов'язання відшкодування шкоди за цивільним законодавством України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Одеська національна юридична академія. Одеса, 2008. 40 с.

Velykanova M.M. Artificial intelligence: Legal problems and risks. Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine. 2020. Vol. 27, No. 4. P. 185–198.

Шафранова Олена Валеріївна

адвокатка,

старша партнерка АО «ТЕЙС»,

*експертка групи з питань національної безпеки
в екологічній сфері при РНБО України*

ЕКОСЛІДСТВО БУТИ ЧИ НЕ БУТИ?

Право на безпечне для життя та здоров'я довкілля є одним з основоположних прав людини та громадянина, яке закріплено в статті 50 Конституції України та гарантується державою. Питання та проблеми рівня якості довкілля є частиною національних безпекових питань, адже їх вирішення впливає на життя населення, його якісні та кількісні показники.

Можливості проживати в середовищі, яке не спричиняє шкоду здоров'ю, користуватися для задоволення своїх життєво необхідних потреб безпечними природними благами, вимагати від держави, а також від фізичних і юридичних осіб виконання екологічної безпеки, а у випадку їх порушення звертатися за захистом порушеного права до компетентних органів, у даному випадку до правоохоронних органів, мала б бути забезпечена державою. Але, на жаль, виявлення правоохоронними органами заподіювачів екологічної шкоди знаходиться на дуже низькому рівні, а притягнення їх до відповідальності і зовсім в критичному.

В той же час, недосконалість довікільєвого законодавства та радянські застарілі моделі брудного виробництва дозволяють забруднювачам здійснювати злочини проти довкілля та не бути притягнутими до відповідальності.

Ситуація, що склалася обумовлена рядом причин, основною з яких є занадто специфічний, складний процес доведення причинно-наслідкового зв'язку, збирання доказів, який потребує одночасного виявлення й доказування цілого ряду протиправних дій правопорушника, наявність спеціальних правових, технічних та природоохоронних знань, у тому числі стандартів якості довкілля, перевищення яких може створити, або створює небезпеку для життя та здоров'я людини.

У 2021 році Наказом офісу Генерального прокурора з метою здійснення покладених на прокуратуру функцій та підвищення можливості забезпечити державою реалізації статті 50 Конституції України було затверджено Положення про Спеціалізовану екологічну прокуратуру. Та створено, таким чином, окремий структурний підрозділ, який має вести процесуальне керівництво та виконувати інші функції, покладені на органи прокуратури в сфері захисту навколишнього природного середовища. В той же час, органи досудового розслідування не мають спеціальних підрозділів з проведення слідчих (розшукових) дій кримінальних злочинів проти довкілля. Правоохоронці ж в цілому не отримують спеціальних знань та практичних навиків з ведення досудового розслідування кримінальних злочинів проти довкілля. Відсутність правової теоретичної бази є серйозною перешкодою, адже без чіткого розуміння норм, що регулюють природоохоронні правовідносини, правоохоронні органи не мають можливості навіть визначити коло питань, що підлягають доказуванню, а згодом і правильно кваліфікувати виявлені події кримінальних діянь.

Правовий аналіз кримінальних справ, пов'язаних із злочинами проти довкілля, відповідно до Єдиного державного реєстру судових справ, яскраво відображає проблематику цієї теми. Адже кількість кримінальних проваджень, доведених до суду та їх результати знаходяться на занадто низькому рівні.

З метою часткового вирішення даної проблематики органам слідства та прокуратури під час досудового розслідування слід активніше долучати до проведення слідчих дій спеціалістів та експертів в даній галузі, що передбачено КПК України. Окрім процесуальної взаємодії слідчого та спеціаліста, може використовуватись й непроцесуальна форма, яка полягає в отриманні консультацій із різних питань, що виникають у слідчого в процесі розслідування. До таких консультацій слідчий може звертатися й до представників активної громадськості в цій сфері. Адже саме екогромадськість зараз є носієм інформації про злочини проти довкілля. Окрім того, така взаємодія може формувати й доказову базу кримінального провадження, через отримання фактичних доказів злочину, у тому числі й надання показань свідків правопорушень.

Вирішення проблематики розслідування злочинів проти довкілля набуло ще більшої актуальності під час повномасштабного воєнного вторгнення російської федерації. Адже російські військові формували вдаються до скоєння всіх видів воєнних злочинів, у тому числі й злочинів проти довкілля, які

беззаперечно є складовою геноциду українського народу, що чинить російська федерація. Саме тому, на органах слідства лежить велика відповідальність правильно та якісно збирати факти про такі злочини, на національному рівні вести розслідування воєнних злочинів проти довілля для створення правового підґрунтя притягнення на міжнародному рівні злочинців до відповідальності та відшкодування всієї шкоди через воєнну агресію.

Шендер Тетяна Юріївна

*Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»,*

аспірантка

Науковий керівник

Єремєєва Наталія Валеріївна

*завідувач відділу господарсько-правових досліджень
проблем економічної безпеки*

*Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»,*

кандидат юридичних наук

ПРАВА ЛЮДИНИ НА КОРИСТУВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ ЕНЕРГІЇ ТА ЇХ ЗАХИСТ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

Права людини на користування альтернативними джерелами енергії включаються в загальний контекст прав людини, зокрема в право на життя, здоров'я, приватне і сімейне життя, життєвий рівень та належність до культурного спадку. Крім того, їх також можна розглядати як складову сталого розвитку та боротьбу зі зміною клімату.

Право людини на користування альтернативними джерелами енергії включає в себе право на доступ до різних джерел енергії, таких як сонячна, вітрова, геотермальна, гідроенергія та інші енергетичні ресурси, які не засновані на використанні традиційних, недостатньо екологічно чистих джерел енергії, зокрема на використанні вугілля, нафти і газу.

Це право базується на принципах сталого розвитку, збереження навколишнього середовища та екологічної безпеки. Кожна людина має право використовувати альтернативні джерела енергії для власних потреб, таких як опалення будинку, виробництво електроенергії, пересування тощо.

Захист прав людини у користуванні альтернативними джерелами енергії є обов'язком правоохоронних органів. Вони повинні забезпечувати дотримання законодавства, яке регулює використання альтернативних джерел енергії, а також захищати права людини, коли вони порушуються.

Такий захист включає проведення розслідувань у випадках недотримання безпеки та здоров'я, зловживання правами, корупції та інших злочинів, пов'язаних з альтернативними джерелами енергії. Правоохоронні органи

повинні забезпечувати ефективне виконання закону та покладених на них обов'язків для захисту прав людини у цій сфері.

Важливо щоб правоохоронні органи співпрацювали з іншими заінтересованими сторонами, такими як урядові органи, недержавні організації та громадські активісти, для забезпечення ефективного захисту прав людини у контексті альтернативних джерел енергії [2].

Права людини у користуванні альтернативними джерелами енергії є важливою складовою прав людини загалом. Основні права, які можуть бути пов'язані з користуванням альтернативними джерелами енергії, включають:

1) право на життя – людина має право на доступ до безпечних та чистих джерел енергії, які не завдають шкоди її здоров'ю та навколишньому середовищу;

2) право на здоров'я – людина має право на доступ до чистої енергії, яка не шкодить її фізичному та психічному здоров'ю;

3) право на житло – людина має право на доступ до альтернативних джерел енергії для опалення та освітлення свого житла;

4) право на приватність – людина має право на захист своєї приватності щодо використання альтернативних джерел енергії, наприклад, зберігання та обробку персональних даних, пов'язаних з енергоефективністю або споживанням енергії;

5) право на інформацію – людина має право на доступ до інформації про різні альтернативні джерела енергії, їх переваги, недоліки та доступність [1].

Захист прав людини у сфері користування альтернативними джерелами енергії є завданням правоохоронних органів. Ці органи повинні забезпечувати додержання законів та нормативних актів, які гарантують права людини у цій сфері.

Правоохоронні органи мають захищати людей від неправомірних дій, пов'язаних з користуванням альтернативними джерелами енергії, зокрема, запобігання крадіжкам альтернативних джерел енергії, вандалізму чи погрозам безпеці, пов'язаним з їх використанням.

Правоохоронні органи зобов'язані проводити розслідування у випадках порушення законодавства, пов'язаного з використанням альтернативних джерел енергії, що може включати в себе розслідування незаконного видалення чи незаконного використання альтернативних джерел енергії [3].

Отже, захист права людини на користування альтернативними джерелами енергії лежить у компетенції правоохоронних органів. Правоохоронні органи мають забезпечувати додержання законодавства щодо використання альтернативних джерел енергії та захищати права людини в цій сфері.

Таким чином, правоохоронні органи повинні дотримуватися законів та положень, що регулюють використання альтернативних джерел енергії, та забезпечувати реалізацію цих прав у практичній діяльності. Вони мають контролювати, щоб будь-які обмеження чи перешкоди, що можуть виникнути в процесі користування альтернативними джерелами енергії, були обґрунтованими і відповідали законодавству.

Разом з тим, важливо, щоб правоохоронні органи працювали у відповідності до міжнародних стандартів прав людини, забезпечуючи справедливість, прозорість та рівність перед законом. Це допомагає забезпечити, що права людини у сфері користування альтернативними джерелами енергії будуть належним чином захищені.

Список використаних джерел:

1. Мальована Д.О. Правове регулювання використання альтернативних джерел енергії в Україні. URL: <http://lsej.org.ua>.
2. Платонова Є.О. Правові умови та особливості розміщення і функціонування вітрових електростанцій в Україні. URL: <http://www.lsej.org.ua>.
3. Черкас Я.В. Правове регулювання використання альтернативних джерел енергії. URL: <https://core.ac.uk>.

Якімова Аліна Сергіївна

студентка 4 курсу факультету №2 КННІ

Донецького державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юнацький Мар'ян Олегович

доцент кафедри цивільного та господарського права

факультету №2 КННІ

Донецького державного університету внутрішніх справ,

кандидат економічних наук

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ СТОРІН ДОГОВОРІВ ПРО НАДАННЯ ПОСЛУГ

Згідно з Цивільним кодексом України, під послугами розуміються відносини, пов'язані з наданням послуг або виконанням робіт, за умови, що результат виконання робіт не може бути передано у власність. Зокрема, стаття 901 ЦКУ визначає, що договір на надання послуг є договором, відповідно до якого одна сторона (надавач послуг) зобов'язується виконати певну роботу або надати певні послуги, а інша сторона (замовник послуг) зобов'язується оплатити ці послуги [1].

Договори про надання послуг є основоположними для функціонування різних галузей і відіграють значну роль в економічному розвитку України. Проте забезпечення захисту прав сторін, залучених до таких контрактів, має вирішальне значення для підтримки справедливого та надійного ділового середовища.

Правова база, яка регулює договори про надання послуг в Україні, складається з кількох основних законодавчих та нормативних актів. Цивільний кодекс України встановлює загальні засади договірних відносин, у тому числі права та обов'язки сторін. Крім того, спеціальні нормативні акти, такі як Закон про захист прав споживачів, забезпечують додаткові гарантії для осіб, які

отримують послуги. Положення щодо відповідальності, гарантій, вирішення спорів і механізмів розірвання також є вирішальними для захисту прав сторін у цих контрактах.

Основні положення щодо надання послуг встановлюються Главою 63 ЦКУ, який містить спеціальні статті, що визначають порядок укладення договорів на надання послуг, обов'язки надавачів та замовників послуг, порядок оплати та інші питання.

До основних норм, що стосуються надання послуг, можна віднести:

1. Статтю 901 ЦКУ, яка визначає договір на надання послуг та його умови;
2. Статті 902-904 ЦКУ, які містять вимоги щодо виконання робіт або надання послуг, зміни умов договору, відповідальності надавача та замовника послуг.

Відповідно до Закону України "Про захист прав споживачів", споживачі мають право на якість та безпеку наданих послуг, а надавачі послуг зобов'язані надавати споживачам інформацію про надані послуги, у тому числі щодо ціни, якості, обсягу та ін [2].

Важливою складовою правового регулювання надання послуг є законодавство про захист персональних даних, яке стосується випадків, коли при наданні послуг необхідно обробляти персональні дані замовників. Наприклад, Закон України "Про захист персональних даних" встановлює вимоги щодо зберігання, обробки та захисту персональних даних, а також права замовників щодо їх захисту [3].

Важливим аспектом правового регулювання надання послуг є інтелектуальна власність. Наприклад, якщо послуга полягає в створенні авторських творів, то надавач послуг повинен мати відповідні права на ці твори.

Отже, правове регулювання надання послуг є важливою складовою цивільного права. Воно встановлює правила укладення договорів на надання послуг, визначає права та обов'язки сторін, порядок оплати послуг та вирішення спорів. Крім того, відповідні законодавчі акти регулюють надання послуг у конкретних галузях, встановлюють вимоги щодо якості та безпеки наданих послуг та захисту прав споживачів.

Послуги являють собою важливий об'єкт цивільних правовідносин, який займає значне місце в економічній діяльності. Надання послуг є суттєвим елементом бізнес-процесів, який стає все більш актуальним у зв'язку зі зростанням інформаційних технологій та глобалізацією економіки.

Для того, щоб послуга стала об'єктом цивільних правовідносин, вона повинна відповідати певним вимогам. Зокрема, послуга повинна бути платною та має бути надана за домовленістю сторін. Крім того, послуга повинна бути реальною надана та відповідати умовам договору.

Однією з особливостей надання послуг як об'єкта цивільних правовідносин є те, що вони є безматеріальними. Це означає, що надання послуг не передбачає передачі матеріальних цінностей від однієї сторони до іншої. Таким чином, надання послуг зазвичай супроводжується використанням різних інформаційних технологій, що дозволяє сторонам укладати договори та здійснювати оплату за

надані послуги дистанційно [4].

Послуги є важливим об'єктом цивільних правовідносин, оскільки вони є предметом угод між сторонами, що мають правові наслідки та зобов'язання для кожної з них.

Угоди про надання послуг є звичайною формою ділових відносин, яка регулюється цивільним законодавством, та є основою для взаємодії підприємств, організацій та громадян.

Правові аспекти надання послуг охоплюють різноманітні аспекти, включаючи порядок укладання договорів на надання послуг та відповідальність сторін за неналежне виконання договору. Порядок укладання договорів на надання послуг регулюється цивільним законодавством. Договір на надання послуг укладається на підставі заяви клієнта про надання певних послуг та згоди виконавця на їх надання. Договір повинен містити відомості про сторони, вид послуг, строки та умови їх надання, вартість та інші умови [5].

Якщо сторони домовились про передоплату за послуги, то відповідно до законодавства передоплата не може перевищувати 50 відсотків вартості послуг. Згідно з законодавством, якщо виконавець не надав послуги в строк або неналежним чином їх виконав, клієнт має право на повернення передоплати та відшкодування збитків.

Відповідальність сторін за неналежне виконання договору на надання послуг також регулюється ЦКУ. Якщо виконавець надав послуги неналежним чином, клієнт має право на вимогу про їх повторне надання безкоштовно, зниження вартості послуг або розірвання договору та відшкодування збитків. У свою чергу, виконавець несе відповідальність за неналежне виконання договору та може бути притягнутий до відповідальності шляхом відшкодування збитків клієнту [5].

Важливо зазначити, що відповідальність сторін за неналежне виконання договору про надання послуг може бути зафіксована у договорі самостійно. У такому разі договір може містити вимоги щодо відшкодування збитків або умови про відповідальність за затримку у виконанні зобов'язань.

Якщо сторони не домовились про відповідальність за неналежне виконання договору про надання послуг, то відповідальність буде встановлена згідно з загальними правилами ЦКУ. Зокрема, якщо виконавець не надав послугу відповідно до договору або надав її неналежним чином, то клієнт має право вимагати відшкодування збитків.

У разі порушення виконавцем термінів надання послуг, клієнт також має право вимагати відшкодування завданих збитків. Однак, важливо пам'ятати, що в деяких випадках виконавець може бути звільнений від відповідальності за затримку у виконанні зобов'язань, якщо він довів, що така затримка сталася через обставини непереборної сили або дії третіх осіб.

Постачальникам послуг надається правовий захист для захисту їхніх інтересів і забезпечення виконання договірних зобов'язань. Принцип свободи договору дозволяє сторонам визначати умови, включаючи винагороду, терміни доставки та обмеження відповідальності. Крім того, договірні положення щодо

прав інтелектуальної власності, конфіденційності та відсутності конкуренції служать для захисту конфіденційної інформації постачальника послуг і збереження його конкурентної переваги.

Не менш важливим є захист прав отримувачів послуг. Законодавча база спрямована на те, щоб отримувачі послуг отримували якісні послуги відповідно до їхніх очікувань. Законодавство про захист прав споживачів встановлює зобов'язання для постачальників послуг, як-от надання точної інформації, дотримання гарантій та вирішення суперечок у справедливий та ефективний спосіб. Ці положення відіграють важливу роль у зміцненні довіри споживачів і запобіганні недобросовісним практикам у наданні послуг.

Незважаючи на наявність юридичних гарантій, залишаються проблеми із захистом прав у контрактах на надання послуг. Нерівна переговорна сила між сторонами, недостатня обізнаність щодо законних прав і неналежні механізми вирішення суперечок можуть перешкоджати ефективному забезпеченню цих прав. Для вирішення цих проблем сприяння правовій грамотності, удосконалення альтернативних механізмів вирішення спорів і посилення регуляторного нагляду є потенційними рішеннями, які можуть посилити захист прав сторін у контрактах на надання послуг.

Цивільно-правові аспекти захисту прав сторін договорів про надання послуг в Україні є життєво важливими для створення чесного та надійного бізнес-середовища. Досліджуючи законодавчу базу, нормативні положення та виклики, з якими стикаються під час правозастосування, ця стаття наголошує на необхідності надійного правового захисту для сприяння чесності, прозорості та договірності правосуддя. Вирішення викликів через юридичну грамотність і вдосконалені механізми вирішення спорів сприятиме подальшому зростанню сфери послуг і покращить загальний бізнес-клімат в Україні.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/stru>. (дата звернення: 20.05.2023)

2. Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 року № 1023-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення: 20.05.2023)

3. Про захист персональних даних : Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 20.05.2023)

4. Заярна Н. М. Реалії інтеграції економіки України у європейський економічний простір. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. 2018. Вип. 56. С. 33-38.

5. Механізми та функціонально-структурні інструменти забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в умовах сучасних загроз економічної безпеки : монографія / за ред. Васильціва Т. Г., Лупака Р. Л. Львів : ННБК "АТБ", 2019. – 552 с.

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ У ТУРИСТИЧНІЙ СФЕРІ

Забезпечення безпеки особи, суспільства та держави від загроз злочинних посягань – найбільш пріоритетне завдання всіх інститутів державної влади в Україні. Так, у ст. 3 Основного Закону зазначається, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Крім того, відповідно до ст. 17 Конституції України найважливішими функціями держави з поміж інших є захист суверенітету і територіальної цілісності країни, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки [1].

Захист кожної окремої людини, її прав і свобод від злочинних посягань, створення надійних гарантій недопущення таких діянь можна назвати кримінологічним забезпеченням національної безпеки, оскільки захист прав людини певною мірою є гарантією забезпечення національної безпеки будь-якої держави. Таким чином, відбувається забезпечення кримінологічної безпеки національних інтересів. Сенс кримінологічної безпеки полягає у недопущенні проявів криміногенних (стимулюючих злочинність) факторів і, власне, виникнення загроз національному спокою (конкретних кримінально-караних діянь) [2, с. 49].

З прийняттям у 1995 році Закону України «Про туризм» [3], наша держава визначила туризм як тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає, також одним із пріоритетних напрямів розвитку національної культури та економіки, і почала створювати сприятливі умови для туристичної діяльності. Крім того, з обранням шляху демократичного розвитку і Європейської інтеграції, Україна, поряд з іншими внутрішньо- та зовнішньополітичними аспектами, стрімкими рухами почала розвивати туристичну діяльність в країнах близького й далекого зарубіжжя. Особливо значний попит на туристичний продукт виник з червня 2017 року, коли для українців утвердили безвізовий режим з країнами Європейського Союзу [4].

Попри декларативне визнання важливості туристичної галузі для вітчизняної економіки і культури та запевнення в тому, що держава створює умови для туристичної діяльності, розвиток туризму в Україні завжди розглядався як другорядний, а дії влади щодо його організаційно-економічної підтримки були неефективними та безсистемними. І хоча, сфера туризму пов'язана з надходженнями значних фінансових інвестицій як з боку громадян України, так і з боку представників інших держав, які обрали нашу країну для відпочинку, протягом останніх років у вітчизняній туристичній галузі спостерігаються

негативні тенденції: значно скоротився потік іноземних туристів, зменшилися надходження до бюджету від суб'єктів туристичної діяльності, збанкрутував ряд туроператорів тощо [5].

На жаль, не минула туристичний бізнес і злочинність, наслідком якої є завдання значної матеріальної шкоди потерпілим, підрив довіри до вітчизняного туристичного бізнесу з боку споживачів туристичних послуг, негативний вплив на репутацію України як гравця на міжнародному туристичному ринку. Так, на сьогодні туристична сфера налічує численну кількість турагентств та туроператорів, які пропонують туристичні послуги їх споживачам у різних напрямках та країнах світу, які будучи посередниками між туроператором або обслуговуючими підприємствами і туристами, намагаються отримати франшизи у найуспішніших лідерів туристичного ринку – туроператорів Travel Professional Group, Coral Travel, TEZ TOUR, Join UP, TUI та інших. Однак, поряд із сумлінними суб'єктами туристичної діяльності, які створюють та надають туристичний продукт високої якості, все частіше з'являються ті, що діють всупереч інтересам громадян. Заздалегідь не плануючи виконувати взяті на себе договірні зобов'язання, такі особи заволодівають шахрайським шляхом грошовими коштами клієнтів, призначеними для відпочинку, так і не надавши при цьому туристичних послуг [4].

Викликає занепокоєння той факт, що кримінальна ситуація у туристичній сфері зацікавленістю суб'єктів вчинення кримінальних правопорушень у збереженні «таємниці» вчиненого діяння протягом тривалого періоду часу, обмеженим колом учасників кримінальної протиправної діяльності, які не допускають виявлення та припинення вчиненого діяння, що обумовлює значну частку латентної злочинності у цій сфері (80–90 % кримінальних правопорушень залишаються невиявленими). На високий рівень латентності кримінальних правопорушень у туристичній сфері впливають об'єктивні чинники, а саме: загальна криміналізація окремих об'єктів туристичного бізнесу, зокрема, оздоровчого та медичного; недбалість або особиста зацікавленість представників туристичних компаній; відсутність належної взаємодії туристичних операторів, страховиків між собою та з правоохоронними органами; намагання потерпілих вирішити питання в позасудовому порядку, не звертаючись до правоохоронних органів; доступність умов туристичних послуг та легкість одержання наживи за допомогою шахрайських схем; неефективна робота правоохоронних органів.

У свою чергу забезпечення кримінологічної безпеки – це діяльність держави, суспільства в цілому та їх інститутів, що ґрунтується на принципах комплексного програмування та планування, мета якої полягає у досягненні та підтримці соціально прийняттого рівня захищеності основних прав і свобод особи та суспільства, законних інтересів держави від злочинних посягань. Стратегія забезпечення кримінологічної безпеки є складовою частиною більш глобальних стратегій; її мета полягає в недопущенні прояву криміногенних (стимулюючих злочинність) і власне кримінальних (проявів злочинності в конкретних кримінально караних діяннях) загроз національному та міжнародному спокою [6, с. 431].

Відтак, необхідно започатковувати втілювати в життя кримінологічну

політику держави у частині, що орієнтована на забезпечення національної безпеки. Діяльність по запобіганню кримінальним правопорушенням у туристичній сфері повинна стати самостійним елементом державної політики щодо забезпечення безпеки особи, суспільства та держави від кримінальних протиправних посягань.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Скулиш Є. Ю. Кримінологічна безпека в системі національної безпеки України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2010. № 2. С. 47–51.

3. Про туризм : Закон від 15 верес. 1995 р. № 324/95-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/324/95-D0%B2%D1%80/print1452799213843496>

4. Калюга Т. О. Криміналістичний аналіз шахрайства у сфері надання туристичних послуг. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3. С. 145–150.

5. Андрушко А. В., Нестерова І. А. Злочинність у сфері туристичного бізнесу: кримінологічна характеристика та запобігання : монографія. Ужгород : ТОВ «ІВА», 2016. 220 с.

6. Мозоль С. А. Кримінологічна безпека в Україні: монографія. Харків: Константа, 2018. 482 с.

Гуртова Ксенія Миколаївна,
викладачка кафедри фундаментальних та
юридичних дисциплін факультету №6
Харківського національного університету
внутрішніх справ

ФРАУДАТОРНІ ПРАВОЧИНИ ЯК ВИД ЗЛОВЖИВАННЯ СУБ'ЄКТИВНИМ ПРАВОМ

Відповідно до чч. 1-3 ст. 13 Цивільного кодексу України [1] (далі - ЦК України) цивільні права особа здійснює у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства; при здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довіллю або культурній спадщині; не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах.

Суб'єкт права, діючи всупереч вищенаведеним законодавчим вимогам, таким чином зловживає своїм правом. Аналіз судової практики дозволяє зробити висновок про наявність такого виду зловживання правом як фраздаторні правочини, якими, як правило, називають договори, дії, бездіяльність та рішення органів, що вчиняються з метою завдати шкоди кредиторю; правочин, який вчинений боржником на шкоду

кредитору. Цей термін походить від англ. «fraud» - шахрайство, підроблення, афера. Значення цього слова розкривається внутрішнім змістом тих категорій і понять, які вони називають [2].

У постанові Великої палати Верховного суду від 03.07.2019 року у справі № 369/11268/16-ц [3] чітко вказано, що фраздаторні правочини в українському законодавстві регулюються тільки в певних сферах (у банкрутстві (відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом); при неплатоспроможності банків; у виконавчому провадженні).

В своїх дослідженнях Л. Лазебний наголошує, що порівняно свіже для нашої правової системи поняття «фраздаторного правочину» почало з'являтися в судових рішеннях на початку 2019 року. На сьогодні законодавчого закріплення визначення цього поняття немає, але Верховний Суд у своїх рішеннях визначає основні ознаки «фраздаторного правочину», серед яких: момент укладення договору (коли боржник усвідомлює, що майно заберуть за борги); контрагента з яким боржник вчиняє оспорюваний договір (наприклад, родич боржника, пов'язана чи афілійована юридична особа); ціну ((ринкова/неринкова), наявність/відсутність оплати ціни контрагентом боржника) [4, 5].

У постанові Верховного Суду у складі палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду від 24.11.2021 р. у справі № 905/2030/19 (905/2445/19) визначені ознаки фраздаторних правочинів як улюбленого способу боржників ховатися від сплати боргів [2, 6]. Зокрема, здійснення відчуження всього свого майна, що фактично призвело до неможливості здійснювати свою господарську діяльність, оскільки дії боржника щодо відчуження свого майна є сумнівними в контексті їх добросовісності та містять ознаки фраздаторного правочину.

Цікавим це рішення є тим, що в ньому наводиться визначення зловживання правом як це особливий тип правопорушення, яке вчиняється правомочною особою при здійсненні нею належного їй права, пов'язаний з використанням недозволених конкретних форм в рамках дозволеного йому законом загального типу поведінки. За одним із сучасних визначень, під зловживанням правом розуміються випадки, коли суб'єкт цивільних правовідносин, якому належить певне суб'єктивне цивільне право, здійснює його неправомірно, коли суть здійснення права іде врозріз з його формальним змістом. Тобто уповноважена особа, маючи суб'єктивне право і спираючись на нього, виходить за межі дозволеної поведінки. Слово "зловживання" за своїм буквальним змістом означає використання, вживання чого-небудь з метою заподіяння певного зла, шкоди, збитків кому б то не було [2].

Семантичне тлумачення терміна «зловживання правом» призводить до висновку про те, що його основним змістом є використання належного уповноваженій особі суб'єктивного цивільного права на шкоду іншому учаснику цивільних відносин. Отже, можна стверджувати, що учасники цивільних відносин при здійсненні своїх прав зобов'язані діяти добросовісно, утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб; не допускаються дії, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. На цих засадах мають ґрунтуватися і договірні відносини. У зв'язку з цим слід дійти висновку, що межею реалізації принципу свободи договору має бути

неприпустимість зловживання правом [2].

Під час розгляду справ щодо «франдаторних правочинів» Верховний суд неодноразово вживає юридичні конструкції «вжив право на зло», «зловживання правом». Так, у постанові Верховного суду від 19.05.2021 р. у справі № 693/624/19 [7] зазначено, що боржник, який відчужує майно на підставі договору купівлі-продажу продажу свого учасника після заявлення до нього позову про стягнення боргу, діє очевидно недобросовісно та зловживає правами щодо позивача, далі уклав договір купівлі-продажу, який порушує майнові стягувача і спрямований на недопущення звернення стягнення боржника; приватно-правовий інструментарій не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту для внесення сплати боргу (коштів, збитків, шкоди) або виконання судового рішення про стягнення боргу (коштів, збитків, шкоди), що набрало законної сили. Про зловживання правом і використання приватно-правового інструментарію всупереч його призначенню проявляється в тому, що: особа (особи) «використовувала/використовували право на зло»; наявні негативні наслідки (різного прояву) для інших осіб (негативні наслідки являють собою певний стан, до якого пропускають інші суб'єкти, чий права одночасно пов'язані з правами особи, яка ними зловживає; цей стан не задовольняє інших суб'єктів; для здійснення ними своїх прав не вистачає певних фактів та/або умов; встановлення цих фактів/умов залежить від дій іншої особи; інша особа може перебувати в конкретних правовідносинах з цими особами, які «потерпають» від зловживання нею правом, або не перебувають); справі, що переглядається, очевидно, що учасники цивільних відносин (сторони оспорюваних договорів купівлі-продажу) «вживали право на зло».

На думку В. В. Резнікової, франдаторні угоди, по суті - це шахрайські угоди, що завдали шкоди боржнику (угода з виведення майна), зокрема, у банкрутстві; при неплатоспроможності банків; у виконавчому провадженні. Мета такого правочину в момент його укладання є прихованою, але проявляється через дії або бездіяльність, що вчиняються боржником як до так і після настання строку виконання зобов'язання цілеспрямовано на ухилення від виконання обов'язку [8].

Отже, франдаторним може виявитися будь який правочин (договір), що укладений між учасниками цивільних/господарських відносин, який не відповідає загальним вимогам, додержання яких є необхідними для чинності правочину, що визначені ст. 203 ЦК України [1], зокрема: зміст правочину суперечить ЦК України [1], актам законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам (власність використовується на шкоду іншим); волевиявлення боржника як учасника правочину є неправомірним, внутрішня воля націлена на обман, «на зло» іншої особи (кредитора); правочин не є реальним, не має економічної мети, правові наслідки є зловживанням правами та викликають порушення прав кредиторів (боржник не отримує еквівалентних зустрічних майнових дій, кредитор втрачає забезпечення) [8].

Велика Палата Верховного Суду кваліфікує правочини, що вчинені боржником на шкоду кредиторам, як франдаторні правочини, зробивши такий правовий висновок: однією з основоположних засад цивільного законодавства є добросовісність (пункт 6 статті 3 ЦК України) і дії учасників цивільних правовідносин мають бути добросовісними. Тобто відповідати певному стандарту

поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення. Отже, договір, який укладений з метою уникнути виконання договору та зобов'язання зі сплати боргу, є зловживанням правом на укладання договору та розпорядження власністю, оскільки унеможливує виконання зобов'язання і завдає шкоди кредитору. Такий договір може вважатися фраздаторним та може бути визнаний судом недійсним за позовом особи, право якої порушено, тобто кредитора [2].

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Постанова Верховного Суду від 24.11.2021 р. № 905/2030/19 (905/2445/19). URL: <http://surl.li/jmdxj>.
3. Постанова Великої палати Верховного Суду від 03.07.2019 р. № 369/11268/16-ц. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/83482786>.
4. Постанова Верховного Суду від 07.10.2020 р. № 755/17944/18. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/92315178>.
5. Лазебний Л. Фраздаторний правочин як новий тренд судової практики. URL: <http://surl.li/jmdxk>.
6. Спектор А. Фраздаторність - новий тренд захисту порушених прав кредиторів у процедурах банкрутства. URL: <http://surl.li/jmdxh>.
7. Постанова Верховного Суду від 19.05.2021 р. № 693/624/19. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/92315178>.
8. Резнікова В. В. Інститут зловживання процесуальними правами в юридичній доктрині. URL: <http://surl.li/dirbo>.

Семенишина-Фіголь Богдана Миколаївна
докторантка докторантури Донецького
державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Проблема корупції не є новою для кримінально-правової та кримінологічної науки, що зумовлено тим, що корупція виникла майже одночасно із людством та із кожним роком набувала нових, більш сучасних рис. Водночас, не дивлячись на ретроспективний характер цього феномену, а також підвищений інтерес до нього вчених та практиків, можна констатувати, що на сьогоднішній день корупція залишається актуальною для суспільства, що свідчить про відсутність заходів та засобів здатних якщо не остаточно її викоренити, то хоча б якісно знизити кількісний показник таких діянь. Необхідно також відмітити те, що корупція часто є невід'ємним складником організованої злочинності, функціонуючи в її межах або сприяючи їй.

Корупція та організована злочинність безпосередньо корелюється із випадками легалізації (відмивання) майна, отриманого злочинним шляхом. Такого роду кримінальні правопорушення відносяться до категорії інтелектуальних суспільно

небезпечних діянь та передбачають наявність у суб'єкта/ів певних знань та вмінь, необхідних та/або достатніх для реалізації кримінально протиправного умислу. Аналіз статистики та судової практики надає можливість підсумувати, що більшість кримінальних правопорушень пов'язаних із корупцією, організованою злочинністю, легалізацією майна, отриманого незаконним шляхом передбачає наявність у хоча б одного учасника організованої групи (далі – ОГ) або злочинної організації (далі – ЗО) міжрегіональних або транснаціональних зв'язків, що спрощує вчинення необхідних операцій та ускладнює процес досудового розслідування такого роду кримінальних правопорушень. Водночас, не можна також говорити про те, що основною причиною незадовільної кримінологічної ситуації в частині корупції та організованої злочинності є виключно прогалини у кримінальному законодавстві. На сьогоднішній день ця проблема потребує комплексного вирішення, зокрема шляхом удосконалення регулятивного законодавства в частині унормування особливостей здійснення господарської діяльності.

Варто зауважити, що у більшості випадків службові кримінальні правопорушення (зокрема і корупційні) вчиняються у складі ОГ та ЗО з метою незаконного збагачення та вчинення інших майнових суспільно небезпечних діянь, матеріальна вигода від яких буде потім легалізована.

Специфіка розслідування таких суспільно небезпечних діянь також пов'язана із необхідністю забезпечити повноцінну взаємодію між різними суб'єктами, які беруть участь у запобіганні організованій злочинності. Отже, корупційні ризики в механізмі запобігання організованій злочинності полягають у спрощенні реалізації ОГ та ЗО кримінально протиправного умислу. Здебільшого, корупція утворює платформу для функціонування ОГ та ЗО, зокрема вона інтегрується в структуру організованої злочинності. Корупційний фактор створює перешкоди процесу своєчасного викриття таких діянь, а також їх розслідуванню.

Таким чином, проведене дослідження дозволило підсумувати, що подолання корупційних ризиків в механізмі запобігання організованій злочинності в Україні повинно передбачати удосконалення процесу взаємодії між суб'єктами такої діяльності, а також зниження інтенсивності корупції та унормування положень в частині виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, що ускладнить реалізацію ОГ та ЗО кримінально протиправного умислу. Стала та прийнята кримінологічною наукою трирівнева система запобігання організованій злочинності в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану втрачає свою дієвість та ефективність, що зумовлено фактичною неспроможністю держави здійснювати належне забезпечення соціально-політичної та економічної сфер життєдіяльності суспільства. Водночас, актуальною проблемою залишається залучення до протиправної діяльності представників, які перебувають на тимчасово окупованих територіях нашої держави або громадян держави-агресора. Таке територіальне розгалуження, ускладнене військовими діями знижує ефективність низки кримінологічних заходів та засобів впливу.

Список використаних джерел

1. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки, затвердженій Законом України від 20.06.2022 № 2322-IX «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>

*Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів»,
Криворізький навчально-науковий інститут ДонДУВС, 26 травня 2023 р.*

2. Офіс Генерального прокурора. Статистика. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-borotbi-z-organizovanimi-grupami-ta-zlochinnimi-organizacijami-2>

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Пилипенко Дмитро Олексійович – декан факультету №2 з підготовки фахівців права та правоохоронної діяльності КННІ ДонДУВС, кандидат юридичних наук, доцент

Лоскутов Тимур Олександрович – завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін факультету №2 з підготовки фахівців права та правоохоронної діяльності КННІ ДонДУВС, доктор юридичних наук, професор

Булгакова Олена Валеріївна – завідувачка кафедри державно-правових дисциплін факультету №2 з підготовки фахівців права та правоохоронної діяльності, КННІ ДонДУВС, кандидат економічних наук, доцент

Устінова-Бойченко Ганна Миколаївна – завідувачка кафедри цивільного та господарського права факультету №2 з підготовки фахівців права та правоохоронної діяльності КННІ ДонДУВС, кандидат юридичних наук, доцент

Нестеренко Катерина Олександрівна – голова юридичної клініки «Захисник», доцентка кафедри державно-правових дисциплін факультету №2 з підготовки фахівців права та правоохоронної діяльності КННІ ДонДУВС, кандидат юридичних наук, доцент

Абдель-фатах Гана Станіславівна – старша викладачка кафедри цивільного та господарського права факультету №2 з підготовки фахівців права та правоохоронної діяльності КННІ ДонДУВС

Барган Сергій Сергійович – викладач кафедри кримінально-правових дисциплін факультету №2 з підготовки фахівців права та правоохоронної діяльності КННІ ДонДУВС

*Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції
(в авторській редакції)
26 травня 2023 року*

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ДІЯЛЬНОСТІ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

Комп'ютерна верстка: Ястремська Н.М., Роєва О.С.

**Оригінал-макет підготовлено організаційним комітетом
VI Всеукраїнської науково-практичної конференції
«РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ДІЯЛЬНОСТІ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ»
проведеної кафедрою кримінально-правових дисциплін, кафедрою
державно-правових дисциплін, кафедрою цивільного та господарського
права факультету №2
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ
50106, м. Кривий Ріг, вул. Степана Тільги, 21**

*Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів»,
Криворізький навчально-науковий інститут ДонДУВС, 26 травня 2023 р.*